

N I E Z B Ę D N I K
P R A C O W N I K Ó W
S C H R O N I S K

Przemoc

wobec

kobiet

w rodzinie

Andrzej Dominiczak

(na podst. podręcznika „Away from violence”)

EQUAL

EFŚ

Europejski Fundusz Społeczny

Centrum Praw Kobiet
ul. Wilcza 60/19
00-679 Warszawa
tel. (48 22) 652 01 17
tel./fax: (48 22) 622 25 17
e-mail: temida@cpk.org.pl
<http://www.cpk.org.pl>; <http://www.partnerstwo.cpk.org.pl>
© Women's Rights Center

Redakcja i korekta: Ewa Jaworska, Elżbieta Lorenz
Konsultacja merytoryczna: Grażyna Mlonka,
Urszula Nowakowska

Wydanie pierwsze

Publikacja finansowana ze środków Europejskiego
Funduszu Społecznego w ramach Inicjatywy
Wspólnotowej EQUAL

EQUAL

EFS
Europejski Fundusz Społeczny

ISBN 978-83-89888-86-0

Egzemplarz bezpłatny

Druk: Meritum21

Spis treści

część 1

opracował: zespół CPK

Wprowadzenie	5
Kulturowe uwarunkowania przemocy wobec kobiet	9
Wiara w naturalny porządek rzeczy	11
Uprzedmiotowanie kobiet	12
Kulturowe wzmocnienia wyuczonej bezradności	13
Tolerancja wobec przemocy	18
Podsumowanie	19
Psychologiczne aspekty przemocy	21
Charakterystyka zjawiska	21
Formy przemocy	23
Cykl przemocy	24
Jak działają sprawcy przemocy	26
Skutki doświadczania przemocy	30
Wyuczona bezradność	35
Mity i fakty	36

część 2

opracował: Andrzej Dominiczak

Wstęp	44
Cele i zasady, jakimi powinny się kierować schroniska	48
Dla kogo są schroniska?	55
Jak założyć i sfinansować schronisko	57
Inicjatywa	57

Podstawy prawne	58
Określenie potrzeb	58
Plan działania	59
Lokalizacja	60
Infrastruktura	61
Finansowanie schroniska	64
Formy świadczonej pomocy	70
Pomoc dla dzieci	82
Podstawowe zasady pracy z dziećmi	89
Zarządzanie.	91
Obszary zarządzania w schronisku	95
Środki bezpieczeństwa	108
Życie w schronisku.	115
Kampanie informacyjne i wizerunkowe	125
Konferencje, seminaria, konsultacje	133
Sieć współpracy	135
Grupy docelowe dla sieci współpracy	138
Nawiązywanie współpracy międzyinstytucjonalnej	140
Zarządzanie jakością, dokumentacja i ewaluacja	142
Uwagi końcowe	149
Spis organizacji pomocowych.	156

Wprowadzenie

Istotnym warunkiem skutecznego zwalczania zjawiska przemocy w rodzinie jest zrozumienie jego genezy, znajomość form, jakie przemoc przyjmuje, i wpływu, jaki wywiera na życie nie tylko samych ofiar, ale również ich dzieci i całego społeczeństwa. Nie można również pomijać faktu, iż przemoc w rodzinie nie jest neutralna ze względu na płeć. Tymczasem, chociaż większość sprawców przemocy to mężczyźni, a większość ofiar to kobiety, powszechnie używa się terminologii neutralnej płciowo: przemoc domowa, przemoc małżeńska, znęcanie się nad partnerem itp.

Powszechne jest w naszym kraju postrzeganie przemocy, jakiej kobiety doznają ze strony swoich partnerów, wyłącznie w kategoriach dysfunkcjonalności relacji w rodzinie. Poza organizacjami feministycznymi praktycznie nie mówi się o kontekście historycznym, społecznym i politycznym przemocy mężczyzn wobec kobiet. Tymczasem przemoc wobec kobiet została uznana w dokumentach i rekomendacjach wydanych przez takie organizacje międzynarodowe, jak ONZ czy UE, za naruszenie praw człowieka, a jej genezy upatruje się w

ukształtowanej od wieków upośledzonej pozycji kobiet w rodzinie i społeczeństwie.

W wielu dziedzinach równość kobiet i mężczyzn zyskała ustawowe gwarancje w znacznej mierze dzięki antydyskryminacyjnej polityce Unii Europejskiej. Jednak w praktyce dyskryminacja kobiet i nierówność między płciami utrzymują się do dziś, a wynikające z nich ograniczenia powodują, że kobietom trudno jest się uwolnić z krzywdzącego związku. Z tej przyczyny walka ze zjawiskiem przemocy wobec kobiet może być skuteczna tylko wtedy, gdy będzie częścią ogólniejszej strategii przeciwdziałania strukturalnej nierówności kobiet i mężczyzn.

Podczas zorganizowanej pod auspicjami ONZ Światowej Konferencji Praw Człowieka w Wiedniu w 1993 roku ONZ zerwała z polityką traktowania przemocy wobec kobiet za sprawę „prywatną” i pozostającą w gestii państw członkowskich. Dzięki usilnym staraniom organizacji feministycznych został przygotowany i przyjęty dokument końcowy konferencji, tzw. Deklaracja Wiedeńska, stwierdzający, że przemoc wobec kobiet stanowi naruszenie praw człowieka, nawet wtedy, gdy dochodzi do niej w tak zwanej sferze prywatnej. Tym samym rządy państw członkowskich wzięły na siebie odpowiedzialność za eliminację przemocy i zapewnienie kobietom skutecznej przed nią ochrony.

W następstwie konferencji w Wiedniu Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło Deklarację na rzecz Eliminacji Przemocy wobec Kobiet i stworzyło stanowisko specjalnej sprawozdawczynie do spraw przemocy wobec kobiet. Eliminacja przemocy wobec kobiet była również jednym z głównych tematów IV Światowej Konferencji w sprawie Kobiet w Pekinie w 1995 roku. Dokument końcowy tej konferencji, Platforma

Działania, określał szczegółowo, jakie środki przeciwko przemocy wobec kobiet powinny podjąć państwa członkowskie.

Najważniejszym dokumentem dotyczącym zwalczania strukturalnej i prywatnej przemocy wobec kobiet jest Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW). Inaczej niż w przypadku deklaracji i rezolucji, konwencja jest wiążąca dla państw, które ją podpisały i ratyfikowały. Wydane przez Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet rekomendacje nr 12 i 19 wzywają państwa członkowskie do „zapewnienia odpowiedniej ochrony i wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, zgwałceń, czynów lubieżnych i innych form przemocy ze względu na płeć”. W 1999 roku Konwencja została uzupełniona o procedurę skargi indywidualnej, umożliwiającej kobietom, których prawa zostały naruszone, złożenie skargi w Organizacji Narodów Zjednoczonych. Poradnik praktyczny na temat trybu składania skarg został opracowany przez cieszącego się międzynarodowym uznaniem eksperta z Austrii (Frauenbüro der Stadt, Wien 2001).

Ważne inicjatywy na rzecz przeciwdziałania przemocy wobec kobiet podjęto także w Europie. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 roku gwarantuje każdemu (a zatem oczywiście każdej kobiecie) prawo do życia, zdrowia i wolności. Zakazuje także tortur oraz innych form niehumanitarnego i poniżającego zachowania. Ta kluczowa konwencja nakłada na swoich sygnatariuszy obowiązek podjęcia działań na rzecz likwidacji przemocy i ochrony kobiet przed wszelkimi formami przemocy. W ostatnich latach Rada Europy wydała dużą liczbę zaleceń dotyczących przeciwdziałaniu przemocy wobec kobiet i przemocy w rodzinie. Ostatnie z nich

pochodzi z 2002 roku (Rada Europy 2002). Zgodnie z zaleceniem zawartym w raporcie końcowym Grupy Specjalistów Rady Europy państwa członkowskie powinny zapewnić jedno miejsce w schronisku na 7500 mieszkańców (Rada Europy 1997).

W 1997 roku Unia Europejska rozpoczęła realizację Programu DAPHNE, mającego na celu wsparcie projektów na rzecz likwidacji przemocy wobec kobiet i dzieci. Podczas prezydencji austriackiej w 1998 roku odbyła się europejska konferencja ekspertów na temat roli policji w przeciwdziałaniu przemocy. Organizacja Women Against Violence Europe była jednym ze współorganizatorów konferencji (Dearing/Förg 1999). Podczas tej i kolejnych konferencji na temat zwalczania przemocy, które odbyły się w Kolonii (w okresie prezydencji niemieckiej) i w Jyväskylä (podczas prezydencji fińskiej), uczestniczący w obradach eksperci opracowali długą listę środków i zaleceń mających na celu podniesienie skuteczności ochrony i pomocy dla kobiet, które są ofiarami przemocy (Keeler 2001).

Z inicjatywy działającego w Parlamencie Europejskim Komitetu ds. Praw Kobiet, w latach 1999–2000 w państwach Unii Europejskiej przeprowadzono kampanię przeciwko przemocy wobec kobiet (Parlament Europejski/Komitet ds. Praw Kobiet 1997). Jej akcentem końcowym była konferencja, która odbyła się w Portugalii w 2000 roku. W roku 2004 zatwierdzono drugą część programu DAPHNE, którego środki zasiłają programy przeciwdziałania przemocy wobec kobiet w okresie następnych pięciu lat. Poszerzenie Unii Europejskiej było tylko jednym z powodów, dla których powiększono budżet tego ważnego programu. W roku 2007 Rada Europy rozpoczęła kolejną kampanię przeciw przemocy wobec kobiet. Niestety rząd Polski w tę kampanię praktycznie się nie włączył.

Kulturowe uwarunkowania przemocy wobec kobiet

Przemoc mężczyzn wobec kobiet jest wyrazem historycznie ukształtowanego, nierównego podziału władzy pomiędzy kobietami i mężczyznami. Historycznie rzecz biorąc, w procesie powstawania nowoczesnych państw władzę w rodzinie uzyskali mężczyźni (Sauer 2002). Męską dominację w rodzinie umocniły następnie przepisy prawa oraz normy i struktury społeczne. Przez setki lat bicie żon było prawnie sankcjonowane. Dopiero pod koniec XIX wieku rozpoczął się proces delegalizowania tej uświęconej tradycją praktyki dającej mężczyznom prawo do dyscyplinowania swoich żon. Kobiety znacznie później niż mężczyźni uzyskiwały prawa wyborcze i pełne prawo do nauki. W Polsce niewiele ponad 100 lat temu kobiety zostały dopuszczone do studiowania na uniwersytetach. Kobiety były wykluczone z udziału w życiu politycznym, a w wielu innych dziedzinach życia nie mogły korzystać ze statusu osoby prawnej – były uzależnione od swoich ojców i mężów i nie mogły decydować o własnym losie.

Nawet w Europie wiele archaicznych, patriarchalnych struktur społecznych przetrwało do drugiej połowy XX wieku. W niektórych krajach kobiety uzyskały prawa wyborcze dopiero po II wojnie światowej. Prawo rodzinne wielu państw uznawało mężczyznę za tzw. głowę rodziny aż do lat siedemdziesiątych XX wieku i nakazywało kobiecie posłuszeństwo. Po dziś

dzień gwałt w małżeństwie nie we wszystkich krajach jest uznawany za przestępstwo. We wczesnych latach siedemdziesiątych aktywistki tzw. drugiej fali ruchów kobiecych działających na rzecz wyzwolenia kobiet zwróciły uwagę na interpersonalną, strukturalną przemoc wobec kobiet jako problem społeczny. Wiele kobiet zrozumiało, że instytucje państwowe i wymiar sprawiedliwości wykazują małe zainteresowanie zwalczaniem tej formy przemocy. W wielu przypadkach sprawcy pozostawali bezkarni, nawet gdy kobiety ośmielały się ujawnić prawdę o swoich bolesnych doświadczeniach i wносиły oskarżenia przeciwko swym mężom lub partnerom. Państwo nie okazywało – a w pewnym zakresie nadal nie okazuje – zainteresowania skutecznym ściganiem tej formy przestępstw. W przypadkach przemocy w rodzinie władze chętnie zrzekały się ze swojego wyłącznego uprawnienia do stosowania prawa, przyznając mężom prawo do sprawowania w rodzinie „rządów siły” – jeśli nie ustawowo, to w praktyce.

Prawnie i społecznie akceptowane w XIX wieku zachowanie męża przywołującego do porządku swoją żonę przyjęło w wieku XX kształt neutralnych płciowo teorii psychologicznych. Teorie te doszukują się źródeł przemocy w samej naturze związków między mężczyznami i kobietami. Część psychologów uważa przemoc za skutek zaburzeń osobowości sprawcy, wzmocniony przez przypisywaną kobiecie społeczną rolę „ofiary”. Wszystkie te koncepcje traktujące przemoc jako wynik zaburzeń sprawcy, związku lub ofiary proponują strategię naprawczą całkowicie pomijającą potrzebę zmiany układu sił i stosunków władzy, które są podstawą przemocy stosowanej przez mężczyzn wobec kobiet.

Sprawcy przemocy wyjaśniają swoje zachowanie pragnieniem naprawy lub zmiany sytuacji lub też przemożną potrzebą ukarania partnera. Przekona-

nie, że znęcanie się nad żoną jest blisko związane z powszechnie uznawanym prawem do kontrolowania zachowań partnera częściowo wyjaśnia przemoc opisywaną przez tysiące kobiet. Warunkiem zmiany tych przekonań jest społeczna refleksja i krytyka kulturowych czynników przyzwalających na stosowanie przemocy, uwzględniających m.in. wiarę w naturalny porządek rzeczy, uprzedmiotowienie kobiet, kulturową akceptację podporządkowania i tolerancję dla stosowania przymusu i siły fizycznej.

Wiara w naturalny porządek rzeczy

Stosujący przemoc mężczyźni działają zwykle w oparciu o system przekonań uznających ich prawo do dyscyplinowania partnerek i do korzystania z usług kobiet, których obowiązkiem ma być posłuszeństwo wobec mężczyzn. Historyczne i kulturowe podstawy systemu rodziny patriarchalnej ukształtowały stosunki władzy w rodzinie, przypisując mężczyźnie rolę tzw. głowy rodziny, a kobiecie rolę jej podporządkowanego członka. Koncepcja uznająca istnienie naturalnego, hierarchicznego porządku znajduje potwierdzenie w każdym aspekcie funkcjonowania społeczeństwa, w którym hierarchiczne struktury społeczne odgrywają podstawową rolę. Taka właśnie jest struktura instytucji i organizacji religijnych, oświatowych, rządowych i sportowych.

W większości pełnych rodzin ojciec przejmuje rolę głowy rodziny tylko z tytułu przynależności do uprzywilejowanej płci. Powszechna akceptacja władzy mężczyzn powoduje, że wielu mężczyzn oczekuje od swoich partnerek posłuszeństwa, a wiele kobiet łatwo godzi się na jakiś stopień podporządkowania mężczyź-

nie. Przyjęcie i utrzymanie przez ojca roli głowy rodziny nie wymaga oczywiście użycia przemocy. Istnieje wiele rodzin, w których ojciec jest bez wątplenia „głową”, ale nigdy nie ucieka się do przemocy, by utrzymać swą władzę. Warto w tym miejscu zadać sobie pytanie, w jaki sposób głęboko zakorzeniona w kulturze praktyka organizowania się w struktury hierarchiczne przyczynia się do rozpowszechnienia przemocy poprzez wytworzenie w mężczyznach oczekiwania, że kobiety będą im podporządkowane.

Upředmiotowienie kobiet

Drugim kulturowym czynnikiem przyczyniającym się do stosowania przemocy wobec kobiet jest powszechne używanie wizerunków kobiet jako przedmiotów. Chłopcy wychowywani są w kulturze, w której rzeczy należące do „świata kobiet” są przedmiotem szyderstw i która nakazuje im pozbyć się wszelkich cech, jakie mogłyby ich upodobnić do dziewcząt: skłonności do płaczu, zabawy lalkami lub okazywania strachu. Mężczyźni są uczeni zarówno miłości do kobiet, jak i ich lekceważenia; w kobietach natomiast kształtuje się jednocześnie niechęć do mężczyzn i poczucie, że są im niezbędni do życia.

Stosowanie fizycznej przemocy wobec człowieka, którego uważamy za równego sobie, jest trudne. Większość sprawców w jakiś sposób depersonalizuje swe ofiary przed lub w trakcie bicia czy znęcania się. Kobiety doświadczające przemocy podkreślały, że wśród najczęściej używanych wobec nich obelg na pierwszym miejscu znalazły się wulgarne określenia żeńskich genitaliów, na drugim zaś takie określenia jak: „dziwka”,

„kurwa” i „głupia, tłusta lub leniwa suka”. Częstotliwość używania deprecjonujących obelg rosła w okresie bezpośrednio poprzedzającym akt przemocy.

Wykorzystanie ciała kobiecego do zwiększenia sprzedaży wielu towarów, od samochodów po karty płatnicze, umacnia w sprawcach skłonność do postrzegania kobiet jako przedmiotów. Nieproporcjonalnie wysoki zakres uprzedmiotowienia kobiet w społeczeństwie jest niewątpliwie jednym z czynników decydujących o utrwaleniu się ich wizerunku jako ofiar stosowanej przez mężczyzn przemocy.

Kulturowe wzmocnienia wyuczonej bezradności

Chyba najczęściej zadawanym pytaniem na temat ofiar przemocy jest: „Dlaczego ona od niego nie odchodzi?”. Często słyszymy opinie, że wiele kobiet to „zawodowe ofiary”, które czerpią z przemocy jakiś rodzaj satysfakcji.

Twierdzi się, że cierpią z powodu najróżniejszych, klinicznie zdefiniowanych zaburzeń emocjonalnych, takich jak postawa wyuczonej bezradności, uzależnienie od związku, współuzależnienie lub też mają zaburzoną osobowość. Poniższa relacja pochodzi od jednej z ofiar przemocy, u której najpierw rozpoznano paranoję, a później współuzależnienie:

Mój mąż strzelał do mnie dwukrotnie, ale był tak pijany, że chybił. Zamknęłam się na klucz w łazience, skąd – przez okno – udało mi się wydostać na zewnątrz. Uciekałam boso przez głęboki po kolana śnieg. Sąsiedzi zawieźli mnie do szpitala. Nazajutrz przeniesiono mnie na oddział psychiatryczny z powodu silnego sta-

nu lękowego. Poddano mnie tam kilku testom, po czym psychiatra powiedział, że uzyskałam wysoki wynik w skali paranoi. Gdy zapytałam go, co to znaczy, odpowiedział, że „przeżywam irracjonalne stany lękowe, że ktoś usiłuje zrobić mi coś złego”. Mój lęk przerodził się w depresję. W tydzień później zwolniono mnie do domu z zaleceniem zażywania walium.

Dlaczego ofiary znęcania się są tak uporczywie obwiniane o stosowaną wobec nich przemoc? Główną przyczyną wydaje się być dążenie do zachowania utrwalonych wzorców współżycia społecznego; indywidualizacja problemu i przypisanie go pewnej liczbie „chorych” lub „dysfunkcyjnych” kobiet pozwala uniknąć radykalnej przebudowy stosunków społecznych.

Ci, którzy winą za przemoc obarczają jej ofiary, skupiają się na nich samych i na ich cierpieniach. Chcą opatrzyć rany, zrobić zastrzyk z penicyliny, podać morfinę i odesłać poszkodowaną na rehabilitację. Próbuje wyjaśnić problemy psychologiczne ofiary jako skutki traumatycznych doświadczeń z dzieciństwa, doświadczeń, które pozostawiły niezaleczone rany, urazy psychiczne i ułomności. Wyleczenie tych ran i zaopiekowanie się ułomnościami traktują jako rzecz pierwszorzędnej wagi. Chcą pomóc ofiarom, by stały się mniej podatne na zranienie i mogły powrócić na pole walki lepiej uzbrojone, w mocniejszej zbroi i w bardziej bojowym nastroju.

By móc to zrobić skutecznie, muszą najpierw poddać ofiary starannemu badaniu, pozbawionej emocji, obiektywnej, naukowej analizie, która ma pokazać, dlaczego dotąd były tak bezbronne.

Jakiej broni im zabrakło, gdy znalazły się w ogniu walki? Umiejętności zawodowych? Wykształcenia?

Jakiej zbroi im zabrakło, by uchronić się od razów? Lepszego systemu wartości? Zapobiegliwości i zdolności przewidywania?

A co spowodowało upadek ich morale? Apatia? Ignorancja? Dewiacyjne, ukształtowane kulturowo zachowania typowe dla niższych klas?

Oto rozwiązanie problemu obwiniania ofiar przemocy. A wszyscy ci, którzy przyjmują je z westchnieniem ulgi, w sposób nieunikniony stają się częścią problemu, o którym mowa. Wszyscy oni zdecydowanie odrzucają możliwość obwiniania... nie ofiary, lecz samych siebie. Wszyscy oni nieświadomie poddają osądowi samych siebie i jednogłośnie wydają wyrok: niewinni!'

Tradycja obwiniania ofiar zmusza wiele bitych kobiet do uległości i podporządkowania się stosowanej wobec nich przemocy.

John Kenneth Galbraith twierdzi, że zdolność jakiejś grupy do narzucenia woli innej grupie zależy od możliwości wykorzystania trzech rodzajów władzy: (1) przymusu realizującego się poprzez narzucenie jakiejś grupie lub jednostce sytuacji, która jest dla niej tak nieprzyjemna lub bolesna, że zmusza ją to do rezygnacji z preferowanej opcji; (2) kompensacji, która daje możliwość wpływu na zachowanie przez obietnicę nagrody za spełnienie oczekiwań; (3) warunkowania, przez które można zmienić wyznaczenie, wykształcenie, zaangażowanie społeczne i przekonania o tym, co wydaje się naturalne, właściwe lub słuszne, po to, by podporządkować kogoś woli innej osoby lub grupy osób. W tym przypadku wymuszone zachowanie może się osobie podporządkowanej wydawać zgodne z jej wolą, gdyż często nie dostrzega ona manipulacji, której została poddana².

Kobiety są zmuszone do podporządkowania się kontroli i dominacji mężczyzn, gdyż mogą być poddane wszystkim trzem formom władzy:

¹ William Ryan, „Blaming the Victim”, New York: Vintage Books, 1972, s. 28.

² John Kenneth Galbraith, „The Anatomy of Power”, Boston: Houghton Mifflin Company, 1983.

- Przymus może być zastosowany poprzez przedstawienie kobiecie poważnych negatywnych konsekwencji niepodporządkowania się. Mogą one polegać np. na groźbie odebrania dzieci lub jeszcze cięższego pobicia w razie złożenia przez poszkodowaną skargi lub wniosku o wydanie nakazu określonego postępowania dla sprawcy.
- Kompensacja jest stosowana, gdy kobieta nie jest w stanie utrzymać siebie i swoich dzieci bez pomocy stosującego przemoc partnera. Ta sama forma wpływu może być użyta, gdy kobieta nie jest zdolna do pracy lub kontynuowania nauki w celu znalezienia satysfakcjonującej pracy. Fakt, że sprawca przemocy ma możliwość kontrolowania przebiegu kształcenia i statusu zawodowego ofiary, w połączeniu z dyskryminacją kobiet na rynku pracy, stawia kobiety w sytuacji bez wyjścia i w znacznym stopniu przyczynia się do nasilenia przemocy.
- Sprawowanie kontroli przez warunkowanie stosowane jest przez sprawców w atmosferze przyzwolenia społecznego. Podporządkowanie się przemocy jest zawsze wynikiem wymuszenia, wbrew temu, co czasem słyszymy, że znają kobiety, które „to lubią” lub „tego pragną”. Znęcaniu się prawie zawsze towarzyszą ataki na integralność i poczucie godności ofiary. Wielu agresywnych partnerów potrafi z czasem wmówić swojej ofierze, że przemoc, której doznaje, jest skutkiem jej własnego zachowania. Ich manipulacje są wzmacniane przez nieprofesjonalne pytania zadawane przez funkcjonariuszy policji w rozmowie z pokrzywdzoną kobietą: „A może swoim zachowaniem sprowokowała pani męża” lub przez terapeutę, który rozpoznaje u ofiary współuzależnienie albo wyjaśnia stosowaną przez męża przemoc konfliktem w ich związku.

Przebieg socjalizacji dziewczynek, tylko wyjątkowo zmierzający do pełnego upodmiotowienia, w połączeniu z codziennym doświadczeniem dorosłej, bitej przez męża kobiety, często prowadzi do sytuacji podobnej do tej, którą opisała pewna 37-letnia kobieta podczas spotkania grupy wsparcia dla ofiar przemocy. Jej relacja spotkała się ze zrozumieniem ze strony pozostałych.

Straciłam resztki szacunku dla samej siebie. Mniej więcej trzy miesiące temu on uderzył mnie w twarz za jakąś uwagę na temat kogoś z jego przyjaciół. Zaczęłam krzyczeć i wyzywać go, a on schwytał mnie jedną ręką za włosy, a drugą bił mnie po głowie. Wrzeszczałam na niego, chociaż czułam, że z nosa i z ust płynie mi krew. Nie przejmowałam się tym, obrzucałam go wyzwiskami i było mi wszystko jedno, co się ze mną stanie; było mi wszystko jedno, co ze mną zrobi. W końcu poczułam, że tracę przytomność. Wzrok zasnuła mi mgła, dzwoniło mi w uszach. Krzyk uwięził mi w gardle, zaczęłam szlochać. On zawlókł mnie do łazienki, przyciągnął mi twarz do lustra i zasyczał mi do ucha: „No! Popatrz na siebie! Zobacz, jak wyglądasz! Kto jeszcze byłby taki głupi, żeby się z tobą zadawać”? W tamtej chwili nie przychodził mi do głowy nikt, kto chciałby mnie znać. Byłam zupełnie zniszczona.

Uległość, którą sprawca przemocy wymusza na kobiecie, może być albo wzmocniona, albo wprost przeciwnie – w zależności od reakcji osób, do których bita kobieta zwraca się po pomoc. Nie istnieje neutralna reakcja na przemoc, a niezdolność do wyzwolenia się od przemocy nie jest wynikiem ukrytych wad ofiary.

Tolerancja wobec przemocy

Najważniejszym uwarunkowanym kulturowo czynnikiem zachęcającym do stosowania przemocy jest bezkarność jej sprawców. Nieustanne poczucie zagrożenia i jawne lub zawołowane groźby są od czasu do czasu wzmacniane uderzeniem pięścią w twarz, kopniakiem lub innym upokarzającym ofiarę zachowaniem. Trudno powiedzieć o kimś, kto znęca się nad swoją partnerką, by poniósł konsekwencje swojego czynu, jeśli interweniujący funkcjonariusz policji prosi go, żeby się uspokoił, radzi poszukać pomocy psychologa lub ograniczyć picie. To samo można powiedzieć o sądach, które orzekają niskie wyroki i nie zapewniają ofiarom właściwej ochrony i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę i cierpienie. Stereotypy, którym ulegamy, sprawiają, że mamy skłonność do doszukiwania się odpowiedzialności za przemoc po stronie samych ofiar. Gdyby się inaczej zachowywały, lepiej wywiązywały z roli żony i matki, nie przebywały w nieodpowiednich miejscach, mogłyby uniknąć przemocy. Stereotypy na temat społecznej roli kobiety i mężczyzny, osobiste poglądy i uprzedzenia policjantów, prokuratorów i sędziów rzutują na sposób, w jaki prowadzone są sprawy o przemoc wobec kobiet. Kobietom zadawane są pytania dotyczące wywiązywania się przez nie z obowiązków domowych i wypełniania przez nie tradycyjnej roli żony i matki. Uwaga skupia się na kobiecie, która musi udowodnić, że w jej zachowaniu nie było elementów prowokacji i tym samym nie „zasłużyła” sobie na przemoc. Sposób bycia i styl życia kobiet ofiar przemocy poddawane są skrupulatnej ocenie. Od kobiety wymaga się aktywnego przeciwstawiania się przemocy – jeśli kobieta

nie podejmuje walki w swojej obronie, nie może być mowy o gwałcie. Z drugiej strony kobieta, która broni się przed atakiem, sama może być i bywa oskarżona o stosowanie przemocy.

Podsumowanie

Wiara w naturalny porządek i hierarchię władzy w związkach intymnych, uprzedmiotowienie kobiet, tradycja nakazująca kobietom uległość i podporządkowanie oraz tolerancja dla stosowania przymusu i siły fizycznej umożliwiają wieloletnie stosowanie przemocy i wyjaśniają wysoką liczbę kobiet wśród ofiar. W tradycyjnym systemie wartości w społeczeństwach patriarchalnych najważniejszymi rolami społecznymi kobiety są role żony i matki. W kręgu kultury arabskiej i muzułmańskiej uważa się, że kobiety mogą spełnić swoje powołanie tylko wtedy, gdy są zamężne (Boabaid 2002). Społeczeństwa składają odpowiedzialność za powodzenie małżeństwa na barki kobiet, przypisując im winę za nieudany związek. Ta odpowiedzialność za losy małżeństwa jest ważnym czynnikiem wpływającym na decyzję o milczeniu i trwaniu w krzywdzącym związku i nieposzukiwaniu przez długie lata pomocy w powołanych do jej świadczenia instytucjach (Strube/Barbour 1983, 786). W ten sposób głęboko zakorzeniony pogląd, w myśl którego małżeństwo należy ratować za wszelką cenę dla dobra rodziny, w połączeniu ze zwyczajem, na mocy którego kobieta stygmatyzowana jest jako rozwódka, łączy się z tradycją, zgodnie z którą to kobieta jest odpowiedzialna za rozpad małżeństwa. Wszystkie te stereotypy umacniane są przez przyjaciół, członków rodziny i pracowników instytucji

socjalnych i stają się ważnymi czynnikami zniechęcającymi kobiety do szukania pomocy i wyzwolenia się z krzywdzącego związku.

Doświadczenie pokazuje, że można osłabić wpływ kulturowych czynników sprzyjających przemocy wobec kobiet. Przez zmianę tradycyjnego podejścia do tego zjawiska i realizację specyficznych programów i procedur nastawionych na zmianę tradycyjnego podejścia ofiary mogą być skuteczniej chronione przed przemocą, a w społeczeństwie zaczyna się kształtować nowy klimat wynikający z innego sposobu myślenia o stosunkach między mężczyznami i kobietami w związkach intymnych.

oprac. Zespół Centrum Praw Kobiet

Psychologiczne aspekty przemocy

Charakterystyka zjawiska

Przemocą w rodzinie nazywamy każde zachowanie skierowane wobec osoby bliskiej, którego celem jest utrzymanie nad nią kontroli i władzy. Przemoc w rodzinie to zamierzone, wykorzystujące przewagę sił działanie przeciwko członkowi rodziny naruszające jego godność oraz podstawowe prawa i wolności, powodujące cierpienie i szkody.

Przemoc w rodzinie charakteryzuje się tym, że:

- jest intencjonalna – jest zamierzonym, celowym działaniem człowieka,
- jest nakierowana na kontrolowanie i podporządkowanie ofiary,
- odbywa się w warunkach nierównowagi sił – sprawca ma i wykorzystuje przewagę (fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną) nad ofiarą,
- prowadzi do naruszenia podstawowych praw i wolności ofiary,
- powoduje cierpienie oraz naraża zdrowie i życie ofiary na poważne szkody.

Przemoc w rodzinie przybiera różne formy: od przemocy fizycznej przez przemoc psychiczną i seksualną po przemoc ekonomiczną. Może się pojawić na każdym etapie małżeństwa czy związku, nawet po wielu wspólnie spędzonych latach. Często wydarzeniem „inicjującym” przemoc wobec kobiety jest ślub, narodzi-

ny dziecka lub zamieszkanie przez partnerów w samodzielnym mieszkaniu, z dala od rodziców.

Przemoc w rodzinie rzadko jest incydem jednorazowym. Zazwyczaj ma ona charakter długotrwały i cykliczny. Zdarza się, że kres jej kładzie dopiero śmierć jednej ze stron – ofiary lub sprawcy. Szacuje się, że corocznie w Polsce dochodzi do kilkuset zabójstw na tle przemocy w rodzinie.

Przemoc domowa nie jest zjawiskiem marginalnym! Jest bardziej powszechna niż przemoc, jaka występuje na ulicach i w innych miejscach publicznych. Oblicza się, że jedna czwarta wszystkich odnotowywanych aktów przemocy to przemoc skierowana przeciwko kobietom ze strony osób najbliższych. Znęcanie się nad rodziną jest najczęściej popełnianym przestępstwem w Polsce po przestępstwach przeciwko mieniu i życiu. Przemoc w rodzinie jest częstszą przyczyną uszkodzeń ciała u kobiet niż wszystkie inne zdarzenia – wypadki samochodowe, napady, gwałty dokonane przez osoby obce itp. – razem wzięte.

Przemoc wobec osób najbliższych jest zjawiskiem, które dotyczy wyłącznie rodzin patologicznych czy rodzin z niższych warstw społecznych. Badania pokazują, że mężczyźni, którzy dopuszczają się przemocy wobec najbliższych, pochodzą ze wszystkich grup społecznych i zawodowych. Wbrew utartym schematom nie muszą być alkoholikami ani też osobami psychicznie lub emocjonalnie zaburzonymi.

Formy przemocy

Przemoc fizyczna to każde zachowanie, którego celem jest zadanie ofierze bólu fizycznego wbrew jej woli, uszkodzenie jej ciała, pogorszenie jej zdrowia lub pozbawianie ją życia.

Przykłady: *bicie, policzkowanie, popychanie, ciągnięcie za włosy, wykręcanie rąk, kopanie, duszenie, zadawanie ran kłutych i szarpanych, odmawianie koniecznej pomocy medycznej, pozbawianie jedzenia, picia, snu, zmuszanie do zażywania alkoholu, narkotyków.*

Przemoc seksualna to każde zachowanie mające na celu zmuszenie ofiary do podjęcia niechcianych zachowań o charakterze seksualnym lub zdeprecjonowanie jej seksualności.

Przykłady: *obmacywanie, gwałcenie, zmuszanie do uprawiania nieakceptowanych form seksu (seks oralny, analny, seks homoseksualny, sodomia, sadomasochizm), zmuszanie do współżycia z innymi osobami, wyśmiewanie preferencji seksualnych.*

Przemoc psychiczna to każde zachowanie, którego celem jest umniejszanie poczucia własnej wartości ofiary, wzbudzanie w ofierze strachu oraz pozbawianie jej poczucia bezpieczeństwa i kontroli nad własnym życiem.

Przykłady: *grożenie, szantażowanie, zastraszanie, upokarzanie, poniżanie, ciągle bezpodstawne krytykowanie, wmawianie choroby psychicznej, grożenie pozbawieniem władzy rodzicielskiej, izolowanie od rodziny, przyjaciół, wrogie nastawianie dzieci, zakazywanie opuszczania domu, zabranianie dostępu do telefonu, samochodu, pozbawianie intymności i prywatności, uniemożliwianie podejmowania decyzji.*

Przemoc ekonomiczna to każde zachowanie, którego celem jest ekonomiczne uzależnienie ofiary od sprawcy.

Przykłady: zabieranie zarobków, zabierania kart kredytowych, zakazywanie podjęcia lub chodzenia do pracy, niszczenie rzeczy osobistych, odmawianie pieniędzy na dom, kontrolowanie wydatków, uniemożliwianie uzyskania informacji o stanie finansów rodzinnych, zmuszanie do zawierania zobowiązań finansowych (kredyt, pożyczka, poręczenie).

Cykl przemocy

Związki oparte na przemocy cechuje szczególna dynamika. Przemoc ma zazwyczaj charakter cykliczny – powtarza się w cyklach składających się z trzech następujących po sobie faz: fazy budowania napięcia, epizodu przemocy fizycznej i fazy skruchy (miodowego miesiąca).

Faza narastania napięcia

Istotą tej fazy jest stopniowy wzrost napięcia między sprawcą a ofiarą przemocy. Sprawca staje się podirytowany i rozdrażniony, zaczyna zachowywać się w sposób zagrażający bezpieczeństwu emocjonalnemu ofiary (obraża ją, krytykuje, upokarza, zastrasza). Każdy drobiazg wywołuje jego złość, często robi awantury. Staje się patologicznie zazdrosny, kontrolujący i opresyjny. Uzależnieni zaczynają więcej pić lub zażywać narkotyki. Na tym etapie cyklu może dochodzić do pomniejszych aktów przemocy fizycznej. Ofiara doskonale przeczuwa zbliżający się atak i stara się nie denerwować partnera – nie wchodzić mu w drogę, nie dawać „pretekstów” do awantur i niesnasek. Cały czas jest czujna, napięta i bardzo uważna. Niektóre ofiary w tej fazie cyklu mają różne dolegliwości cie-

lesne, takie jak bóle żołądka, bóle głowy, bezsenność, utrata apetytu. Inne wpadają w apatię, tracą chęć do życia lub stają się niespokojne i pobudliwe nerwowo. Faza narastania napięcia jest często momentem, w którym ofiary zaczynają szukać pomocy z zewnątrz, u rodziny, przyjaciół, instytucji publicznych.

Faza gwałtownej przemocy

W tej fazie partner staje się bardzo gwałtowny. Wpada w szał i wyładowuje swoją wściekłość na partnerce. Czasami dochodzi do zagrażającego zdrowiu i życiu kobiety aktu przemocy fizycznej, któremu zwykle towarzyszy skrajna agresja werbalna. Eksplozję agresji wywołuje zazwyczaj jakiś drobiazg, np. opóźniony posiłek, nieuprasowana na czas koszula czy zwykłe nieporozumienie. Zdarza się, że kobieta sama – świadomie lub nieświadomie – prowokuje partnera, aby nie musieć dalej żyć w poczuciu zagrożenia i strachu („aby mieć już to za sobą”). W tej fazie wściekłość sprawcy jest nieproporcjonalna do tego, co pobudza go do działania. Skutki przemocy mogą być różne – podbite oko, połamane kości, obrażenia wewnętrzne, poronienie, a nawet śmierć. Ta faza cyklu zazwyczaj trwa od 2 do 48 godzin. Niektórych sprawców cechuje ogromna brutalność. Zdarza się cucenie pobitej do nieprzytomności ofiary, aby móc dalej się nad nią znęcać. Dla kobiety etap ten może oznaczać walkę o przeżycie.

Faza skruchy (miodowego miesiąca)

Ten etap obejmuje różnego rodzaju zachowania – od prostego zaprzeczenia przez agresora temu, co się stało, do prób odpokutowania czy obietnic poprawy. Gdy sprawca wyładował już swoją złość i wie, że posunął się za daleko, nagle staje się inną osobą. Zazwyczaj „nie wie,

co się z nim działo" albo „za bardzo był pijany". Czasami żałuje tego, co zrobił, okazuje skruchę i obiecuje, że to się nigdy nie powtórzy. Przekonuje ofiarę, że to był wyjątkowy incydent, który już się więcej nie zdarzy. Przynosi kwiaty, prezenty, zachowuje się jakby przemoc nigdy nie miała miejsca. Kobieta zaczyna mieć nadzieję, że partner się zmienił. Czuje się kochana, a życie we dwoje wydaje się piękne i pełne nadziei. Faza skruchy przywiązuje kobietę do partnera stosującego przemoc. Okresy skruchy stają się tym krótsze, im zależność i zmęczenie ofiary od sprawcy jest większe. W związkach z dłuższym stażem fazę skruchy zastępuje okres ciszy. Ten pozytywny okres związku szybko przemija i znowu powoli dochodzi do narastania napięcia. Rozpoczyna się nowy cykl przemocy.

P A M I Ę T A J :

To właśnie pod wpływem doświadczeń „fazy skruchy" ofiary przemocy często decydują się dać sprawcy „jeszcze jedną szansę", decydują się nie składać zawiadomienia o popełnieniu przez niego przestępstwa albo wycofują złożone wcześniej zeznania i wnioski o pomoc. „Faza skruchy" ma fundamentalne znaczenie dla trwałości związków opartych na przemocy, ponieważ „zabezpiecza" sprawcę przez odwetem lub odejściem ofiary, która stanowi dla niego najbezpieczniejsze i zawsze dostępne źródło wyładowania.

Jak działają sprawcy przemocy

Sprawcy przemocy domowej działają zazwyczaj w bardzo podobny sposób. Leonore Walker w pra-

cy pt. „Kobieta Maltretowana” (*The Battered Woman*, New York: Harper and Row, 1979) stwierdza, że choć stosowane przez poszczególnych sprawców techniki przymusu „są specyficzne dla poszczególnych jednostek, to jednak cechuje je przy tym znaczne podobieństwo”. To często osoby spostrzegane przez otoczenie jako normalne i zwyczajne – dbają o swój pozytywny wizerunek w oczach innych i rzadko popadają w konflikty z prawem. Charakteryzuje je brak współczucia wobec osób, które krzywdzą, a zamiast poczucia winy występuje u nich potrzeba usprawiedliwiania swoich zachowań, do którego potrzebne są dowody szacunku, wdzięczności czy nawet miłości ze strony ofiary. Sprawcy przemocy często wykorzystują i nadużywają tradycyjnych wyobrażeń o przywilejach przysługujących mężczyźnie.

Typowymi metodami ubezwłasnowolniania i zniewalania stosowanymi przez sprawców przemocy są:

- **Utrzymywanie ofiary w stanie ciągłego przerażenia i bezradności**

Jedną z klasycznych metod kontroli stosowanych przez sprawcę przemocy domowej jest systematyczne wywoływanie w ofierze uczucia lęku, przerażenia i bezradności. Aby zniewolić ofiarę, sprawca nie musi ciągle stosować przemocy fizycznej. Wystarczy, że zachowuje się w taki sposób, że ofiara wierzy w realną możliwość jej użycia. Ciągłe prawdopodobieństwo nastąpienia ataku powoduje u ofiary przewlekłe, nieznośne napięcie, chroniczny strach, poczucie zagrożenia i wzmożoną czujność.

- **Wszechobecna kontrola**

Sprawca zniewala i podporządkowuje sobie ofiarę, przejmując kontrolę nad każdym aspektem jej życia. Na początku związku sprawca wymaga drobnych ustępstw, z czasem coraz większych. Stopniowo od-

biera ofierze prawo do wolności, samodzielności, do posiadania i wyrażania własnego zdania, żąda posłuszeństwa, za każdy sprzeciw wymierza kary, ustala reguły – nierzadko ze sobą sprzeczne – dotyczące najdrobniejszych spraw.

▪ **Stosowanie gróźb, zastraszanie**

Aby utrzymać kontrolę nad ofiarą, sprawca przemocy stosuje przymus psychologiczny lub szantaż emocjonalny. Często grozi ofierze lub jej najbliższym (rodzicom, przyjaciółom) śmiercią lub okaleczeniem. Szantażuje ofiarę, że jeśli go porzuci, to on popełni samobójstwo lub zrobi sobie coś złego. Grozi, że przestanie łożyć na utrzymanie domu i dzieci.

▪ **Manipulowanie dziećmi, grożenie odebraniem dzieci**

Sprawca przemocy doskonale potrafi wykorzystać miłość i przywiązanie kobiety do dzieci. Często więc posługuje się dziećmi, aby zmusić ofiarę do posłuszeństwa i zatrzymać ją w krzywdzącym związku.

▪ **Wywoływanie w ofierze poczucia winy**

Sprawca przemocy domowej nigdy nie bierze odpowiedzialności za swoje zachowanie. Zawsze twierdzi, że to ofiara jej winna, że to ona swoim zachowaniem, nieposłuszeństwem zmusza go do tego, aby ją źle traktował – bił, poniżał, gwałcił czy zdradzał. Przekonuje, że gdyby ofiara okazywała mu więcej szacunku, gdyby była mu posłuszna, gdyby była bardziej czuła i kochająca, nie miałby „powodów” do stosowania wobec niej przemocy.

▪ **Powoływanie się na zazdrość**

Zazdrość jest zawsze „dobrym powodem” czy „uzasadnieniem” dla stosowania kontroli i przemocy – śledzenia, podsłuchiwania, przechwytywania listów i telefonów, nieustannego oskarżania o niewierność, naciskania na udowadnianie lojalności, kontrolowania wy-

glądu i zachowania ofiary oraz jej kontaktów z innymi ludźmi. Sprawca przemocy często usprawiedliwia swoje zachowanie szaleńczą „miłością” i zazdrością o ofiarę.

▪ **Występowanie okresów czułości**

Sprawca przemocy zdaje sobie sprawę, że musi czasami okazywać ofierze dobre uczucia, jeśli chce ją przy sobie zatrzymać. Wobec realnego zagrożenia jej odejściem jest gotów dać i obiecać wszystko, aby wróciła. Po fazie wielkiej brutalności i agresywności często następuje okres czułości i słodyczy, zwany fazą skruchy, który daje ofierze dużo zadowolenia i satysfakcji oraz powoduje, że jeszcze intensywniej angażuje się w związek.

▪ **Nagradzanie uległości**

Sprawca przemocy działa metodą „kija i marchewki” – za nieposłuszeństwo karze, a za uległość nagradza. Dla ofiary taką nagrodą jest najczęściej po prostu brak agresji z jego strony.

▪ **Izolowanie ofiary od źródeł pomocy materialnej oraz od wsparcia emocjonalnego**

Władza sprawcy nad ofiarą jest niepełna, dopóki ofiara utrzymuje jakieś kontakty z innymi ludźmi. Dlatego też sprawca osacza ofiarę, ograniczając jej kontakty z rodziną i przyjaciółmi, zabraniając jej nauki, pracy zarobkowej oraz aktywności społecznej. Izolacja sprawia, że ofiara staje się niemal zupełnie zależna od sprawcy przemocy – ekonomicznie i emocjonalnie. Często ani jej rodzina, ani znajomi nie wiedzą o tym, co się dzieje w jej domu.

▪ **Zaprzeczanie stosowaniu przemocy lub jej bagatelizowanie**

Stosowanie przemocy w rodzinie jest pilnie strzeżoną tajemnicą sprawcy, który dokonuje wielu zabiegów, by nie wyostała się ona na zewnątrz. Poza groźbami sprawcy przekonują ofiary, że nikt im nie uwierzy, że same okażą się nie bez winy, że będą się

wstydyły albo spowodują utratę pracy lub stanowiska męża i poniosą tego konsekwencje. Jeśli już przestępstwo wyjdzie na jaw, sprawca neguje fakt stosowania przemocy lub umniejsza jej skutki. Często manipuluje otoczeniem w celu zyskania przychylności wobec siebie i wywołania niechęci do ofiary. Bez skrupułów kłamie oraz przeinacza fakty.

▪ **Zarzucanie ofierze choroby psychicznej**

Jednym z klasycznych wybiegów, jakie stosuje sprawca w celu odsunięcia od siebie podejrzeń o stosowanie przemocy, jest wmawianie osobom, które chcą pomóc ofierze, że jest ona chora psychicznie – że jej zeznania są wyssane z palca, są wytworem jej chorej wyobraźni, że sama się okaleczyła. Zarzucanie ofierze choroby psychicznej jest także sposobem, w jaki sprawca wzbudza w ofierze poczucie lęku i podsyca przekonanie o bezradności.

P A M I Ę T A J :

Sprawca przemocy to świetny gracz. To Dr Jekyll i Mr Hyde! Wobec osób trzecich, w tym policjantów, zachowuje się zazwyczaj spokojnie, grzecznie i kulturalnie. Wobec najbliższych jest bezwzględny oprawcą i tyranem. Nie daj się zwieść pozorom!

Skutki doświadczania przemocy

Przemoc w rodzinie ma tragiczne konsekwencje. Prowadzi nie tylko do uszkodzeń ciała ofiary, ale także do zaburzeń emocjonalnych oraz zaburzeń w sposobie,

w jaki postrzega ona samą siebie, sprawcę oraz innych ludzi. Zmiany zachodzące w myśleniu i zachowaniu kobiety, która przez długie lata żyje w związku przemocowym, nie mają nic wspólnego z jej indywidualnymi skłonnościami czy predyspozycjami, ale są naturalną konsekwencją jej tragicznej sytuacji życiowej. U kobiet, które doświadczają przemocy, często dochodzi do wykształcenia się **złożonego pourazowego zespołu stresu (post-traumatic stress disorder, PTSD)**, który charakteryzuje się następującymi objawami:

- **Stany nadmiernego pobudzenia**

Na skutek chronicznego zagrożenia ze strony partnera organizm ofiary przemocy jest w stanie ciągłej mobilizacji – kobieta jest stale czujna i przygotowana na niebezpieczeństwo, nadmiernie reaguje na każdy dźwięk, szelest, intensywnie reaguje na bodźce, które kojarzą się jej z traumatycznymi przeżyciami. Może cierpieć na zaburzenia snu (bezsennaść, koszmary) i łaknienia. Zmęczenie, ciągły niepokój powodują, że kobieta maltretowana bywa rozchwiana emocjonalnie – ma napady płaczu, ataki paniki i lęku, jest drażliwa, nerwowa i wybuchowa. Powoduje to, że ofiary przemocy czasami opowiadają o doznanych krzywdach w sposób emocjonalny, pełen sprzeczności i luk, co podważa ich wiarygodność i rodzi podejrzenia, że zmyślają.

- **Stany zahamowania, poczucie bezradności**

Charakterystyczne dla ofiar przemocy są stany depresyjne niosące ze sobą obniżenie nastroju, bierność, problemy z koncentracją i pamięcią, brak inicjatywy i wycofanie. U kobiet, które doświadczają przemocy, dominuje brak wiary w możliwość zmiany swojej sytuacji, problemy z podejmowaniem decyzji oraz poczucie bezradności. Kobiety ofiary nie wierzą w swoje siły i są przekonane, że bez względu na to, co zrobią, i tak nie zatrzymają przemocy ze strony partnera.

▪ **Wtargnięcia**

Typowym objawem stresu pourazowego są tzw. wtargnięcia, czyli pojawiające się mimowolnie wspomnienia traumatycznych przeżyć, którym towarzyszą intensywne uczucia. Wspomnienia te mają szczególną formę – są zapamiętane w postaci wrażeń, emocji i obrazów bez werbalnego opisu (są zatem podobne do wspomnień dzieci, które nie umieją jeszcze dobrze mówić). Traumatyczne przeżycia przypominają się nagle, napadowo i niezależnie od woli człowieka.

▪ **Odcięcie od własnych emocji**

Charakterystyczne dla doświadczenia traumy są stany psychicznego odrętwienia, w których ofiary przemocy jakby zrywają kontakt z własnymi emocjami, bo są one tak intensywne i trudne, że nie mogą sobie z nimi poradzić. To mechanizm obronny, który może jednak doprowadzić do całkowitego braku odczuwania jakichkolwiek emocji – zarówno tych negatywnych i bolesnych, jak i tych radosnych. Kobiety często odcinają się od swoich uczuć podczas opowiadania o tym, jak sprawca się nad nimi znęcał. Może to budzić podejrzenia, że ich zeznania są mało wiarygodne!

▪ **Poczucie niskiej wartości, winy i wstydu**

Ponizanie, ciągłe wyzywanie, krytykowanie i upokarzanie sprawia, że ofiary przemocy nabierają przekonania, że są bezwartościowe. Postrzegają siebie jako osoby nieatrakcyjne, głupie, niezasługujące na miłość i szacunek. Obwiniają się za to, że swoim niewłaściwym wyglądem, zachowaniem czy słowami „sprowokowały” partnerów do przemocy. Myślą, że to one ponoszą odpowiedzialność za doświadczaną przemoc i wstydzą się swoich doświadczeń.

▪ **Skłonności autodestrukcyjne**

U ofiar przemocy mogą występować skłonności autodestrukcyjne – sięganie po alkohol, narkotyki, sa-

mookaleczanie się (cięcie, przypalanie), próby samobójcze. Kobiety maltretowane rzadko kiedy wyrażają gniew w sposób otwarty, gdyż wiąże się to z ryzykiem kary. Częściej kierują złość przeciwko samym sobie. Około 10% kobiet ofiar przemocy podejmuje próby samobójcze, z tego połowa wielokrotnie.

■ Nieufność wobec ludzi

Sprawcy przemocy zazwyczaj dążą do odizolowania swoich ofiar od źródeł społecznego wsparcia. Po długotrwałej sytuacji osamotnienia oraz na skutek doznanych krzywd ofiary przemocy zamykają się w sobie. Kobiety maltretowane bywają nieufne wobec ludzi, kontakty ze znajomymi, przyjaźnie oraz relacje koleżeńskie stają się dla nich trudne. Są bardzo wrażliwe na niedotrzymywanie obietnic i źle znoszą brak taktu i uprzejmości.

P A M I Ę T A J :

Większość niezrozumiałych, niekonsekwentnych, histerycznych czy – po prostu – dziwnych zachowań osób maltretowanych to skutek doświadczanej przez nie przemocy. Nie oceniaj ofiar. Postaraj się je zrozumieć. Okaż im szacunek!

Identyfikacja ze sprawcą – syndrom sztokholmski

Jedną z konsekwencji ciągłego zagrożenia przemocą jest skłonność ofiar do identyfikacji z oprawcą i gotowość do działania w jego interesie. Tendencję tę uważa się za podświadomie przyjętą strategię przetrwania. Podporządkowanie woli oprawcy nie jest wolną decyzją ofiary, ale bezpośrednim skutkiem przemocy. Agresor

może się domagać od kobiety nie tylko podporządkowania, ale również tego, żeby go kochała. „Głównym celem sprawcy przemocy wydaje się być zniewolenie ofiary. Osiąga on swój cel, sprawując despotyczną kontrolę nad każdym aspektem życia ofiary. Jednak zwykła uległość rzadko go satysfakcjonuje; wydaje się, że większość sprawców ma psychologiczną potrzebę usprawiedliwienia swojego postępowania, a do tego potrzebna jest im pełna afirmacja przez ofiarę. Dlatego nieustannie domagają się od swoich ofiar okazywania szacunku, wdzięczności lub nawet miłości. Jego ostatecznym celem wydaje się stworzenie ofiary idealnej, z ochotą przyjmującej swój los” (Herman, 1992, 75).

Identyfikacja ze sprawcą przemocy, będąca reakcją na sytuację bez wyjścia, określana jest mianem syndromu sztokholmskiego. Zjawisko to po raz pierwszy zaobserwowano w stolicy Szwecji po włamaniu do banku i wzięciu przez włamywaczy grupy zakładników. Między więźniami a przestępcami zrodziła się więź, która z upływem dni stawała się coraz silniejsza. Po wtargnięciu przez policję do banku i aresztowaniu włamywaczy, niektórzy spośród byłych zakładników odwiedzali sprawców w więzieniu. Syndrom sztokholmski może dotknąć każdego, jeśli tylko spełnione będą cztery warunki: zagrożone jest życie; nie ma możliwości ucieczki lub tak się ofierze wydaje; ofiara nie ma kontaktu ze światem zewnętrznym, a sprawca, przynajmniej od czasu do czasu, zachowuje się przyjaźnie. Psycholodzy Dee Graham i Edna Rawlings (1998) zauważyli, że warunki te są często spełnione w przypadkach przemocy domowej. Ofiary tej formy przemocy często przejawiają symptomy syndromu sztokholmskiego. W takich przypadkach kobieta panicznie boi się uczynić coś, co mogłoby sprowokować lub

wzbudzić gniew agresywnego partnera. Dlatego próbuje zyskać życzliwość mężczyzny i zachowywać się jak jego sprzymierzeniec. Może się zdarzyć na przykład, że kobieta stara się bronić swego oprawcę, odmawiając podania prawdziwych przyczyn odniesionych obrażeń lub twierdząc, że sama się zraniła.

Wyuczona bezradność

Wyuczona bezradność jest poddaniem się, zaprzestaniem działania, które wynika z przekonania, że cokolwiek się zrobi, nie będzie to miało żadnego znaczenia.

Leonora Walker, badając przez wiele lat zachowanie ofiar przemocy w rodzinie, wykazała, że nie zawsze godziły się one na złe traktowanie ze strony partnera. Na początku, gdy pojawiły się akty przemocy, podejmowały różne działania mające wpłynąć na zmianę sytuacji („od prośby do groźby”). Dopiero gdy nabierały przekonania o nieskuteczności swoich zabiegów, rodziło się w nich poczucie bezradności.

Powtarzająca się przemoc (...) zmniejsza u kobiety maltretowanej motywację do reagowania i działania. Taka kobieta staje się pasywna. Po drugie, zmianie ulega także sposób, w jaki postrzega ona swoje szanse na osiągnięcie sukcesu. Nie wierzy, że jej zachowanie może doprowadzić do jakiegokolwiek pozytywnego rezultatu (...) Powtarza sobie: „Bez względu na to, co robię, i tak nie mam żadnego wpływu na to, co się dzieje”. Taka kobieta nie jest w stanie szukać alternatyw wobec obecnej sytuacji. Mówi: „Jestem zbyt głupia albo za mało zdolna, aby zmienić swoje życie”.

(Leonore Walker, *The Battered Woman*, New York: Harper and Row, 1979, s. 49–50).

Skutki wyuczzonej bezradności:

- **Deficyty poznawcze** – polegają na uogólnionym przekonaniu, iż nie ma takich sytuacji, w których możliwy jest wpływ na bieg wydarzeń.
- **Deficyty motywacyjne** – osoba zachowuje się biernie, jest zrezygnowana, nie podejmuje żadnych działań, aby zmienić swoją sytuację.
- **Deficyty emocjonalne** – przeżywanie stanów apatii, lęku, depresji, uczucia zmęczenia, niekompetencji i wrogości.

Mity i fakty

Mit: *Przemoc domowa to zjawisko marginalne*

Fakt: Przemoc domowa jest, niestety, powszechnym zjawiskiem i najczęstszą formą agresji interpersonalnej. Szacuje się, że około jedna trzecia wszystkich kobiet doznaje różnych form przemocy ze strony swoich partnerów. To bardzo poważny problem społeczny. Ofiarami przemocy, niezależnie od przestrzeni geograficznej, są przede wszystkim kobiety i dzieci. Przemoc w rodzinie jest częściej przyczyną zranień i innych uszkodzeń ciała kobiet niż wszystkie inne przyczyny: wypadki samochodowe, napady i zgwałcenia ze strony obcych napastników, razem wzięte.

Mit: *Przemoc w związkach to „sprawa prywatna”*

Fakt: Przemoc to nie osobisty problem, tylko przestępstwo z art. 207 k.k. Niezatrzymywana prowadzi do eskalacji i jest realnym zagrożeniem dla zdrowia i życia. Powoduje bardzo poważne urazy psychiczne. Gdy zabraknie skutecznej interwencji, prowadzi to do eskalacji przemocy i nierzadko zabójstwa. W USA rocznie

dochodzi do 1830 zabójstw na tle przemocy w bliskich związkach, z czego $\frac{1}{4}$ ofiar to kobiety; w Rosji 14000, w Polsce 271 osób na tle tzw. nieporozumień rodzinnych na ogólna liczbę niewiele ponad 1000 zabójstw rocznie. W USA rocznie na wydatki medyczne związane z przemocą w rodzinie przeznaczają się od 3 do 5 miliardów dolarów, a 100 milionów dolarów wynoszą straty z powodu zmniejszonej wydajności oraz nieobecności w pracy z powodu zwolnień lekarskich. Do tego trzeba dodać koszty interwencji policyjnych, postępowań przygotowawczych i sądowych, pobytu skazanych w więzieniach, a kobiet w schroniskach i leczenia dzieci.

Mit: *Przemoc zdarza się tylko w określonych środowiskach, dotyczy rodzin patologicznych, innych kultur*

Fakt: W każdej grupie społecznej dochodzi do przemocy. To, niestety, bardzo demokratyczne zjawisko. Przemoc domowa może dotyczyć każdego. Nie ma znaczenia narodowość, odmienność kulturowa, status społeczny czy ekonomiczny. Badania pokazują, iż mężczyźni, którzy są sprawcami przemocy, pochodzą ze zróżnicowanych ekonomicznie i społecznie środowisk. Jeśli osoba o wyższym statusie społecznym dopuszcza się przemocy wobec dzieci i żony, bywa, że organy okazują wyrozumiałość wobec sprawcy i minimalizują zagrożenie czynu. Przemoc wobec członków rodziny, zwłaszcza w skrajnej formie, traktowana jest przez wymiar sprawiedliwości znacznie poważniej, gdy sprawcą jest kobieta.

W rodzinach lepiej sytuowanych przemoc także występuje, choć jest mniej widoczna (jest rzadziej zgłaszana organom ścigania, a ofiary nie korzystają z pomocy instytucji, gdyż mogą sobie same poradzić: wynająć mieszkanie, wyprowadzić się).

Mit: *Kobieta prowokuje swoim zachowaniem, do bicia dochodzi z jej winy*

Fakt: Mit ten jest oparty na głęboko zakorzenionym przekonaniu, że mężczyzna jest tzw. głową rodziny i że prawo jest po jego stronie, więc może wymierzać karę partnerce (bo zupa była za słona, źle zajmowała się dziećmi, była nie dość troskliwa dla męża, zbyt dużo czasu spędzała poza domem). Jeśli akceptujemy ten mit, to dajemy tym samym przyzwolenie na stosowanie przemocy w niektórych okolicznościach: przemoc jest reakcją na niewłaściwe zachowanie, a ten, kto stosuje przemoc, określa i definiuje, co jest właściwe, a co nie. Mówienie o prowokacji jest w istocie oskarżaniem ofiary i zdejmowaniem odpowiedzialności ze sprawcy. W wypadku innych przestępstw nikt nie oskarża ofiar (nie zamontowała dobrego zamka, wyjechała na wczas, szła ciemną ulicą).

Przykłady z orzecznictwa sądowego wskazują wyraźnie na próby usprawiedliwiania przez sędziów sprawców przemocy domowej, i tak np. w wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie (II Aka 198/97) sąd stwierdza: *Są sytuacje, w których takie zachowanie wynika z wyzywającego zachowania się rzekomych ofiar; są inne, gdy ofiary odpowiadają czynami tego samego rodzaju... W takich sytuacjach nawet wypełnienie znamion przedmiotowych znęcania się może nie wystarczyć do przypisania przestępstwa z art. 184.1 k.k. (obecnie art. 207 k.k.), bowiem brak będzie w nich złego zamiaru sprawcy, dążenia do wyrządzenia niezastużonej dolegliwości ofierze, krzywdzenia z powodu posiadanej przewagi, zależności itp. W tych sytuacjach słuszne może być bądź uniewinnienie oskarżonego, bądź stwierdzenie przestępstwa prywatnie skargowego i odstąpienie od wymierzenia kary.*

W podobnym duchu wypowiedział się Sąd Apelacyjny w Krakowie (II Aka 40/98): (...) *Zdarza się wszak,*

że obelgi, naruszanie nietykalności cielesnej, szykany itp. są wzajemne, że słowa wulgarne nie są obelgami, bo należą do obyczaju środowiska, że zachowania naganne sprawcy są reakcją na prowokowanie go bądź środkiem do wymuszenia poprawnego zachowania się rzekomej ofiary.

Powyższe orzeczenia wyraźnie oparte są na założeniu, że mężczyzna ma prawo karać biciem kobietę, która w jego ocenie niewłaściwie wywiązuje się ze swoich obowiązków domowych, jeśli ma w ocenie sądu dobre zamiary. Mężczyzna jako „głowa domu” wie lepiej, co jest dla kobiety dobre, a co złe.

Czy jeśli przyświeca nam szczytny cel ratowania małżeństwa, to możemy bezkarnie stosować przemoc? A gdzie prawa jednostki, prawa człowieka?

W ocenie sądu apelacyjnego rodzina jest wartością wyższą niż prawa człowieka.

Takie myślenie sprawia, że ciężar odpowiedzialności przenoszony jest ze sprawcy na ofiarę. Przemoc nie jest rozwiązaniem żadnych problemów w związku i jest przestępstwem. Nic nie uzasadnia i nie usprawiedliwia jej stosowania. Nikt nie ma prawa bić i poniżać kogokolwiek, bez względu na to, co zrobił czy powiedział. To wyłącznie sprawca ponosi pełną winę za użycie przemocy.

Mit: *Niektóre ofiary lubią być bite*

Fakt: Za tym stwierdzeniem kryje się przekonanie, że przemoc może być objawem uczuć i przywiązania, że jest swego rodzaju stymulatorem erotycznym – „zależy mu, to bije, taki zazdrosny, znaczy, że kocha”. Powstały nawet teorie naukowe uzasadniające upodobanie kobiet do cierpienia m.in. teoria masochizmu kobiecego. W rzeczywistości większość kobiet będących w krzywdzącym związku podejmuje wiele prób obrony przed

przemocą: uzyskiwanie obietnic o zaprzestaniu przemocy, straszenie, ucieczka, chowanie się, unikanie partnera. Nikt nie lubi być bity, wyzywany, upokarzany, kontrolowany, mieć siniaki i połamane kości.

Mit: *Dla dobra dzieci kobieta powinna zostać w przemocowym związku*

Fakt: Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie potwierdza ten mit: *Są i takie zaszłości, gdy owe zachowania spełniają znamiona stanu wyższej konieczności, są bowiem dyktowane dążeniem do ocalenia małżeństwa czy dobrem dzieci lub dobrem rzekomej ofiary, bądź jeszcze innymi dobrami ważniejszymi od wątpliwej godności ofiar nagannie się prowadzących. W takich sytuacjach nawet wypełnienie znamion przedmiotowych znęcania się może nie wystarczyć do przypisania przestępstwa z art. 184 (II AK 198/97). Zapomina się przy tym, że dzieci cierpią zarówno emocjonalnie, jak i fizycznie, dlatego też wiele kobiet opuszcza związek oparty na przemocy, mając na względzie ochronę bardziej dzieci niż siebie. Badania pokazały, iż emocjonalne i fizyczne zdrowie dzieci polepsza się, kiedy są odizolowane od przemocy. Badania międzynarodowe pokazały, że 90% dzieci, których matki były bite, były też świadkami przemocy, 40–70% również było jej ofiarami, a 30% wykorzystywano seksualnie.*

Mit: *Przyczyną przemocy domowej jest nadużywanie alkoholu*

Fakt: Alkoholizm nie jest przyczyną przemocy. Wielu mężczyzn jest agresywnych w stosunku do partnerki, kiedy są trzeźwi. Są tacy, którzy biją tylko pod wpływem alkoholu, ale i tacy, którzy biją tylko, gdy są trzeźwi. Powoływanie się przez sprawcę na alkohol jako przyczynę stosowania przemocy jest formą uspra-

wiedliwiania się w celu uniknięcia odpowiedzialności – to nie ja, to alkohol. Badania zachodnie wykazują, że kiedy nadużywający alkoholu mężczyźni przestają pić, nie jest to równoznaczne z zaprzestaniem stosowania przez nich przemocy. Niestety ten mit ma silny wpływ na stosowanie prawa. Prokuratorzy i policjanci, którzy wierzą, że przemoc występuje głównie w rodzinach, gdzie nadużywa się alkoholu, często nie dostrzegają przemocy występującej w tzw. porządnym rodzinach. Z doświadczenia w pracy w Centrum Praw Kobiet wiemy, że skarżącym się na przemoc kobietom z tzw. dobrych domów jest często dużo trudniej przekonać funkcjonariuszy policji i sądy, iż są ofiarami przemocy. Mężczyznom nienadużywającym alkoholu łatwiej jest uniknąć odpowiedzialności karnej, ten typ sprawy nie odpowiada bowiem naszym stereotypowym wyobrażeniom o związku przemocy z alkoholizmem. Usytuowanie programów przeciwdziałania przemocy przy agencjach zajmujących się zwalczaniem alkoholizmu ogranicza dostępność tego typu usług dla kobiet z rodzin, w których nie nadużywa się alkoholu, i utrwała stereotypy na temat związków pomiędzy przemocą a nadużywaniem alkoholu.

Mit: *Kobiety fałszywie oskarżają o przemoc, by uzyskać rozwód*

Fakt: Kobiety rzadko zgłaszają przemoc, kiedy zdarzy się pierwszy raz. Przemoc najczęściej nie zaczyna się na początku związku, kiedy łatwo jest odejść, ale później, kiedy związek utrwalił się, a mężczyzna ma duży wpływ na kobietę, istnieją liczne powiązania (dzieci, mieszkanie), przemoc fizyczna jest często ostatnim etapem kontroli mężczyzny nad kobietą (kontroluje jej kontakty z rodziną i znajomymi, musi wszystko wiedzieć). Ofiary długo nie decydują

się na odejście, bo mają świadomość, że to prowadzi do eskalacji przemocy.

Fałszywe oskarżenia zdarzają się rzadko (0,2), nie częściej lub nawet rzadziej niż przy innych przestępstwach.

Mit: *Przemoc jest wynikiem choroby psychicznej*

Fakt: Nie ma ścisłych związków pomiędzy przemocą w rodzinie a chorobami psychicznymi. Przemoc wobec kobiet jest motywowana dążeniem do kontroli i utrzymaniem władzy nad partnerką.

Mit: *Mężczyzna jest z natury agresywny i nie potrafi kontrolować swojej agresji*

Fakt: Większość mężczyzn, którzy są sprawcami przemocy w stosunku do osoby bliskiej, nie jest agresywna poza domem. Większość aktów przemocy domowej jest zaplanowana. Mężczyźni, którzy stosują przemoc, rzadko działają spontanicznie. Świadomie wybierają czas, miejsce (np. po powrocie z przyjęcia). Kiedy sprawca uderza partnerkę, w większości przypadków celuje w te części ciała, na których stłuczenia nie będą widoczne lub będą widoczne w niewielkim stopniu.

Mit: *Sprawcy przemocy sami jako dzieci byli ofiarami lub byli świadkami, jak ojciec bił matkę*

Fakt: Nie ma dowodów, które pozwalałyby na jednoznaczne stwierdzenie, iż istnieje bezpośredni związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy agresją sprawców a ich negatywnymi doświadczeniami wyniesionymi z dzieciństwa. To kolejny doskonały pretekst, aby usprawiedliwić przemoc. Większość spośród stosujących przemoc nie ma złych doświadczeń z dzieciństwa, a dwie trzecie tych, którzy byli świadkami przemocy, nie stosuje jej.

Mit: *Kobiety i mężczyźni są tak samo często sprawcami przemocy*

Fakt: Analizy policyjnych i sądowych rejestrów wykazują, że w 95–98% aktów przemocy pomiędzy małżonkami to mężczyźni są stroną atakującą. Kobiety, jeśli stosują przemoc, to prawie zawsze w samoobronie lub w desperacji, odpowiadając na przemoc. Przemoc męska jest groźniejsza, ponieważ istnieje większe prawdopodobieństwo uszkodzenia ciała. Kobieta zwykle doznaje urazów niezależnie od tego, czy się broni, czy odpowiada przemocą na przemoc.

Mit: *Bitą kobietą może bez problemu odejść od maltretującego ją partnera. Jeśli nie odchodzi, to widocznie to akceptuje.*

Fakt: Lęk, zależność ekonomiczna, niemożność utrzymania siebie i dzieci, obawa o nie, presja ze strony otoczenia to tylko niektóre z przyczyn pozostawania ze sprawcą. Psychologiczne skutki doznawania przemocy, takie jak: zmiana obrazu siebie, utrata wiary we własne siły i możliwości, zaufania do siebie i innych, m.in. utrudniają wychodzenie z krzywdzącego związku. Kobiety nie akceptują przemocy, czasem nie wierzą tylko, że cokolwiek może się zmienić po kolejnych nieudanych próbach obrony. Bierność i depresja to skutki doznawania przemocy.

Wstęp

Pomimo wielu pozytywnych zmian, jakie zaszły w ostatnich latach w zakresie zwalczania przemocy w rodzinie, wiele kobiet i dzieci wciąż zmuszanych jest, ratując swoje życie i zdrowie, do opuszczania domu. Duża ich część trafia do schronisk, które spełniają ważną funkcję w systemie pomocy kobietom i dzieciom doświadczającym przemocy. Pierwsze schroniska dla kobiet zaczęły w Europie Zachodniej powstawać we wczesnych latach siedemdziesiątych XX wieku. Pierwsze schronisko dla kobiet powstało w Londynie w 1972 roku. Kolejne tworzone na Wyspach Brytyjskich, a w jakiś czas później w innych krajach Europy Zachodniej, Środkowej i Północnej. Później powstały schroniska w Europie Południowej, aż wreszcie, po upadku „żelaznej kurtyny”, w Europie Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Obecnie w całej Europie działa około 1500 schronisk dla kobiet doświadczających przemocy. Są one nie tylko miejscem bezpiecznego schronienia dla kobiet i dzieci, ale również pełnią ważną funkcję w działaniach na rzecz upowszechnienia równych praw i szans dla kobiet i mężczyzn oraz wcielania w życie podstawowego prawa człowieka, jakim jest prawo do osobistego bezpieczeństwa.

Jeśli chodzi o schroniska w Polsce, gdzie kobiety doświadczające przemocy mogą znaleźć bezpieczne

schronienie, sytuacja jest specyficzna. Z jednej strony brakuje specjalistycznych schronisk dla kobiet – ofiar przemocy, z drugiej zaś bardzo niewielka ich liczba jest prowadzona przez organizacje kobiece. Ruch kobiecy był i jest zbyt słaby i niedofinansowany, aby mógł aktywnie włączyć się w tworzenie schronisk dla kobiet ofiar przemocy. Dlatego też tylko nieliczne organizacje kobiece prowadzą tego typu placówki, pomimo trudności finansowych, lokalowych oraz braku wystarczającego wsparcia ze strony władz publicznych. Organizacje kobiece są tylko w niewielkim stopniu wspierane przez władze publiczne ze względu na przyjęte założenie, że problem przemocy w rodzinie dotyczy wszystkich, niezależnie od płci. Z drugiej strony pręźnie działające organizacje zajmujące się pomocą osobom bezdomnym uzyskiwały pomoc od władz publicznych na tworzenie i utrzymanie miejsc noclegowych dla kobiet doświadczających przemocy. Jednak kobiety doświadczające przemocy nie uzyskują tam specjalistycznego wsparcia. W przypadku pomocy ofiarom przemocy w rodzinie nie wystarczy samo zapewnienie dachu nad głową. Fakt, że kobiety doświadczające przemocy uzyskują miejsca noclegowe w tego typu placówkach, sprawia, że władze publiczne czują się zwolnione z obowiązku dofinansowywania istniejących specjalistycznych schronisk dla kobiet ofiar przemocy w stopniu adekwatnym do potrzeb, powołując się na to, że istnieją wolne miejsca w placówkach ogólnodostępnych dla bezdomnych i innych miejscach interwencyjnych.

Przyjęte założenie, że przemoc w rodzinie nie jest problemem specyficznym dla kobiet, spowodowało, że również tworzone w ramach struktur samorządowych placówki otwarte są zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn. Neutralizacja problemu przemocy w rodzinie przyczyniła się również do tego, że tworzone w ramach

struktur samorządowych placówki, takie jak Centra Interwencji Kryzysowej, które z założenia są powołane do niesienia pomocy wszystkim osobom znajdującym się w kryzysie, przedstawia się również jako wypełnianie przez władze samorządowe obowiązku zapewnienia pomocy i schronienia ofiarom przemocy w rodzinie. Nie można jednak zapominać, że nie są to specjalistyczne placówki spełniające standardy przyjęte w krajach Europy Zachodniej. Nawet tworzone na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oparte są na tym samym założeniu, iż przemoc w rodzinie nie jest specyficznym problemem kobiet. Placówki te zgodnie z obowiązującym prawem zobowiązane są do udzielania pomocy jednocześnie zarówno kobietom, jak i mężczyznom. Zdarzają się też placówki, które wbrew przepisom ustawy w tym samym budynku, gdzie przebywają kobiety i dzieci doświadczające przemocy, świadczą pomoc sprawcom.

W zaleceniu przyjętym w 1986 roku Komitet ds. Praw Kobiet i Równych Szans Parlamentu Europejskiego stwierdził, że na dziesięć tysięcy mieszkańców powinno być dostępne jedno miejsce w schronisku. W 1998 roku Grupa Specjalistów Rady Europy obniżyła tę liczbę do 7,5 tysiąca. Sytuacja w Polsce, jeśli chodzi o specjalistyczne placówki, daleka jest od standardów zalecanych przez Radę Europy. Pomimo to organizacje, które decydują się utworzyć schronisko, często napotykać trudne do przewyciężenia przeszkody: brak środków i woli politycznej ze strony władz państwowych lub lokalnych.

Jednym z głównych celów niniejszej publikacji jest pomoc w procesie stosowania standardów europejskich, przede wszystkim we wprowadzeniu w życie Decyzji

Ramowej Rady z 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich, Wydanie specjalne PL, Rozdz. 19, Tom IV, str. 72), która zawiera wytyczne i metody świadczenia profesjonalnej pomocy ofiarom przemocy.

Najważniejszym celem naszego podręcznika jest pomoc dla założycielek nowych schronisk dla kobiet oraz dla organizacji, które prowadzą placówki, gdzie przebywają kobiety doświadczające przemocy. Zależy nam na tym, aby standardy świadczonej tam pomocy podniosły się i abyśmy mogli skuteczniej pomagać kobietom doświadczającym przemocy. Proces harmonizacji standardów schronisk w różnych krajach europejskich został zapoczątkowany opracowaniem w ramach projektu IMPROVE koordynowanego przez Europejską Sieć Przeciw Przemocy Wobec Kobiet, wspólnego dla wszystkich, podręcznika określającego zasady tworzenia i prowadzenia schronisk³. Fundacja Centrum Praw Kobiet brała udział w tym projekcie i współuczestniczyła w jego opracowaniu. Jednym z istotnych zaleceń wspomnianego wyżej podręcznika było przyjęcie jako ważnej zasady, że kluczową rolę w prowadzeniu schronisk dla kobiet doświadczających przemocy powinny odgrywać organizacje kobiece. Powinny one dostawać odpowiednią pomoc finansową ze strony państwa. Dlatego kolejną grupą, do której chcemy dotrzeć, są politycy, urzędnicy państwowi i samorządowi oraz prywatni sponsorzy. Naszym celem jest także dostarczenie profesjonalistom z różnych grup zawodowych, dziennikarzom i szerokiej społeczności wiedzy na temat roli, jaką pełnią schroniska dla kobiet, które doznały przemocy.

³Nasz niezbędnik jest oparty o zasady i standardy wypracowane w wyżej wymienionym projekcie.

Cele i zasady, jakimi powinny się kierować schroniska

Podstawowym celem schroniska powinno być zapewnienie kobietom doświadczającym przemocy bezpieczeństwa osobistego.

Cele i zadania schronisk nie mogą się jednak ograniczać do zapewnienia pokrzywdzonym bezpiecznego miejsca pobytu. Kobiety i ich dzieci powinny uzyskać tam wszelką pomoc, dzięki której będą mogły poradzić sobie z traumatycznymi doświadczeniami, odzyskać szacunek dla siebie i zacząć samodzielnie budować nowe, niezależne życie. Schroniska, poza dachem nad głową, powinny zapewniać także porady prawne, socjalne, pomoc w znalezieniu pracy, dostępie do szkoleń i – w razie potrzeby – pomoc psychologiczną i praktyczną. Przewyciężenie skutków wieloletniej przemocy może wymagać interwencji kryzysowej lub długotrwałej terapii. Dlatego celem równie ważnym jak zapewnienie bezpieczeństwa i warunkiem niezbędnym do uzyskania przez kobiety zdolności do samodzielnego życia musi być przywrócenie im wiary we własne siły. Mieszkanek schroniska nie wolno nazywać „chorymi” lub „zaburzonymi”. Takie etykiety czynią je jeszcze słabszymi. Pamiętajmy: ta słabość i brak wiary we własne siły nie są symptomem nerwicy ani zaburzeń osobowości – są reakcją na przemoc.

Schroniska dla kobiet i współpracujące z nimi organizacje kobiece powinny być częścią ruchu spo-

łecznego, który dąży do obalenia przesądów, zmiany postaw i zachowań, które są pożywką dla przemocy wobec kobiet i dzieci, i które ją utrwalają. Powinny aktywnie działać na rzecz upowszechniania wiedzy na temat wpływu, jaki przemoc w rodzinie wywiera na życie społeczne, o skutecznych formach pomocy dla ofiar przemocy w rodzinie; skutecznych sposobach przerywania przemocy wobec kobiet i dzieci oraz na temat korzyści, jakie może przynieść ograniczenie, a tym bardziej eliminacja zjawiska przemocy. Schroniska powinny także prowadzić na rzecz społeczności lokalnej działalność edukacyjną dotyczącą praw kobiet, programy edukacyjne dla młodzieży szkolnej oraz współpracować z przedstawicielami różnych grup zawodowych

Podstawowymi zasadami, jakimi powinny się kierować osoby pracujące z ofiarami przemocy, to: pełne zaangażowanie na rzecz praw kobiet i równouprawnienia płci oraz chęć przywrócenia kobietom doświadczającym przemocy wiary w siebie i pomoc w odzyskaniu przez nie poczucia bezpieczeństwa. Cele, jakim ma służyć schronisko, powinny być jasno określone już na etapie powzięcia decyzji o jego utworzeniu, w innym bowiem przypadku trudno będzie zadbać o właściwe urządzenie i wyposażenie domu lub mieszkania, w którym schronisko ma powstać.

Realizowane przez schroniska cele są ściśle związane z podstawowymi zasadami, które wpływają na wszystkie aspekty pracy tych placówek.

■ Perspektywa feministyczna

Przemoc mężczyzn wobec kobiet jest wyrazem historycznie ukształtowanego, nierównego podziału władzy między kobietami a mężczyznami, dlatego powin-

na być rozpatrywana przede wszystkim jako problem społeczny i polityczny. Schroniska dla kobiet powinny również pełnić rolę edukacyjną, podejmując starania na rzecz upowszechnienia i pogłębienia wiedzy na temat zjawisk i procesów społecznych, historycznych, kulturowych i politycznych, które przyczyniają się do powstawania przemocy. Kobiety i dzieci powinny uzyskać możliwość publicznego wypowiedzania się na temat przemocy, a społeczeństwo powinno gwarantować, że sprawcy przemocy poniosą odpowiedzialność za swoje czyny. Zasady postępowania w schroniskach dla kobiet powinny obejmować takie formy działania, które umożliwią kobietom i dzieciom uwolnienie się z krzywdzących związków.

■ Solidarność kobiet

Krzywdzone kobiety, które cierpią z powodu dominacji i złego traktowania przez partnera, potrzebują wsparcia i pomocy od kobiet przeszkolonych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Dlatego w schroniskach powinny panować warunki, w których kobiety mogłyby odzyskać wiarę w siebie i zdolność do samodzielnego życia. Zasada ta powinna mieć odzwierciedlenie w organizacji pracy w schronisku. Mieszkanki nie powinny być kierowane wyłącznie do zajęć pomocniczych – powinny również podejmować odpowiedzialne zadania. Dzięki temu będą miały okazję przemyśleć i przezwyciężyć stereotypy dotyczące ról społecznych kobiet i mężczyzn.

■ Bezwarunkowe poparcie dla kobiet

Przeciwdziałanie przemocy oznacza konieczność zajęcia przez personel schroniska jednoznacznego stanowiska potępiającego wszelkie formy przemocy wobec kobiet (zero tolerancji dla przemocy!). Próby zachowa-

nia neutralności mogą *de facto* prowadzić do mniejszej lub większej tolerancji dla przemocy. Od kobiet, które poszukują pomocy w schronisku, nie wolno się domagać dowodów na to, że faktycznie padły ofiarą pobicia lub innej formy złego traktowania. Należy im okazać zaufanie i traktować bez uprzedzeń. Ofiary przemocy oczekują, że pomagające im osoby zdecydowanie staną po ich stronie i udzielą im pomocy zawsze wtedy, gdy będzie ona potrzebna. Poparcie i solidarność należą do najważniejszych zasad działania schronisk dla kobiet.

■ Praca zespołowa (unikanie hierarchicznych struktur społecznych)

Struktura organizacyjna schroniska powinna odzwierciedlać w szerokim zakresie zasady demokracji wewnętrznej, wprowadzając równy podział władzy i unikając tworzenia hierarchicznych oraz biurokracyjnych struktur. W wielu schroniskach pracownicy tworzą zespoły, których członkowie dzielą między sobą obowiązki kierownicze.

Demokratyczna organizacja pracy przyczynia się do ukształtowania partnerskich stosunków międzyludzkich, w których można żyć i pracować w atmosferze równości i solidarności.

■ Struktury demokratyczne i uczestnictwo

Demokratyczne struktury i możliwość aktywnego udziału w życiu schroniska to bardzo ważne zasady. We wszystkich schroniskach odbywają się regularne zebrania zespołu i klientek, będące podstawową formą uczestnictwa w życiu społeczności. Należy koniecznie zadbać o to, żeby schroniska dla kobiet nie zamieniły się w instytucje, w których klientki nie byłyby samodzielne, a ich życie byłoby poddane odgórnej kontroli. Muszą one aktywnie uczestniczyć we wszystkich de-

czynjach i wydarzeniach. **Władzy, jaką mieli nad nimi mężczyźni, nie można zastąpić władzą instytucji.** Pracownicy schronisk muszą dołożyć wszelkich starań, żeby przepisy regulaminu były stosowane w taki sposób, żeby ułatwiać kobietom orientację w obowiązujących w nim zasadach, bez ograniczania, o ile to możliwe, ich osobistej wolności.

■ Prawo do samookreślenia

Rzeczą bardzo ważną jest poszanowanie prawa kobiet do decydowania o własnym życiu. Często różne życzliwe osoby, krewni, przyjaciele i zawodowi doradcy mówią kobietom, co powinny zrobić. Jednym wydaje się, że kobieta powinna opuścić stosującego przemoc mężczyznę, inni doradzają, żeby dać mu jeszcze jedną szansę. Nierzadko osoby te są potem rozczarowane lub nawet rozdrażnione, jeśli kobieta nie stosuje się do ich porad. Niekiedy rady tego rodzaju odbierane są jak rodzaj dodatkowej presji, a nie forma pomocy. Kobiecie należy uzmysłowić, że tylko ona może podjąć decyzję o rozstaniu lub pozostaniu w związku i że jej decyzja będzie w pełni respektowana. Celem interwencji w sytuacji kryzysowej jest przerwanie przemocy, a nie zakończenie związku. Prawo do samookreślenia to ważna zasada. To, jak długo kobieta chce pozostać w schronisku, jak również to, czy pozostanie ze sprawcą przemocy, czy go definitywnie opuści, zależy wyłącznie od niej samej.

■ Zasada poufności/anonimowości

Zasada ochrony praw i godności kobiet wymaga, aby kobieta mogła decydować, jakie informacje na jej temat mogą być przekazane poza schronisko. Dlatego bez jej zgody pracownikom schroniska nie wolno przekazywać jakichkolwiek informacji dotyczących

jej osoby i rodziny. Wyjątki od tej zasady dozwolone są tylko wtedy, gdy zagrożone jest życie klientki – na przykład w razie zagrożenia samobójstwem, bezpośredniego zagrożenia ze strony agresywnego partnera lub w przypadku kobiet stosujących przemoc wobec własnych dzieci.

Kobiety mają również prawo do uzyskania porady i wsparcia bez ujawniania swoich danych osobowych.

■ Pomoc 24 godziny na dobę i nieograniczony czas pobytu

Kobieta, która ucieka z domu rodzinnego, potrzebuje natychmiastowego wsparcia i ochrony. Dostęp do schroniska musi być możliwy przez całą dobę, przez siedem dni w tygodniu. W schronisku zawsze powinien dyżurować co najmniej jeden pracownik, który musi kobietę przyjąć i udzielić jej doraźnej pomocy. Jeśli w mieście istnieje więcej niż jedno schronisko, co najmniej jedno powinno być dostępne przez całą dobę. Kobiety i dzieci powinny mieć możliwość pozostania w schronisku tak długo, aż poczują się bezpieczne i zdolne do samodzielnego życia bez przemocy.

■ Zasada wysokiej jakości usług

Wysoki poziom usług jest podstawowym warunkiem pełnego wprowadzenia w życie omówionych zasad. Pracownicy schroniska muszą być odpowiednio wyszkoleni i dobrze opłacani. Powinni także mieć możliwość dalszego kształcenia pod okiem doświadczonego fachowca. Jeśli schronisko ma udzielać skutecznej pomocy i spełniać wszelkie inne wymagania, liczba jego pracowników musi być dostosowana do liczby klientek i dzieci. Niektóre schroniska korzystają z pomocy wolontariuszy, którzy również muszą być gruntownie wyszkoleni. Gospodarowanie środkami, jakimi dysponuje

schronisko, powinno być oszczędne i wydajne. Standardy jakości usług powinny być ściśle przestrzegane i powinny podlegać regularnym kontrolom.

■ Zasady dotyczące struktury i finansowania schronisk

Schroniska powinny być prowadzone przez kobiece organizacje pozarządowe, nie działające dla zysku i niezwiązane z partiami politycznymi (jest to standard przyjęty w Europie Zachodniej). Schroniska wymagają i są uprawnione do odpowiedniego finansowania ze środków publicznych, gdyż pełnią ważne funkcje społeczne – udzielają schronienia i pomocy maltretowanym czy krzywdzonym w inny sposób kobietom i dzieciom.

■ Bezpłatność usług

Wszelkie formy pomocy dla kobiet i dzieci z rodzin, w których panuje przemoc, powinny być bezpłatne. Zasada ta ma na celu zapewnienie kobietom i dzieciom w potrzebie schronienia i uzyskanie pomocy bez względu na ich sytuację materialną.

Dla kogo są schroniska?

Schroniska dla kobiet powinny być dostępne dla wszystkich kobiet, które padły ofiarą przemocy fizycznej, psychicznej, emocjonalnej, seksualnej lub ekonomicznej, popełnionej przez partnera, byłego partnera lub członka rodziny. Chociaż większość ofiar przemocy domowej to kobiety, a sprawców to mężczyźni, zdarza się, że przemoc wobec kobiet dopuszczają się inne kobiety – partnerki seksualne albo kobiety wyżej usytuowane w hierarchii rodzinnej. Schroniska powinny być dostępne dla wszystkich kobiet, bez względu na wiek, wyznanie, narodowość, przynależność etniczną, orientację seksualną, stan zdrowia, status prawny, społeczny lub małżeński, sympatie polityczne lub sytuację finansową.

Pewne problemy mogą wynikać z wieku niektórych klientek. Na przykład w przypadku dziewcząt niepełnoletnich mogą powstać problemy prawne. Ich pobyt w schronisku może wymagać zgody sądu lub innej instytucji odpowiedzialnej za ochronę praw dzieci. Niekiedy lepszym rozwiązaniem może być nawiązanie współpracy z instytucjami udzielającymi pomocy młodym kobietom i dziewczętom, gdyż grupy te mają swoje specyficzne problemy i potrzeby.

Schroniska dla kobiet muszą być również dostosowane do potrzeb dzieci, które przebywają tam wraz ze swoimi matkami. Dzieci te mogą być ofiarami lub świadkami przemocy wobec swoich matek. Oba doświadczenia są dla nich głęboko traumatyczne. Kobiety mogą odmówić skorzystania z pomocy schroniska, jeśli nie będzie im wolno wprowadzić się wraz z dziećmi.

Ograniczona powierzchnia mieszkalna w schronisku i brak prywatności może uzasadniać ograniczenia dostępu dla dorastających chłopców. Jeśli jednak chłopiec nie zostanie przyjęty do schroniska ze względu na wiek, obowiązkiem personelu jest znalezienie dla niego miejsca w hostelu lub w innej placówce dla młodzieży. Innym rozwiązaniem może być udostępnianie kobietom z dorastającymi chłopcami specjalnych pomieszczeń z osobnym wejściem.

Każde schronisko powinno przyjąć własne zasady postępowania w takich sprawach, biorąc pod uwagę istniejące możliwości i dostępne rozwiązania alternatywne.

Przemoc w rodzinie lub w związkach intymnych to tylko jedna z wielu istniejących form przemocy wobec kobiet. Kobiety bywają ofiarami handlu, przymusowych małżeństw, obrzezania, przemocy seksualnej, gwałtów wojennych itd. Mówiąc najogólniej, pracownicy lub zarząd każdego schroniska powinni zdecydować, jakie kategorie ofiar przemocy będą przyjmowane poza kobietami bitymi przez mężów lub partnerów. Decyzje w tym zakresie muszą oczywiście uwzględniać możliwości każdego schroniska – zarówno zakres świadczonych w nim usług, jak i dostępne środki bezpieczeństwa. Schroniska dla ofiar przemocy nie są zwykle przeznaczone dla kobiet bezdomnych, choć trzeba pamiętać, że wiele z nich przeszło przez piekło przemocy domowej. Niekiedy także ich bezdomność jest pośrednio lub bezpośrednio wynikiem przemocy. W takich przypadkach kobiety powinny mieć prawo do zamieszkania w schronisku.

Personel schronisk może mieć poważny problem z udzielaniem skutecznej pomocy kobietom uzależnionym, nadużywającym alkoholu lub chorym psychicznie. Problemy te są często wynikiem traumatycznych doświadczeń związanych z przemocą w rodzinie lub przemocą

seksualną. Personel schroniska powinien się zastanowić, czy jest w stanie udzielić skutecznej pomocy kobietom z tego typu problemami, czy też podjąć w tym zakresie współpracę ze specjalistami z innych ośrodków. Decyzje powinny być podejmowane indywidualnie, w zależności od rodzaju problemów i możliwości danej placówki.

Jak założyć i sfinansować schronisko

Schronisko powinno tworzyć przyjazne środowisko, w którym krzywdzone w domu rodzinnym kobiety mogą się przekonać, jak wygląda życie bez przemocy. Pobyt w schronisku powinien być dla nich szansą na rozpoczęcie nowego życia. Założenie nowego schroniska wymaga starannego planowania i ciężkiej pracy grupy oddanych tej sprawie ludzi.

Inicjatywa

W grupie założycielskiej schroniska dla kobiet powinny się znaleźć osoby mające przynajmniej podstawową wiedzę na temat przemocy w rodzinie, form, jakie ona przyjmuje, i wpływu, jaki wywiera na życie ofiar. Na Zachodzie wiele schronisk dla kobiet powstało z inicjatywy organizacji feministycznych. Ruch

schroniskowy, przynajmniej w pierwszych etapach swojego rozwoju w Europie Zachodniej, był bezpośrednio związany z ruchem wyzwolenia kobiet z lat siedemdziesiątych XX wieku. Jego podstawowe idee i cele oparte były na radykalnie rozumianych zasadach demokracji i równości kobiet i mężczyzn.

Podstawy prawne

Ważną decyzją jest to, jaką formę organizacyjną i prawną przyjmie schronisko. Jakaś forma osobowości prawnej jest konieczna, aby móc się ubiegać o środki finansowe na jego prowadzenie. Członkinie grupy inicjatywnej powinny przeanalizować przepisy prawne, a jeśli to konieczne, zasięgnąć porady prawnej lub zbadać, jakie formy organizacyjne przyjęły istniejące placówki i jakie są ich wady i zalety.

Równie ważny jest właściwy dobór osób, które będą prowadzić schronisko. Powinny to być osoby, które identyfikują się z celami i zasadami działania schroniska, a także mają fachową wiedzę na temat przemocy wobec kobiet. Warto rozważyć zaproszenie do zarządu polityków i inne osoby publiczne.

Określenie potrzeb

Na wstępie należy określić specyficzne potrzeby, jakie powinno zaspokajać schronisko. Liczba dostępnych w nim miejsc powinna być zgodna z przyjętymi zasadami działania schroniska. Trzeba określić obszar, jaki ma obsługiwać planowane schronisko. Należy także uwzględnić mobilność kobiet na danym obszarze, zatrudnienie,

jakość komunikacji publicznej oraz przypuszczalną liczbę kobiet, które mogą korzystać z pomocy.

Plan działania

Na początku należy sporządzić szczegółowy plan działania, który powinien obejmować:

- podstawowe cechy schroniska: liczbę miejsc, formy świadczonej pomocy i grafik dyżurów;
- koncepcję zarządzania schroniskiem;
- plan budowy z uwzględnieniem zabezpieczeń;
- charakterystykę zespołu prowadzącego schronisko;
- dwa projekty budżetu (jeden dla fazy rozruchu i drugi obejmujący koszty rocznego działania schroniska);
- zasady współpracy z innymi instytucjami;
- plan pozyskiwania środków finansowych;
- pozyskiwanie sojuszników i funduszy.

Niżej przedstawiamy listę najważniejszych zaleceń dotyczących pozyskiwania sojuszników i sponsorów dla planowanego schroniska.

- Sponsorów i sprzymierzeńców należy szukać już na etapie planowania schroniska.
- Należy pamiętać, że nie tylko ludzie zamożni mogą udzielać wsparcia schronisku.
- Należy przygotować zwięzły materiał informacyjny na temat schroniska. Warto zamieścić w nim fragmenty zaleceń organizacji międzynarodowych, których Polska jest członkiem. Warto uwzględnić wyniki badań na temat przemocy wobec kobiet i dzieci w rodzinie.
- Należy zadbać o pozytywny wizerunek schroniska, unikać negatywnych określeń, skoncentrować się na korzyściach, jakie wynikną z jego powstania.

- Należy przygotować specyficzne informacje adresowane do różnych grup docelowych – mediów, polityków, innych instytucji i organizacji społecznych etc.
- Dobrze jest nawiązać osobiste stosunki z lokalnymi politykami, dziennikarzami, pracownikami innych placówek socjalnych i wpływowymi osobistościami.
- Podczas negocjacji z politykami i sponsorami nie można ukrywać, że prowadzenie schroniska pociąga za sobą duże koszty. Należy podjąć próbę uzyskania ich zobowiązania do dalszego finansowania. Warto się powołać na dokumenty przyjęte przez organizacje międzynarodowe i wyniki badań.

Lokalizacja

Budynek, w którym lokalizuje się schronisko, powinien przede wszystkim zapewniać korzystającym z niego kobietom i dzieciom maksimum bezpieczeństwa. Adres schroniska powinien być utrzymany w tajemnicy. Jeśli jednak budynek położony jest w małym mieście, na wsi lub w okolicy, w której wszyscy się znają, zachowanie tajemnicy może się okazać bardzo trudne. Nie oznacza to jednak, że utworzenie schroniska w takim miejscu jest niemożliwe; trzeba tylko poświęcić jeszcze więcej uwagi środkom bezpieczeństwa. Tym bardziej niezbędne jest wtedy zainstalowanie nowoczesnych, elektronicznych środków bezpieczeństwa oraz nawiązanie bliskiej współpracy z policją, władzami lokalnymi i z sąsiadami. Kobiety powinny mieć możliwość wyboru pomiędzy schroniskiem położonym w pobliżu ich domu a innym, położonym w miejscu bardziej oddalonym. Jeśli sprawca przemocy jest bardzo niebezpieczny, zaleca się umieszczenie kobiety i jej dzieci tak daleko od domu rodzinnego jak to tylko możliwe.

W zależności od potrzeb schronisko może być umieszczone w osobnym budynku lub zajmować duże mieszkanie w bloku. Jeśli schronisko ma być zlokalizowane w pomieszczeniu, które już istnieje, należy się upewnić, czy spełnia ono wszystkie wymagania. Jeśli założyciele dysponują wystarczającym środkami finansowymi, zaleca się, żeby dla potrzeb schroniska zbudować nowy budynek.

W fazie planowania należy się także zapoznać z wymaganiami prawnymi i technicznymi, jakie musi spełniać budynek. Schronisko musi spełniać określone wymogi bezpieczeństwa, pozostając jednocześnie budynkiem użyteczności publicznej. Muszą w nim istnieć wyjścia ewakuacyjne otwarte na wypadek pożaru. Sugerujemy kontakt z architektem, firmą budowlaną lub odpowiednim wydziałem ds. budownictwa urzędu gminy, dzielnicy lub starostwa w celu rozwiązania tego problemu.

Infrastruktura

Mieszkanki schroniska mają tam zwykle mniej miejsca niż we własnym domu, a w niektórych przypadkach muszą dzielić pokoje z obcymi kobietami. Może to powodować napięcia. Dlatego jednym z najważniejszych zadań personelu jest stworzenie możliwie najbardziej przyjaznego środowiska, w którym kobiety i dzieci będą mogły wrócić do równowagi po traumatycznych doświadczeniach. Podczas planowania schroniska należy przede wszystkim mieć na względzie ochronę prawa do prywatności i możliwie najszerszego zakresu indywidualnego stylu życia. Nie należy także zapominać, że schronisko powinno być w pełni dostępne dla kobiet niepełnosprawnych.

Pokoje i inne pomieszczenia

Każda kobieta z dziećmi powinna zajmować oddzielny pokój. Dobrze byłoby, aby z jednej łazienki nie musiały korzystać więcej niż dwie, trzy kobiety.

Schronisko dla kobiet jest także miejscem, gdzie spotykają się kobiety, które mają za sobą podobne doświadczenia. Pobyt w schronisku daje im możliwość doświadczenia solidarności między kobietami i zrozumienia, że przemoc mężczyzn wobec kobiet nie jest tylko ich problemem osobistym, ale również społecznym. Kobiety dowiadują się również, że przemoc można powstrzymać, a życie we wspólnocie może przyjmować wiele różnych form.

Poza pomieszczeniami mieszkalnymi w schronisku powinny znajdować się przynajmniej dwa duże pokoje, obszerna kuchnia i pralnia. Jeden z dużych pokoi powinien pełnić funkcję pokoju dziennego. Drugi można wykorzystywać do zajęć grupowych i uroczystości, w których mogą wziąć udział wszystkie klientki, ich dzieci i pracownicy.

Niektóre schroniska prowadzą również zajęcia szkoleniowe dla kobiet. W fazie planowania należy się zastanowić, czy schronisko będzie świadczyć tego rodzaju pomoc.

Kobiety powinny mieć możliwość wspólnego przygotowywania i spożywania posiłków. Ponieważ klientki często trafiają do schroniska bez zapasowych ubrań lub z niewielką ich ilością, w schronisku powinny znajdować się urządzenia pralnicze: pralki i suszarki.

Pokoje dla personelu

W schronisku muszą istnieć osobne pomieszczenia administracyjne oraz pokoje, w których prowadzone będą indywidualne sesje terapeutyczne. W głównym pomieszczeniu biurowym powinny się znajdować

podstawowe środki bezpieczeństwa. Jeśli pracownicy schroniska mają pozostawać w nim na nocne dyżury, niezbędna będzie sypialnia z możliwością zagotowania wody na herbatę i łazienka.

Ponadto w schronisku powinny istnieć następujące pomieszczenia:

- pokoje mieszkalne dla kobiet i dzieci (1 pokój na kobietę z dzieckiem lub dziećmi);
- jeśli to możliwe, jedna łazienka na rodzinę lub dwie rodziny;
- obszerna kuchnia (jeśli pokoje mieszkalne nie mają zaplecza kuchennego);
- sala spotkań (na codzienne i cotygodniowe spotkania społeczności);
- pokoje dzienne dla kobiet (biblioteka, TV, wieża stereo, ekspres do kawy itp.);
- sala seminaryjna/szkoleniowa wyposażona w komputery;
- pokój zabaw dla dzieci (zależnie od wielkości schroniska);
- osobny pokój dla dzieci, jeśli to możliwe – pokoje dla dzieci z różnych grup wiekowych (0-5 lat; 6-12 lat; 12+), wyposażone w zabawki, urządzenia lub sprzęt odpowiedni dla danej grupy wiekowej;
- sala zajęciowa;
- pokój wielofunkcyjny;
- czytelnia/miejsce, w którym dzieci mogą odrabiać lekcje (obowiązek zachowania ciszy);
- pokoje z wyposażeniem dla personelu i do terapii indywidualnej;
- pomieszczenia biurowe wyposażone w telefony, komputery, koparki i faks;
- pokój dla pracowników na nocnej zmianie (z pościelą, umywalką i czajnikiem do kawy lub herbaty);
- Pomieszczenia gospodarcze (magazyn, pralnia, kotłownia, składzik na rowery itp.)

Finansowanie schroniska

Wielkość środków finansowych przeznaczonych na prowadzenie schronisk można uznać za wskaźnik poparcia, jakim cieszy się w społeczeństwie walka z przemocą wobec kobiet. Pozyskanie wystarczających środków jest zwykle jednym z najtrudniejszych zadań, z jakimi muszą sobie poradzić osoby zakładające schroniska. W większości krajów równie trudno jest uzyskać finansowanie ze środków publicznych, jak z prywatnych.

Finansowanie z budżetu państwa

Schroniska dla kobiet pełnią ważną funkcję społeczną – powinny zatem uzyskiwać takie samo wsparcie jak inne finansowane przez państwo placówki opiekuńcze. Państwo ma obowiązek zapewnić każdemu ochronę przed przemocą, tak w sferze publicznej, jak i prywatnej. Dlatego rząd i inne organy państwa powinny zapewnić odpowiednie finansowanie schroniskom i innym organizacjom walczącym z przemocą wobec kobiet.

Organy państwa, które finansują schroniska dla kobiet, mają prawo domagać się wysokiej jakości świadczonych przez nie usług. Jednocześnie jednak powinny one respektować niezależność zespołów prowadzących schroniska.

Jakość usług świadczonych przez schroniska powinna być przedmiotem wewnętrznej i zewnętrznej kontroli, należy jednak pamiętać, że zależy ona w dużym stopniu od tego, czy schronisko uzyskuje dostateczne środki finansowe. Przemoc wobec kobiet i dzieci również generuje koszty i jest źródłem poważnych

obciążeń finansowych dla budżetów władz lokalnych i centralnych. Inwestycja w działania zapobiegawcze, dzięki której w przyszłości będzie mniej przemocy, prowadzi tym samym do obniżenia kosztów wynikających z jej istnienia. Odnosi się to w szczególności do finansowania pomocy dla krzywdzonych kobiet.

Finansowanie schronisk dla kobiet powinno być prowadzone zgodnie z następującymi zasadami:

- schroniska powinny być prowadzone przez kobiece organizacje pozarządowe;
- finansowanie schronisk dla kobiet powinno być zagwarantowane ustawowo;
- jeśli schroniska dla kobiet, telefony zaufania i inne organizacje pomocowe mają działać właściwie i spełniać swoje zadania, powinny mieć długoterminowe lub bezterminowe umowy z odpowiednimi organami władzy publicznej, gwarantujące pokrywanie przez władze przewidywanych kosztów prowadzenia schroniska. Brak gwarancji finansowych i brak niezależności uniemożliwiają realizację podstawowego celu schroniska, jakim jest zapewnienie kobietom bezpieczeństwa i niezależności;
- dotacje powinny być w odpowiedniej wysokości oraz obejmować wszystkie koszty prowadzenia schroniska;
- umowy powinny gwarantować profesjonalną niezależność pracowników i jednocześnie określać standardy jakości świadczonych usług;
- prywatni sponsorzy powinni być pozyskiwani tylko w przypadku zakupów specjalnych, jak wyposażenie placu zabaw dla dzieci, telewizora lub komputera dla celów szkoleniowych. Ze źródeł prywatnych nie należy pokrywać bieżących kosztów prowadzenia schroniska;
- umowy zawierane z władzami powinny zawierać klauzule gwarantujące, że dotacje uzyskane ze

źródeł prywatnych nie będą miały wpływu na poziom finansowania z budżetu państwa. Państwo nie powinno mieć możliwości wycofania się ze swoich zobowiązań.

Należy dołożyć wszelkich starań, aby kobiety przebywające w schronisku ponosiły, co najwyżej, minimalne koszty związane z pobytem w schronisku. Społeczeństwo ma obowiązek przeciwdziałania przemocy wobec kobiet, dlatego ofiary przemocy nie powinny płacić za terapię ani za inne formy pomocy świadczonej w schronisku. Opieka nad dziećmi również powinna być bezpłatna. Te formy pomocy dla kobiet należą do obowiązków państwa i nie powinny być zależne od tego, czy kobieta może sobie na nie pozwolić.

Sponsorowanie prywatne

Dotacje od osób prywatnych powinny być wykorzystywane tylko do celów specjalnych, podczas gdy bieżące koszty utrzymania powinny być pokrywane ze środków publicznych. W praktyce jednak w dalszym ciągu wiele schronisk polega przede wszystkim na dotacjach prywatnych. W związku z tym przedstawiamy kilka uwag na temat pozyskiwania sponsorów prywatnych.

Przede wszystkim należy zdać sobie sprawę, że przemoc wobec kobiet w rodzinie lub w związkach intymnych to pod wieloma względami temat tabu, o którym niełatwo jest mówić, gdyż u wielu osób budzi uczucie skrepowania. Każda kampania lub akcja musi wziąć ten wzgląd pod uwagę. Jednocześnie jednak trzeba poruszać ten temat, mówić o pracy, jaką wykonują schroniska, żeby zachęcić do udzielenia wsparcia.

Poszukiwanie dotacji lub sponsorów dla organizacji pozarządowych może prowadzić do uzyskania różnych form wsparcia: gotówki, urządzeń lub wyposażenia, bezpłatnych usług lub pomocy.

Co zrobić, aby uzyskać dotację lub inną formę wsparcia?

Przed wszystkim należy rozbudzić świadomość problemu przemocy wobec kobiet i uświadomić korzyści wynikające z powstania schroniska dla kobiet. W tym celu warto przygotować materiał informacyjny z fragmentami zaleceń i/lub uchwał przyjętych przez organizacje międzynarodowe, których członkiem jest Polska. Można również przytoczyć wyniki badań na temat przemocy w rodzinie. Należy także zadbać o wytworzenie pozytywnego wizerunku planowanego schroniska; unikać negatywnych określeń i podkreślać rolę, jaką będzie odgrywać schronisko w życiu lokalnej społeczności. Sponsorzy lubią współpracować z liczącymi się partnerami.

Polityka informacyjna

- Informacja powinna być zróżnicowana w zależności od grupy docelowej i uwzględniać jej specyficzne oczekiwania.
- Sponsorzy są przede wszystkim zainteresowani sukcesem gospodarczym – udzielą wsparcia, jeśli projekt będzie zgodny z wizerunkiem ich firmy, a opłacana praca profesjonalna i skuteczna.
- Sponsorzy udzielą wsparcia, jeśli będą zainteresowani problemem. Należy ich zachęcać, umiejętnie przedstawiając cele planowanego przedsięwzięcia, przekonać ich, że ich dotacje są potrzebne i przyniosą korzyści. Powinni mieć poczucie, że ich wsparcie jest wysoko cenione.
- Politycy (i dziennikarze) oczekują faktów i danych liczbowych.
- Dziennikarze oczekują spersonalizowanych opowieści o losach konkretnych kobiet.

- Lokalne służby socjalne oczekują wyczerpującego opisu oferowanej pomocy i wsparcia.
- Należy przekazywać szczegółowe informacje, osobiste listy z podziękowaniami i biuletyny informacyjne na temat działalności organizacji.

Pozyskiwanie sponsorów

• Przejrzyjcie listę swoich kontaktów! Zastanówcie się, kto z tej listy może mieć wiedzę na temat upatrzonej firmy lub może was przestawić komuś z jej kierownictwa.

- Poproście o informacje na temat wybranych firm, kontaktując się z ich działami marketingu lub „public relations”.
- Spróbujcie się dowiedzieć, jakie są ich cele. Być może starają się poprawić swój wizerunek, wykazać społeczną odpowiedzialnością, szerzej wypromować swoją firmę, udzielić poparcia organizacji pozarządowej, żeby poprawić swoje kontakty z partnerami w biznesie, klientami lub władzami publicznymi. Może im również zależeć na silniejszym związaniu pracowników z firmą itp.
- Upewnijcie się, że znacie imiona i nazwiska swoich partnerów, ich tytuły, numery telefonów i adresy. Oni powinni także znać podstawowe dane na temat waszej organizacji, a także to, kto jest odpowiedzialny za realizację następnych faz projektu.
- Zastanówcie się, co wybrane osoby lub firmy mogą wam zaoferować (gotówkę, urządzenia, usługi).
- Zastanówcie się także, co wy możecie zaoferować firmie, do której zwracacie się o wsparcie. Poza tym, że dotacja może pomóc w realizacji ważnego społecznie celu, a tym samym poprawić wizerunek firmy, możecie obiecać, że nazwa firmy będzie wymieniana w kontaktach z mediami, w waszych

materiałach informacyjnych, podczas zbiórek pieniędzy itp.

- Podczas pierwszego spotkania z potencjalnym sponsorem wyjaśnijcie cele i charakter swojej pracy i przedstawcie pisemny opis swoich planów. Opis powinien być krótki (1 do 2 stron) i napisany prostym językiem. Bardziej szczegółowych informacji będziecie mogli dostarczyć później, jeśli zostaniecie o nie poproszeni. Objasnijcie koszty prowadzenia schroniska. Poproście o konkretną sumę pieniędzy na konkretny cel, taki na przykład jak zakup mebli, zabawek dla dzieci, samochód dla schroniska, organizację przyjęcia promocyjnego lub innej imprezy. Pozwólcie im wybrać jeden z co najmniej dwóch celów, które mogą sfinansować.
- Wkrótce po spotkaniu warto wysłać do waszego partnera notatkę z podsumowaniem przyjętych uzgodnień, żeby upewnić się, iż obie strony tak samo rozumieją ich treść.

Nie zapominajcie także, że niemal każdy może udzielić wsparcia waszej pracy w schronisku – jeśli nie w gotówce, to wykonując jakąś pracę na rzecz schroniska, pomagając wam w nawiązaniu ważnych kontaktów, przekazując w darze potrzebne przedmioty lub urządzenia lub zapisując je testamentem.

Formy świadczonej pomocy

Teraz omówimy formy pomocy, która powinna być rutynowo udzielana w schroniskach. Pomoc może być świadczona w różnych ramach organizacyjnych, najważniejsze jednak, aby była zgodna z przyjętymi spójnymi celami i zasadami prowadzenia schroniska i świadczenia pomocy.

■ Pomoc 24 godziny na dobę

Bez względu na sytuację, zasadą powinno być, że żadnej kobiecie w sytuacji zagrożenia schronisko nie odmówi przyjęcia. Jeśli w danym regionie istnieje tylko jedno schronisko, powinno być otwarte przez całą dobę. Jeśli schronisk jest więcej, przynajmniej jedno z nich powinno być czynne 24 godziny na dobę. Schronisko powinno również zapewniać tani lub bezpłatny transport, żeby kobiety z dziećmi mogły się do niego dostać, nie martwiąc się o koszty przejazdu.

Pierwszy kontakt odbywa się na ogół przez telefon. Telefon dla ofiar przemocy powinien działać w każdym mieście lub regionie. Poza poradą w kryzysowej sytuacji pracownicy telefonu zaufania powinni w razie potrzeby podać adres najbliższego schroniska. Numer telefonu zaufania, jak również numer telefoniczny schroniska, powinny być szeroko reklamowane, żeby kobiety wiedziały o ich istnieniu i faktycznie korzystały z ich pomocy. Osoba pierwszego kontaktu ze schroniska powinna w każdym przypadku odbyć

rozmowę z kobietą, zanim pojawi się ona w schronisku. Schroniska powinny także udzielać informacji na temat innych form pomocy.

■ Pierwszy kontakt

Podczas pierwszego spotkania nawiązuje się kontakt i buduje się wzajemne zaufanie. Osoba zatrudniona w schronisku powinna uważnie słuchać i umieć rozpoznać potrzeby osoby zwracającej się o pomoc. Kobiety mają prawo uzyskać profesjonalne wsparcie bez względu na to, jaką podejmą decyzję. Osoba pierwszego kontaktu powinna zagwarantować, że wszelkie uzyskane przez nią informacje będą zachowane w tajemnicy, a sama klientka pozostanie anonimowa, jeśli takie będzie jej życzenie.

Podczas pierwszego spotkania należy ocenić, jak duże zagrożenie stanowi agresywny partner i opracować stosowny plan bezpieczeństwa. Szukająca pomocy w schronisku kobieta powinna również uzyskać informacje na temat swoich praw i możliwości działania. Niektóre z tych informacji powinny być przygotowane w formie pisemnej. Kobiecie należy doradzić, żeby dla własnego bezpieczeństwa, nie ujawniała tych informacji stosującemu przemoc mężowi lub partnerowi.

Następnie należy dowiedzieć się, gdzie i u kogo kobieta może liczyć na uzyskanie pomocy w nagłej potrzebie (rodzina, przyjaciele, ośrodki pomocy społecznej itp.). W każdym przypadku należy opracować plan działania uwzględniający informacje na temat dostępnych form pomocy.

■ Przyjęcia

Istnieją różne modele udostępniania informacji na temat umiejscowienia schronisk. Część z nich jest powiązana z ośrodkami poradniczo-terapeutycznymi, któ-

rych adres jest powszechnie znany, podczas gdy adres schroniska jest znany niewielu osobom. Kobieta trafia najpierw do ośrodka lub do działającego poza schroniskiem centrum przyjęć. W drugim modelu ogólnie znany jest tylko numer telefonu schroniska. Poszukujące pomocy kobiety telefonują do schroniska, którego pracownik podaje im jego adres. Istnieją również schroniska, które wysyłają samochód w uzgodnione z kobietą miejsce.

Przybywające do schroniska kobiety mogą się czuć zagubione. Dlatego tak ważne jest jak najszybsze zapewnienie im wszelkiej możliwej pomocy i wyznaczenie dla niej osoby kontaktowej spośród pracowników schroniska. Najlepiej, żeby była to pracownica, która ją przyjmowała, lub osoba, która udzielała jej pierwszej porady lub prowadziła z nią pierwszą sesję terapeutyczną. Szybkie wyznaczenie osoby kontaktowej jest bardzo ważnym czynnikiem budowania zaufania. Nie wolno nie doceniać stresu wywołanego kryzysową sytuacją, z którą borykają się kobiety i dzieci, dodatkowo wzmocnionego znalezieniem się w nieznanym miejscu, wśród obcych ludzi.

Jeśli nie stało się to wcześniej, kobieta powinna, wybrać sobie osobistego doradcę lub terapeutkę, która będzie osobą kontaktową przez cały okres jej pobytu w schronisku. Jeśli jest to niemożliwe, bo na przykład wybranej osoby nie będzie w schronisku w tym czasie, należy w porozumieniu z klientką wybrać innego członka zespołu.

Po przybyciu kobiety do centrum przyjęć lub do schroniska należy sporządzić diagnozę jej potrzeb i ocenę ryzyka, jakie grozi jej i jej dzieciom ze strony agresywnego męża lub partnera. Kobiecie i jej dzieciom należy udzielić podstawowych informacji na temat schroniska i zasad, jakimi rządzi się jego społeczność.

■ Pierwsza faza pobytu – okres refleksji

W tej fazie kobieta zaznajamia się ze schroniskiem i jego pracownikami. Jednocześnie uwalnia się od stresu, jakiego doświadczała w domu, przyzwyczajają się do życia w schronisku, zastanawia się nad swoimi potrzebami i problemami, a także zaczyna podejmować decyzje na temat swojej przyszłości. Faza refleksji może trwać od kilku godzin do kilku dni lub nawet tygodni.

W tej fazie kobieta powinna zdecydować, czy chce pozostać w schronisku, czy chce rozstać się ze stosującym przemoc mężczyzną na dobre, czy tylko tymczasowo. Osobista doradczyni lub terapeutka ze schroniska powinna jej uświadomić, że tę decyzję musi podjąć samodzielnie oraz że ma takie samo prawo pozostać ze swoim partnerem, jak go opuścić. Równie ważne jest, aby kobieta wiedziała, iż zawsze może wrócić do schroniska, nawet jeśli po pierwszym pobycie powróciła do mężczyzny, który ją krzywdził. Jeśli kobieta zdecyduje się na powrót, należy omówić z nią kwestię bezpieczeństwa i opracować wspólnie strategię ratunkową w przypadku zagrożenia. Należy się także zastanowić, gdzie i na jaką pomoc może liczyć w niebezpieczeństwie.

Niektóre kobiety pytają, czy mężczyzna ze skłonnością do przemocy może się zmienić? Należy wówczas wspólnie rozważyć istniejące możliwości. W niektórych krajach prowadzone są programy terapeutyczne dla stosujących przemoc mężczyzn. W takim przypadku kobieta może uzależnić swój powrót do agresywnego partnera od tego, czy weźmie on udział w tej formie terapii. Naszym zdaniem skłonnych do przemocy mężczyzn warto kierować do terapii tylko wtedy, gdy prowadzący ją zespół przywiązuje najwyższą wagę do bezpieczeństwa ofiar i chce współpracować ze schroniskiem lub inną fachową organizacją

kobietą. Programy terapeutyczne dla sprawców przemocy powinny być zorientowane na bezpieczeństwo ofiary i na troskę o nią.

■ Indywidualne poradnictwo, terapia i upodmiotowienie

Podczas indywidualnych sesji z udziałem terapeuty należy dokonać oceny potrzeb i problemów klientki i określić jej priorytetowe cele. Należy z nią także uzgodnić indywidualny plan terapii. Zadaniem terapeuty jest omówienie z klientką wszystkich dostępnych opcji i udzielenie jej wsparcia w osiągnięciu wybranych celów.

Wiele kobiet potrzebuje pomocy, by móc podjąć ważne dla siebie decyzje. Potrzebują one wsparcia w procesie upodmiotowienia, odbudowy wiary we własne siły i poczucia własnej wartości. Trzeba zrobić wszystko, co możliwe, żeby kobiety uwierzyły, że mają prawo i dość siły do podjęcia decyzji, co dalej zrobić ze swoim życiem. Kobiety powinny mieć także możliwość mówienia o przemocy, jakiej doznały, i refleksji nad tym doświadczeniem (jeśli chcą i kiedy chcą). Nie powinniśmy także zapominać, że kobiety, które doznały przemocy, niekiedy potrzebują sporo czasu, zanim nabiorą zaufania i zdobędą się na odwagę, żeby mówić o krzywdach, jakich doznały, zwłaszcza jeśli przemoc miała charakter seksualny.

Przy pomocy doradczyni kobieta powinna zrozumieć, jakie strategie stosował jej partner, dążąc do przejęcia nad nią władzy i kontroli, co z kolei powinno jej umożliwić opracowanie skuteczniejszej strategii oporu i obrony.

Pożyteczne mogą być także rozmowy na temat roli kobiet w społeczeństwie, stereotypów płciowych, nierówności kobiet i mężczyzn oraz na inne podobne

tematy. Rozmowy na te tematy mogą pomóc kobietom zrozumieć swoją własną rolę jako kobiety.

P A M I Ę T A J

Nawet wtedy, gdy mamy pełną świadomość, iż naszym celem jest upodmiotowienie kobiet i ich dzieci, istnieje niebezpieczeństwo, że będziemy działać za nie, a nie „razem z nimi”. Niebezpieczeństwo to bierze się z nierówności pozycji, nieuniknionej w sytuacji, w której jedna kobieta szuka pomocy, a druga jej udziela. Dlatego jest tak ważne, żeby doradczynie miała pełną świadomość charakteru relacji z klientką. Kobieta powinna czuć poparcie, nie powinna być jeszcze bardziej pozbawiana podmiotowości.

■ Praca grupowa

Schroniska dla kobiet powinny oferować różne formy pracy grupowej, która jest cennym uzupełnieniem indywidualnego poradnictwa. Dzięki uczestnictwu w spotkaniach grupowych kobiety zdają sobie sprawę, że nie tylko one doświadczają przemocy z rąk swoich mężów i partnerów.

Grupy refleksji i grupy skoncentrowane na specyficznych tematach są miejscem, w którym kobiety mogą ze sobą dyskutować na różne tematy: nie tylko o przemoc, ale również na każdym inny temat, który uznają za właściwy. Praca w grupie pomaga kobietom w schronisku zyskać świadomość samych siebie i środowiska społecznego, w jakim żyją. Celem spotkań grupowych jest także pomoc kobietom w odzyskaniu wiary w siebie i ułatwienie im interakcji z innymi kobietami.

Innym rodzajem pracy grupowej są grupy, w których kobiety rozmawiają ze sobą o tym, na czym polega rola matki, lub o tym, jakie mają problemy z dziećmi.

Jeszcze inną formą pracy grupowej jest tak zwana grupa rozwoju twórczego, w której kobiety mają możliwość wyrażenia siebie przez malarstwo, śpiew, taniec, udział w grupach teatralnych itp.

Grupy powinny być prowadzone przez pracowników schroniska. Dobrym rozwiązaniem może być również współprowadzenie grup przez kobiety przebywające w schronisku. Grupy muszą respektować głosy/opinie uczestniczek.

■ Plan bezpieczeństwa

Najwyższym priorytetem w pracy doradczyń i schroniska jest zapewnienie bezpieczeństwa kobietom i ich dzieciom. Jak wyjaśniamy w załączniku „Plan bezpieczeństwa” odpowiednie środki bezpieczeństwa powinny być zaplanowane i wprowadzone w życie niezależnie od tego, czy kobieta zdecyduje się, czy też nie, pozostać w schronisku.

Schroniska powinny prowadzić kursy samoobrony, dzięki którym kobiety mogą się nauczyć, jak bronić siebie i swoje dzieci, gdy znajdą się w sytuacji zagrożenia przemocą.

■ Pomoc prawna

Kobiety, które padły ofiarą przemocy, powinny być poinformowane o swoich prawach i możliwościach, jakie daje im obowiązujące prawo. Każde schronisko powinno udzielać porad i zapewniać wsparcie w postępowaniu sądowym. Informacje z zakresu prawa powinny obejmować:

- Przepisy dotyczące bezpośrednio i długoterminowej ochrony przed przemocą.
- Procedury policyjne i administracyjne.
- Prawo rodzinne (rozwoły, prawa rodzicielskie, alimenty, podział majątku itp).

- Prawo karne.
- Przepisy określające prawa ofiary oraz prawo do odszkodowania i zadośćuczynienia w postępowaniu karnym i cywilnym.
- Przepisy z zakresu ubezpieczenia społecznego.
- Przepisy dotyczące opieki społecznej.
- Przepisy określające prawo do mieszkania komunalnego itd.
- Przepisy imigracyjne w wypadku pobytu cudzoziemek.

Osoba zatrudniona w schronisku powinna także towarzyszyć klientce na posterunku policji lub w sądzie. Kobieta powinna uzyskać pomoc w przygotowaniu się do udziału w sprawie karnej lub cywilnej na wszystkich jej etapach – na przykład otrzymać informacje na temat kolejnych kroków w postępowaniu karnym lub wziąć udział w psychodramie, w której mogłaby przećwiczyć składanie zeznań. Podczas sprawy karnej nie powinna być pozostawiona sama sobie. W trudnych sprawach sądowych kobiety powinny korzystać z pomocy pełnomocnika. W tym celu należy wybrać prawniczki, które mogą identyfikować się z klientką, mogą podejść do niej z odpowiednią wrażliwością i pracować za niewielką opłatą lub nawet bezpłatnie.

■ Pomoc finansowa

Kobieta, która przybywa do schroniska, powinna w razie potrzeby uzyskać pomoc finansową. Jeśli nie ma żadnego dochodu, przede wszystkim należy jej pomóc w znalezieniu źródła utrzymania. W wielu krajach kobiety, które nie mają się z czego utrzymać, są uprawnione do zasiłku socjalnego. Jednym z ważnych zadań schroniska jest udzielenie kobiecie pomocy w uzyskaniu zasiłku z pominięciem pochłaniających mnóstwo czasu barier biurokratycznych. Dlatego schronisko

powinno blisko współpracować z ośrodkami pomocy społecznej.

Do zadań pracowników schroniska należy m.in. udzielenie kobiecie pomocy w wyegzekwowaniu jej praw i roszczeń finansowych (np. alimentów dla niej i jej dzieci, zasiłku dla bezrobotnych, zasiłku na dzieci itp.).

Personel schroniska powinien także dopilnować, żeby partner klientki nie miał dostępu do jej pieniędzy. Jeśli zasiłki na dzieci lub inne formy zasiłków rodzinnych wypłacane są na imię i nazwisko sprawcy przemocy, należy podjąć interwencję, w wyniku której pomoc będzie kierowana do poszkodowanej kobiety i jej dzieci.

Kobiety z innych krajów często są dyskryminowane w dostępie do zasiłków. W takim przypadku pracownicy schroniska powinni pomóc w uzyskaniu zasiłku ze środków prywatnych.

■ Pomoc w sprawach mieszkaniowych

Jeśli z jakiegokolwiek powodu kobieta nie może pozostać w schronisku lub powrócić do domu rodzinnego, koniecznie trzeba jej udzielić pomocy w rozwiązaniu problemu mieszkaniowego. Radzimy nawiązać bliską współpracę z władzami lokalnym lub zarządami budynków mieszkalnych, żeby pogłębić w tych instytucjach zrozumienie dla trudnej sytuacji ofiar przemocy w rodzinie. Władze publiczne powinny się czuć odpowiedzialne za udostępnienie kobietom tymczasowego mieszkania z niewielkim czynszem lub przyznanie mieszkania zastępczego bądź komunalnego.

■ Pomoc w sprawach związanych z ochroną zdrowia

Kobieta przyjmowana do schroniska może wymagać natychmiastowej pomocy lekarskiej. Pracownicy schroniska powinni towarzyszyć jej podczas wizyty u

lekarza i poprosić o pełną dokumentację wszystkich obrażeń. Dokumentacja będzie miała dużą wartość dowodową podczas sprawy sądowej. Kobiety powinny korzystać z pomocy lekarskiej bezpłatnie, w przychodniach państwowych lub w przychodniach współpracujących ze schroniskiem.

■ Pomoc w sprawach zawodowych i szkoleniowych

Do ważnych zadań schroniska należy pomoc w sprawach związanych z zatrudnieniem: w utrzymaniu lub uzyskaniu zatrudnienia albo zapisu na szkolenia zawodowe.

Przemoc w rodzinie jest poważną barierą w karierze zawodowej i przeszkodą w osiągnięciu przez kobiety równego statusu społecznego. Kobieta może na przykład zostać zwolniona, ponieważ jej stosujący przemoc partner zastrasza ją w miejscu pracy lub uniemożliwia jej pójście do pracy. Zdarza się także, że kobiety rezygnują z pracy lub są zwalniane z powodu nieobecności, której przyczyną jest ciężkie pobicie. Z tych i podobnych względów tak ważne jest wsparcie ze strony schroniska lub poradni w sprawach związanych z zatrudnieniem. Zadaniem schroniska jest także zachęcanie i pomoc kobietom bezrobotnym w znalezieniu pracy lub podniesieniu kwalifikacji zawodowych.

Pomocy można udzielić, gdy kobieta składa podanie o pracę lub przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej, na przykład przez zorganizowanie psychodramy, w której kobieta może się przygotować do tej trudnej dla wielu osób sytuacji. Schroniska współpracują także z urzędami pracy lub prywatnymi agencjami zatrudnienia. W niektórych krajach instytucje te prowadzą specjalne programy zatrudnienia dla tej grupy kobiet.

■ Pomoc dla kobiet niepełnosprawnych

Schroniska powinny być przygotowane do przyjęcia kobiet niepełnosprawnych, nie wykluczając ich ze zwykłych, codziennych zajęć, otaczając za to specjalną opieką i zapewniając niezbędny sprzęt. W pokojach na przykład powinny znajdować się specjalne meble dostosowane do wymagań niepełnosprawnych.

Kobiety starsze muszą być objęte specjalną opieką lekarską, powinny także zamieszkiwać w pokoju, który zapewni im niczym niezakłócony spokój. Kobiety starsze często utrzymują się z renty lub emerytury swojego męża. To kolejny powód nakazujący utrzymywanie bliskiej współpracy z ośrodkami opieki społecznej. Doradczynie powinny podejmować starania, żeby przełamać izolację tych kobiet, pomagać im uczyć się nowych strategii przetrwania i umacniać ich poczucie własnej wartości.

Kobiety w ciąży lub kobiety po porodzie mogą potrzebować cichego pokoju. Położna, która odwiedza schronisko w razie potrzeby, może zostać zarejestrowana jako osoba kontaktowa.

Do niedawna przemoc w związkach lesbijskich była traktowana tak, jakby nie istniała, co sprawiało, że kobietom, które były krzywdzone przez swoje partnerki seksualne, było szczególnie trudno zabiegać o pomoc. Organizacje kobiece i personel schroniska powinny być również przygotowane do udzielania pomocy tej specyficznej grupie klientek.

■ Opuszczenie schroniska

Opuszczenie schroniska to ważny krok w życiu każdej z mieszkanek. Oznacza początek nowego życia i powinno być starannie zaplanowane. Pracownicy schroniska powinni udzielać kobiecie, która planuje

jego opuszczenie, wszelkiej niezbędnej pomocy, dzięki której po wyprowadzeniu się ona i jej dzieci będą miały:

- stały dochód: pensję i/lub zasiłek socjalny,
- bezpieczne mieszkanie (tymczasowe lub własnościowe),
- pomoc w opiece nad dziećmi: przedszkole, szkołę, pomoc lekarską i inne niezbędne świadczenia,
- plan bezpieczeństwa: zmieniony plan bezpieczeństwa uwzględniający nową sytuację życiową kobiety i jej dzieci (patrz ulotka i rozdział 7),
- dalsze wsparcie, które powinno być udzielane przez pracowników schroniska lub innych profesjonalistów.

Przed opuszczeniem schroniska kobiecie należy przypomnieć, żeby nikomu nie przekazywała żadnych informacji o innych kobietach ze schroniska, ich dzieciach i pracownikach; powinna też zachować w tajemnicy adres schroniska.

▪ Pomoc po opuszczeniu schroniska

Po wyprowadzeniu się ze schroniska kobiety i ich dzieci powinny w dalszym ciągu mieć dostęp do wszelkiej pomocy, jakiej potrzebują. Tak jak w przypadku pomocy świadczonej w samym schronisku, i tu można zastosować różne modele organizacyjne. Jeśli istnieją wyspecjalizowane poradnie kobiety mogą korzystać z pomocy tych placówek w kwestiach prawnych i innych specyficznych sprawach. Jeśli jednak kobieta nie może skorzystać z pomocy tego typu poradni, należy jej udzielić informacji na temat innych działających w jej rejonie placówek, z którymi schronisko powinno współpracować.

Pomoc dla dzieci

Dzieci kobiet, które doznały przemocy w rodzinie, podczas pobytu w schronisku wymagają specjalnej opieki. Niezbędne jest zatrudnienie wyszkolonych osób i dostosowanie pomieszczeń do potrzeb pracy z dziećmi.

■ Pomoc dla dzieci podczas pobytu w schronisku

Pomoc dla dzieci musi obejmować interwencje kryzysowe, pomoc psychologiczną, pedagogiczną, terapeutyczną i pracę w grupie. Dzieci, które były świadkami przemocy lub same jej doświadczyły, często mają obniżone poczucie własnej wartości. W wielu przypadkach są nadmiernie bojaźliwe lub agresywne. Niektóre dzieci przejawiają także skłonności do autoagresji, a większość przejawia symptomy opóźnień rozwojowych oraz upośledzenia zdolności i umiejętności. Ich kompetencje społeczne również mogą być upośledzone. Często występują objawy zaburzeń psychosomatycznych (zaburzenia snu, bóle brzucha lub głowy, mdłości, moczenie się, zaburzenia łaknienia itp.).

Zamieszkanie w schronisku jest dla dziecka dodatkowym trudnym wyzwaniem i źródłem problemów emocjonalnych. Gdy kobieta szuka ratunku w schronisku, jej dzieci przeżywają te same trudności i zaburzenia normalnego rytmu życiowego. Profesjonaliści pracujący w schroniskach stwierdzili, że przebywające w nich dzieci przeżywają poważne trudności emocjonalne i fizyczne. Pojawiają się również problemy zdrowotne i takie bolesne emocje, jak: poczucie utraty, złość, lęk, smutek, dezorientacja i poczucie winy.

Potrzeby dzieci przebywających w schronisku często wymagają podjęcia interwencji w sytuacji kryzy-

sowej, wsparcia emocjonalnego, pomocy lekarskiej, współpracy ze szkołą, policją, służbami wymiaru sprawiedliwości i innymi instytucjami zajmującymi się ochroną interesów dzieci. Czasem niezbędna jest także pomoc instytucji naukowych i praca z matką mającą na celu rozwinięcie jej umiejętności opiekuńczych.

■ Przyjęcie do schroniska

W większości przypadków to matka dziecka stara się o przyjęcie do schroniska, podczas gdy dziecko po prostu jej towarzyszy. Na tym etapie należy dokonać wstępnej oceny stanu dziecka i jego matki. Należy również przygotować dziecko do życia w schronisku, a tym samym na zmiany, które się z tym wiążą, co ułatwi mu, przynajmniej częściowo, odzyskanie poczucia bezpieczeństwa.

■ Praca indywidualna

Indywidualne sesje z doradczynią dają dziecku poczucie bezpieczeństwa i umożliwiają mu nawiązanie bliskiej, opartej na zaufaniu relacji z człowiekiem dorosłym, co może w przyszłości posłużyć za model dla kształtowania się jego stosunków z ludźmi. Podczas tych sesji należy się skupić na potrzebach i uczuciach dziecka, na jego lękach, samotności, poczuciu winy i złości. Doradczynie powinna pomóc dziecku zaakceptować bolesne doświadczenia i zrozumieć, że nie jest winne przemocy między dorosłymi. Ważnym celem tej pracy jest również umocnienie poczucia własnej wartości dziecka.

Doradczynie powinna stworzyć bezpieczne środowisko terapeutyczne, mówiąc dziecku wprost, że nie będzie go zmuszać do mówienia o rzeczach, o których nie chce mówić, i wyjaśniając mu obowiązującą w schronisku zasadę poufności.

Od początku sesji indywidualnej należy zająć się omawianiem planu bezpieczeństwa. Plany bezpie-

czeństwa dla dzieci powinny być realistyczne, proste i dostosowane do ich wieku. Strategie bezpieczeństwa mogą obejmować nauczanie: jak unikać sytuacji, w których może dojść do przemocy; jak uzyskać pomoc policji; jak zaplanować i zorganizować ucieczkę; co robić, gdy dziecko zostanie porwane.

Plan bezpieczeństwa powinien być przygotowany wspólnie z matką dziecka, a ono samo powinno przećwiczyć jego realizację.

Temat rozvodu lub separacji powinien być omawiany z dzieckiem już podczas pierwszych sesji terapeutycznych. Przygotowanie do rozstania i życia w rozbitej rodzinie jest bardzo ważne dla dzieci, które doświadczyły przemocy w rodzinie.

Dzieci nie zawsze potrzebują formalnie zorganizowanych sesji terapeutycznych. Czasem chcą się po prostu spotkać z kimś dorosłym. Rozmowa z kimś, kto chętnie poświęca dziecku czas i uwagę, jest dla wielu dzieci przyjemna i daje im wiele satysfakcji.

Forma i przebieg terapii powinny być dostosowane do wieku dziecka. Z nastolatką możemy rozmawiać o tym, w jaki sposób można jej przywrócić poczucie bezpieczeństwa i do jakich instytucji może ona lub jej matka zwrócić się o pomoc. Pracując z młodymi ludźmi, można między innymi rozmawiać o ich postawach wobec przyjaźni i związków intymnych. Warto też wspólnie się zastanowić nad ich postawą wobec przemocy w rodzinie i uzmysłowić im, że przemoc jest przestępstwem i że nikt nie ma prawa krzywdzić fizycznie lub psychicznie innej osoby.

■ Praca w grupie

Pracę grupową uważa się za skuteczną formę pomocy dzieciom i młodym ludziom, którzy doznali przemocy lub byli jej świadkami. Formalne i nieformalne

sesje grupowe mogą być organizowane w schronisku. Należy się zatroszczyć o wytworzenie przyjaznego, akceptującego klimatu, dzięki któremu dzieci mogą się wzajemnie wspierać i uczyć właściwych form współżycia i komunikowania swoich uczuć, myśli i potrzeb.

Cele takich grup obejmują między innymi pomoc w zdefiniowaniu przemocy i odpowiedzialności za przemoc; w wyrażaniu uczuć i emocji (również złości); w rozwijaniu umiejętności komunikowania się i innych umiejętności interpersonalnych; w umocnieniu poczucia własnej wartości; w tworzeniu sieci wsparcia oraz przygotowaniu planu bezpieczeństwa. Sesje grupowe powinny także być dla dzieci przyjemnym i satysfakcjonującym doświadczeniem.

■ Wspólna praca z matką

Formy pomocy udzielanej dzieciom w schronisku nie powinny się ograniczać do praktycznej pracy z samymi dziećmi; równie poważnie powinna być traktowana praca z matkami, gdyż to one mogą najlepiej zaspokoić potrzeby dziecka. W niektórych przypadkach terapeutki dziecięce mogą prowadzić indywidualną pracę z matkami. Spotkania te mogą się odbywać na prośbę kobiety lub pracownika schroniska. Ich celem jest uświadomienie kobiecie potrzeb, lęków i problemów dziecka, które o to prosi, lub gdy wymaga tego sytuacja (na przykład gdy w schronisku dochodzi do przemocy). Inną formą pracy z matkami jest praca grupowa, w której terapeuci dla dzieci mają okazję przedstawić ich punkt widzenia, przestrzegając jednocześnie zasady poufności. W odniesieniu do metod (wsparcie lub konfrontacja) stosowanych w pracy z matkami rolą terapeuty dziecięcego jest uświadomienie matce potrzeb dziecka i ich obrona.

■ Terapia poprzez zabawę

Terapia przez zabawę jest cenną metodą pracy z dziećmi, które są rozwojowo lub emocjonalnie niezdolne do wyrażania słowami swoich uczuć, myśli i doświadczeń. Zabawa jest naturalnym dla dzieci środkiem komunikowania się, przy pomocy którego próbują dawać sobie radę ze swoimi lękami i obawami związanymi z przemocą, ze swoimi uczuciami związanymi z tym, co się z nimi dzieje, oraz przedstawiać swoją wiedzę i rozumienie bliskich związków międzyludzkich. Terapia przez zabawę umożliwia dziecku symboliczne przedstawienie wydarzeń, które budzą w nim lęk, i pomaga mu znaleźć rozwiązanie oraz przepracować lękotwórcze doświadczenia.

■ Terapia przez sztukę/ekspresję artystyczną

Terapia przez sztukę jest ważną metodą komunikowania się, oceny i leczenia. Poprzez ekspresję artystyczną dziecko wyraża uczucia i emocje, których nie potrafi wyrazić słowami. Rysowanie, malowanie, rzeźbienie, poezja, dramat, muzyka lub opowiadanie historii może dziecku pomóc uwolnić nagromadzone napięcia i obawy. Metoda ta może być pomocna w ramach pracy indywidualnej i grupowej.

■ Działania rekreacyjne i edukacyjne

Zabawy i działania rekreacyjne w swobodnej atmosferze, niekoncentrujące się na sprawie przemocy, są dobrą okazją do nauki współpracy i pomocy między dziećmi. Można organizować spacer, zajęcia sportowe, ruchowe, tańce itp.

Niektóre dzieci mogą potrzebować pomocy w odrabianiu lekcji i doskonaleniu umiejętności wymaganych przez szkołę.

■ Pomoc w sądzie

Dziecko, które musi zeznawać w sądzie, może odnieść wielką korzyść z zapoznania go z miejscem, w którym odbędzie się sprawa, oraz z zasadami i procedurami, jakimi kieruje się sąd. Informacje powinien dziecku przekazać psycholog lub pracownik socjalny, który ma na ten temat wiedzę, a także rozumie dziecko i może je przygotować do wystąpienia w sądzie.

Zalecenia dotyczące przygotowania dziecka do wystąpienia przed sądem:

- Na tydzień lub kilka dni przed terminem zeznań udaj się z dzieckiem do sądu.
- Pójdź z nim do sali, w której odbędzie się przesłuchanie, i pozwól mu zająć miejsce dla świadków.
- Omów role, jakie pełnią uczestnicy rozprawy, i wskaż miejsca, jakie zajmują na sali sądowej.
- Okaż dziecku wsparcie emocjonalne i udziel wszelkiej innej pomocy, aby mogło czuć się bezpiecznie na tym etapie postępowania sądowego.

■ Profesjonalny zespół

Osoby sprawujące w schronisku opiekę nad dziećmi muszą przejść odpowiednie przeszkolenie w dziedzinie pomocy socjalnej i psychologicznej; muszą również przejść szkolenie specjalistyczne. Pracę z dziećmi w schronisku mogą wykonywać psycholodzy dziecięcy, pracownicy socjalni i pedagodzy. Opiekunowie powinni otrzymywać wynagrodzenie stosowne do swoich kwalifikacji zawodowych. W pracy mogą im pomagać wolontariusze, trzeba jednak pamiętać, że od chwili znalezienia się w schronisku dzieci potrzebują nie mniej uwagi niż ich matki.

W trosce o samopoczucie dzieci ich opiekunowie powinni blisko współpracować z terapeutami socjal-

nymi, zwłaszcza z tymi, którzy pracują z ich matkami. Ponadto powinni być w stałym kontakcie z przedstawicielami innych grup zawodowych, takich jak policjanci, prokuratorzy, adwokaci i sędziowie.

W niektórych schroniskach wśród opiekunów dzieci spotkać można również mężczyzn. Są oni zatrudniani w tej roli, żeby umocnić w dzieciach pozytywny obraz mężczyzn i pokazać, że również bywają oni czuli, troskliwi i pozbawieni wszelkich skłonności do przemocy. Niektóre organizacje prowadzące schroniska, jak np. schronisko w Liège w Belgii, uważają że ta polityka jest sprzeczna z feministycznymi zasadami prowadzenia schroniska.

■ Pomieszczenia przeznaczone do pracy z dziećmi

W schronisku powinno być dość miejsca na pomieszczenia przeznaczone do pracy i zabaw z dziećmi. Należą do nich pokoje zabaw z grami, zabawkami, materiałami do rysowania i malowania czy innym sprzętem dla dzieci oraz młodzieży; sala terapeutyczna, sala do spędzania czasu wolnego i pokoje dla nastolatków.

Pokoje powinny być dobrze oświetlone i wyposażone. Gry i zabawki powinny być bezpieczne; powinny także promować różnorodność kulturową i spełniać potrzeby dzieci niepełnosprawnych. Dla celów administracyjnych i organizacyjnych osoby pracujące z dziećmi powinny dysponować osobnym biurem wyposażonym w telefon, faks i komputer.

Podstawowe zasady pracy z dziećmi

W pracy z dziećmi, które doznały przemocy w rodzinie lub były jej świadkami, najwyższym priorytetem jest ich bezpieczeństwo i dobre samopoczucie. Schronisko istnieje po to, by położyć kres przemocy, chronić dzieci i zaspokajać ich podstawowe potrzeby.

Pomoc krzywdzonym dzieciom wymaga również pracy psychologicznej z osobami dorosłymi, zwłaszcza z tymi, na których spoczywa odpowiedzialność za ich bezpieczeństwo i pomyślność. **Jednym z najskuteczniejszych sposobów pomocy dziecku jest pomoc jego matce, która powinna spełniać jego potrzeby i chronić je przed przemocą tak długo, jak to jest potrzebne. Matka dziecka powinna być zawsze włączona w poszukiwanie rozwiązań i wprowadzanie w życie niezbędnych zmian zmierzających do poprawy sytuacji.**

Psychologiczna praca z dzieckiem na temat przemocy, do której doszło w ostatnich dniach, może być podjęta dopiero wtedy, gdy dziecku zapewniono pełne bezpieczeństwo. Podejście terapeutyczne i metoda pracy powinny dać dziecku pewność, że nie jest winne przemocy, do jakiej doszło w jego rodzinie. Nawiązując bliski kontakt z dzieckiem, należy pamiętać o tym, żeby:

- spotkania z dzieckiem odbywały się w znanym mu miejscu,
- wyjaśnić dziecku, dlaczego bierze udział w terapii,
- delikatny i godny zaufania dorosły umożliwił dziecku mówienie o tym, na co ma ochotę,
- jasno stwierdzić, że przemoc nie była w żadnym razie winą dziecka,
- używać jasnych i prostych zdań, pytać wprost i unikać pytań rozpoczynających się od „dlaczego”

go", co często prowadzi do reakcji obronnej i sugeruje, że dziecko, które pytamy, jest odpowiedzialne za przemoc,

- rozmawiać z dzieckiem o „dobrych” i „złych” tajemnicach,
- dać mu sposobność do mówienia o problemach seksualnych, używając jego języka – niektóre dzieci używają słów wulgarnych, których uczą się od sprawców przemocy,
- podczas rozmowy używać rysunków lub kukiełek – dzieciom jest na ogół łatwiej opowiedzieć o krzywdzącym wydarzeniu za pomocą środków niewerbalnych,
- utrzymywać kontakt wzrokowy z dzieckiem bez kontaktu fizycznego, co mogłoby dziecku przypominać sytuację przemocy, gdy było sam na sam z dorosłym, który czegoś od niego oczekiwał,
- rozmawiać o uczuciach, zwłaszcza o lęku, poczuciu zagrożenia i ambiwalencji,
- nie powierzać dziecku nowych tajemnic i nie dawać nowych obietnic; powiedzieć „dziękuję” na zakończenie sesji i wyjaśnić następne kroki,
- w pracy z dzieckiem rozumieć i brać pod uwagę dynamikę kontaktu między ofiarą a sprawcą. Osoby wspierające dziecko (niestosujący przemocy rodzic lub inny członek rodziny, psycholog, terapeuta, pracownik socjalni) muszą być świadomi, że powtórzenie się przemocy wobec dziecka wywoła szczególnie ciężki uraz i bardzo pogorszy jego stan.

W szczególności należy unikać „normalizacji” przemocy, która może wynikać z postaw, zachowań lub sygnałów, umacniających stereotypy myślowe, minimalizujące zło przemocy, lub nieprzemyślane podejście w trakcie interwencji mającej na celu przerwanie powtarzającej się przemocy wobec dziecka.

Zarządzanie

Pomoc, jakiej schroniska udzielają kobietom i dzieciom, które doznały przemocy w rodzinie, oparta jest na jasno określonych zasadach i zmierza do jasno określonego celu. Jego realizacja wymaga skutecznego zarządzania, przestrzegania profesjonalnych standardów organizacji pracy, dobrze wyszkolonego i oddanego personelu oraz kompleksowego planowania budżetu.

■ Zarządzanie i organizacja

Schroniska wytworzyły wiele modeli zarządzania. Jedne zarządzane są przez cały zespół, inne zatrudniają dyrektora. Model trzeci łączy zarządzanie zespołowe z indywidualnym. W tym przypadku osoby odpowiedzialne za pewną grupę zadań osobiście opracowują plan działania i osobiście go realizują, a następnie przedstawiają zespołowi raport ze swojej pracy.

Każde schronisko powinno stworzyć własną strukturę zarządzania, która najlepiej odpowiada jego specyficznym potrzebom. Pracownicy schroniska powinni reagować elastycznie na nowe wyzwania. Powinni także zrezygnować ze struktur organizacyjnych, które nie odpowiadają zmieniającym się warunkom, i tworzyć nowe.

■ Praca zespołowa

Zasady minimalizacji hierarchii i maksymalizacji uczestnictwa powinny być przestrzegane na każdym szczeblu zarządzania. Pracownicy schroniska pełnią w pewnym stopniu rolę modelującą dla przebywających

w schronisku kobiet i dzieci. Ich celem jest uzmysłowienie przebywającym w schronisku kobietom, iż są one zdolne do partnerskiej współpracy z zatrudnionym personelem w prowadzeniu schroniska.

Silnie zhierarchizowane struktury – gdy jedna osoba samodzielnie podejmuje wszystkie ważne decyzje – stanowią przeszkodę w procesie upodmiotowienia kobiet.

Co więcej, najnowsze badania nad zarządzaniem wykazały, że pracownicy, którzy ściśle ze sobą współpracują w ramach zespołu i biorą czynny udział w procesie podejmowania decyzji, pracują wydajniej, czerpią z pracy więcej satysfakcji i osiągają lepsze wyniki w pracy.

Problemy występujące w zarządzaniu schroniskiem powinny być diagnozowane jak najszybciej i jak najszybciej skutecznie rozwiązywane. Ich źródłem może być na przykład przewlekłość procesu decyzyjnego wynikająca stąd, że wszyscy pracownicy schroniska biorą udział w podejmowaniu wszystkich decyzji. Szerokie konsultacje w wielu różnych sprawach mogą także prowadzić do konfliktów, które mogą być przeszkodą w pracy.

Grupowe podejmowanie decyzji i prowadzenie schroniska jest szczególnie trudne, gdy zespół jest zbyt liczny. W skład zespołu powinno wchodzić sześć lub siedem osób (taka jest maksymalna liczba muzyków, którzy mogą grać wspólnie bez pomocy dyrygenta). Gdy zespół jest większy, pojawiają się trudności: podejmowanie decyzji staje się zbyt czasochłonne i może się obniżyć jakość pracy. Większe zespoły pracują lepiej, gdy zarządza nimi jedna osoba.

■ Kierownictwo i odpowiedzialność

Choć preferowaną strukturą zarządzania jest w większości przypadków partnerskie zarządzanie ze-

społowe, niemal zawsze istnieją formalne struktury władzy, które muszą być respektowane. Jeśli na przykład schronisko prowadzone jest przez stowarzyszenie lub fundację, działa w nim zarząd, na którym spoczywa odpowiedzialność za jego działalność – również finansowa. Zarząd organizacji może powierzyć niektóre lub wszystkie zadania zespołowi pracowników schroniska jako całości lub jednemu czy też kilku pracownikom schroniska.

Personel schroniska stanowią w większości jego etatowi pracownicy. Zarząd organizacji może ich zatrudniać lub zwalniać. Trzeba jednak pamiętać, że decyzje personalne tego rodzaju są ważnymi elementami strategii zarządzania i w każdym przypadku powinny być rzetelnie przemyślane i zaplanowane. Nieprzemyślana polityka zatrudnienia może być źródłem poważnych kłopotów i konfliktów.

R E K O M E N D A C J A :

Pracownikom schronisk może być łatwiej się identyfikować ze swoim miejscem pracy i celami schroniska, jeśli są nie tylko pracowniczkami, ale działaczkami społecznymi, a w wypadku stowarzyszeń np. także jego członkiniami. Wiele schronisk działa w ten sposób. W niektórych pracownice wchodzi w skład zarządu stowarzyszenia. Sytuacja taka może być jednak źródłem problemów, gdy członkinie zarządu schroniska będące jednocześnie jego pracownikami mogą się znaleźć w sytuacji konfliktu interesów, na przykład jako członkinie zarządu stowarzyszenia lub fundacji muszą podjąć decyzję o zwolnieniu niektórych pracowników.

■ Pozytywna kultura zarządzania – konsultacje w sprawach organizacyjnych

Jak wszystkie inne organizacje, schroniska dla kobiet przechodzą różne fazy rozwoju. Problemy mogą wystąpić w każdej z nich.

W fazie planowania i przygotowywania schroniska do podjęcia działalności warto skorzystać z zewnętrznej konsultacji, która może przyjąć formę indywidualnego „coachingu”, superwizji lub konsultacji organizacyjnej. Celem superwizji jest poprawa jakości współpracy, natomiast konsultacja organizacyjna ma na ogół szerszy zakres i obejmuje działalność całej organizacji.

Konsultacje tego rodzaju pociągają za sobą nie-małe wydatki. Powinny one być uwzględnione w projekcie budżetu schroniska. Jeśli sponsorzy będą mieli wątpliwości co do ich potrzeby, należy im wyjaśnić, że inwestycje w jakość zarządzania są niezbędne, gdyż problemy w tym zakresie mogą kosztować wszystkich wiele czasu i energii. Pozytywna kultura zarządzania, satysfakcja z pracy, zmotywowany zespół zdolny do twórczego, osobistego wkładu – to ważne czynniki pracy schroniska.

■ Jasne określenie obowiązków i zakresu odpowiedzialności

Jasne określanie obowiązków i zakresu odpowiedzialności jest podstawowym warunkiem skuteczności zarządzania – powinno być sporządzone w formie pisemnej i umieszczone w planie operacyjnym schroniska. Następujące pytania mogą być pomocne w przygotowaniu planu zarządzania:

- Jakie obszary zarządzania istnieją w schronisku?
- Kto odpowiada za jaki obszar?
- Jakie obowiązki i zakres odpowiedzialności wiążą się z każdym z tych obszarów?

- Kto podejmuje decyzje w każdym z tych obszarów i na jakiej podstawie? (czy jednoosobowo, w uzgodnieniu z zespołem, w oparciu o informacje dostarczone przez członków zespołu).

▪ Planowanie

Kolejną ważną rzeczą jest przygotowanie szczegółowych planów działania w schronisku. Plany działania powinien dobrze znać każdy pracownik schroniska, aby móc ocenić trafność planowania i zaproponować poprawki. Szczegółowe planowanie jest ważnym czynnikiem zapewniającym utrzymanie wysokiej jakości usług świadczonych w schronisku.

Obszary zarządzania w schronisku

W zależności od wybranego modelu zarządzania obowiązki i odpowiedzialność za poszczególne obszary działalności schroniska mogą być przydzielone jednej lub kilku osobom.

▪ Doradztwo i wsparcie (doradztwo indywidualne, praca grupowa)

Obszar ten obejmuje planowanie i prowadzenie działań wspierających, jakie schronisko świadczy kobietom i dzieciom. Wiele schronisk przyjmuje kobiety o każdej porze dnia i nocy; wiele także prowadzi telefon zaufania.

W niektórych schroniskach przebywające tam od dłuższego czasu kobiety zajmują się przyjmowaniem nowych klientek i dzieci. Jeśli kobieta, która przyjęła na siebie ten obowiązek, daje sobie dobrze radę, może mieć to duży walor terapeutyczny dla nowych klientek. Obszar ten obejmuje również opracowanie koncepcji i prowadzenie doradztwa oraz grup wsparcia, również dla kobiet, które opuściły już schronisko. Do zadań osoby odpowiedzialnej za ten obszar należy również monitorowanie działalności pod kątem jej zgodności z harmonogramem świadczonych usług.

■ Praca z dziećmi

Obowiązki z tego zakresu podejmują na ogół ci pracownicy schroniska, którzy na co dzień zajmują się dziećmi. Zajęcia prowadzone z dziećmi powinny być poddawane ewaluacji pod względem planowania, realizacji i dostosowania planowanych działań do zmieniającej się sytuacji.

■ Struktury demokratyczne i życie społeczności w schronisku

W tym obszarze głównym celem jest dopilnowanie, żeby życie w schronisku było dla kobiet i dzieci pozytywnym doświadczeniem; żeby było wolne od napięć i stresu. Chodzi przede wszystkim o pielęgnowanie „kultury” schroniska jako jednego z ważnych aspektów ogólnej kultury zarządzania. Oznacza to aktywny udział w rozwiązywaniu konfliktów i innych problemów. Obowiązki z tego zakresu należy powierzyć jednej lub dwóm pracownikom schroniska, które powinny przejść szkolenia z zakresu pracy z grupą i zarządzania konfliktem.

■ Komunikacja wewnętrzna i zebrania zespołu

Kultura współżycia w schronisku zależy w dużej mierze od jakości komunikacji wewnętrznej. Informacje powinny być przekazywane szybko i skutecznie. Inne aspekty pracy w tym obszarze obejmują: publikowanie wskazówek na temat życia w schronisku i innych niezbędnych informacji; planowanie i organizowanie regularnych zebrań zespołu oraz zebrania zespołu z zarządem stowarzyszenia prowadzącego schronisko.

■ Bezpieczeństwo

Najważniejszym zadaniem schronisk dla kobiet jest zapewnienie im bezpieczeństwa. Co najmniej jeden członek zespołu powinien się zajmować tylko planowaniem i wdrażaniem środków bezpieczeństwa, monitorowaniem przestrzegania procedur bezpieczeństwa, oceną ich skuteczności i dostosowywaniem do zmieniających się potrzeb. Wszyscy mieszkańcy schroniska (kobiety i dzieci), jak również wszyscy członkowie zespołu muszą w każdym przypadku być włączeni w planowanie i wprowadzanie w życie procedur bezpieczeństwa.

■ Personel

Zarządzanie personelem należy do klasycznych obszarów zarządzania i dlatego powinno być w rękach osoby lub organu kierującego schroniskiem. Praca w tym obszarze obejmuje wiele różnych zadań:

- Wyszukiwanie nowych pracowników, przygotowywanie zakresu obowiązków, prowadzenie rozmów kwalifikacyjnych i selekcji pracowników.
- Zatrudnianie i szkolenie nowych pracowników.
- Rozwiązywanie umów o pracę z osobami odchodzącymi.
- Przygotowywanie umów o pracę.

- Monitorowanie przepływu informacji do pracowników.
- Informowanie pracowników o ich prawach.
- Pomaganie pracownikom w wykonywaniu ich zadań i planowaniu kariery zawodowej.
- Udzielanie pomocy, gdy pojawiają się problemy; zapobieganie wypaleniu zawodowemu.
- Pomoc w rozwiązywaniu konfliktów między członkami personelu.
- Organizowanie superwizji.
- Prowadzenie spraw urlopowych, załatwienia zastępstwa dla pracowników na zwolnieniu zdrowotnym.
- Troska o pozytywną kulturę zarządzania, organizowanie wycieczek dla personelu, przyjęć urodzinowych, obchodów z okazji osiągnięć, narad na temat niepowodzeń lub nierozwiązanych problemów itd., itp.

■ Pozyskiwanie i zarządzanie środkami finansowymi

Pozyskiwanie środków finansowych powinno należeć do zarządu organizacji i wyznaczonych do tego celu osób współpracujących.

Niezależnie od tego, czy schronisko jest niezależnym podmiotem prawnym, czy też częścią większej organizacji, niezbędne jest jasne określenie, kto ma dostęp do kont bankowych i kto jest upoważniony do prowadzenia transakcji finansowych. Pracownicy, na których spoczywają te obowiązki, powinni mieć odpowiednie kwalifikacje.

Sfera związana z pozyskiwaniem i zarządzaniem środkami finansowymi obejmuje następujące zadania i obowiązki:

- Pozyskiwanie środków.

- Przygotowanie projektu budżetu i preliminarza kosztów prowadzenia schroniska.
- Staranne prowadzenie księgowości zgodnie z przepisami finansowymi.
- Obsługę płatności podatków, ubezpieczenia pracowników i innych potrażeń.
- Zawieranie umów z zewnętrznymi podwykonawcami i nadzór nad ich realizacją.
- Transakcje finansowe (wypłatę pensji, regulowanie rachunków itp.)
- Przygotowywanie dorocznych rachunków zysków i strat oraz bilansów.
- Przedstawianie raportów zarządowi organizacji.
- Utrzymywanie regularnych kontaktów ze sponsorami, zawieranie umów dotyczących procedur prowadzenia księgowości i realizacji płatności.

U W A G A :

Wiele schronisk dla kobiet powierza niektóre z wyżej omówionych zadań (jak prowadzenie księgowości) osobom samozatrudnionym. Należy pamiętać, że ostatecznie odpowiedzialność za sprawy finansowe schroniska spoczywa na pracownikach odpowiedzialnych za prowadzenie finansów i/lub na zarządzie organizacji, w związku z czym praca osób wykonujących te zadania powinna podlegać ścisłej kontroli.

■ Administracja

Administracja jest jednym z najbardziej pracochłonnych obszarów zarządzania. W schroniskach panuje na ogół duży ruch: jedne kobiety z dziećmi wyprowadzają się, inne się wprowadzają. Meble i sprzęt znajdujący się w schronisku wymagają napraw. Utrzy-

manie schroniska w stanie umożliwiającym przebywającym tam kobietom i dzieciom wygodne życie to bardzo trudne zadanie, które należy powierzyć co najmniej jednej pracownicy schroniska. Powinna to być osoba lubiąca pracę organizacyjną, w której będzie miała do czynienia z dużą liczbą kobiet i dzieci.

■ Koordynacja pracy wolontariuszy i stażystów

Wiele organizacji kobiecych korzysta z pomocy wolontariuszy. Wiedza i doświadczenie, jakie zdobywają oni w dziedzinie przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i dzieci, mogą przynieść korzyści gdzie indziej. Wiele schronisk przyjmuje także stażystów, którzy pracują w nich przez kilka tygodni lub miesięcy, odbywając praktyki zawodowe (np. podczas studiów na wydziałach nauk społecznych). Selekcja, szkolenie i nadzór nad pracą stażystów również powinny być starannie zaplanowane.

■ Statystyka, zbieranie danych, ewaluacja i kontrola jakości

Kolejnym obszarem zarządzania jest gromadzenie danych związanych z pracą schroniska, sporządzanie opracowań statystycznych i przygotowywanie raportów. Zadania z tego zakresu powinni wykonywać ci członkowie zespołu, którzy mają specjalistyczne umiejętności.

■ Polityka, oświadczenia, rozwój i planowanie długoterminowe

Ważną częścią pracy schroniska lub organizacji, której jest ono częścią, jest także wydawanie oświadczeń, opracowywanie ocen projektów legislacyjnych i pisanie artykułów prasowych.

Problemy związane z rozwojem schroniska i długoterminowe planowanie powinny być tematem regularnych zebrań grupy roboczej zapewniających wczesne wykrywanie niedociągnięć w pracy schroniska i wprowadzanie niezbędnych zmian.

Opracowanie długofalowej perspektywy i poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: „Jak nasze schronisko będzie wyglądało za 10, 15 lub 20 lat?” umożliwi podejmowanie decyzji zapewniających utrzymanie wybranego kierunku rozwoju.

■ Zespół i zarządzanie sprawami wewnętrznymi schroniska

Doświadczenie wskazuje, że kobiety, które doznały przemocy z rąk bliskiego mężczyzny, mogą się łatwiej otworzyć, jeśli mają okazję porozmawiać z inną kobietą. Dlatego jedną z zasad pracy schronisk dla kobiet jest zatrudnianie kobiet wrażliwych na problem dyskryminacji i przemocy ze względu na płeć. Taka polityka zatrudnienia ma również przyczyny, które można określić jako społeczнополитyczne. Ponieważ ofiarami przemocy w rodzinie są głównie kobiety, przeciwdziałaniem przemocy powinny się zajmować osoby szczególnie wrażliwe na problemy tej właśnie płci. Problem przemocy wobec kobiet nie stał się głośny z inicjatywy całego społeczeństwa. Podniosły go kobiety i one powołały do życia ruchy społeczne i organizacje, które przeciwdziałają przemocy.

Kobiety pracujące w schronisku powinny się odznaczać zaangażowaniem w realizację celów schroniska i, co oczywiste, być przekonane do zasad, jakimi się ono kieruje. Celem szkoleń dla pracowników schroniska jest przekazanie im pełnej wiedzy na temat przemocy w rodzinie, bez czego niemożliwie jest udzielanie skutecznej pomocy jej ofiarom.

Bardzo ważne jest uznanie i odpowiednie wynagrodzenie dla pracowników schroniska. Powinni oni otrzymywać wynagrodzenie zgodne ze swoimi kwalifikacjami i nie niższe niż pracownicy innych, podobnych instytucji. Jeśli schronisko jest częścią większej organizacji, ich wynagrodzenia powinny być częścią siatki płac całej organizacji.

Planując założenie schroniska, trzeba się zdecydować, jakie usługi będą w nim świadczone i jakie umiejętności zawodowe będą w związku z tym potrzebne.

W większości schronisk potrzebni są pracownicy posiadający wiele różnych umiejętności: znajomości zasad prowadzenia interwencji kryzysowej, doradztwa indywidualnego i grupowego, pracy z grupą, mediacji i rozwiązywania konfliktów, znajomości zasad postępowania z ofiarami traumatycznych doświadczeń, kwalifikacji psychologicznych i pedagogicznych, wiedzy prawniczej, zdolności przywódczych i umiejętności zarządzania. Przydatne są także umiejętności z zakresu pozyskiwania środków i zarządzania finansami, z zakresu public relations, prowadzenia mediacji międzykulturowych i znajomości języków obcych. Schronisk zwykle nie stać na zatrudnienie profesjonalistów ze wszystkich tych dziedzin, dlatego każdy pracownik schroniska musi opanować kilka umiejętności i powinien przejść odpowiednie szkolenia.

Gdy zespół jest już przeszkolony i schronisko prowadzi działalność, ważne staje się zorganizowanie dalszych szkoleń wzbogacających specjalistyczną wiedzę członków personelu i umożliwiających podniesienie jakości świadczonych usług.

■ Liczebność zespołu

Wielkość schroniska, liczba i rodzaj świadczonych w nim usług oraz jego struktura organizacyjna (np.

to, czy schronisko działa niezależnie, czy jest częścią większej instytucji lub czy działa przy nim poradnia) decydują o liczbie zatrudnionych w nim osób. W schroniskach, które są częścią większej organizacji, przy której działa poradnia, pracują zwykle dwa niezależne zespoły: jeden prowadzi schronisko, a drugi poradnię i telefon zaufania dla kobiet.

Dokonując oszacowania potrzeb tzw. zasobów ludzkich, należy pamiętać, że pracownicy biorą urlopy, zwolnienia lekarskie i udział w szkoleniach, które mogą się odbywać w czasie pracy. Budżet schroniska musi uwzględniać koszty zatrudnienia osób zastępujących stałych pracowników.

■ Obciążenie pracą i wynagrodzenie – czynniki ryzyka

Kolejną ważną rzeczą jest monitorowanie obciążenia pracą pracowników i w razie potrzeby zmniejszenie tego obciążenia przez zatrudnienie kolejnych osób bądź ograniczenie zakresu świadczonych usług, jeśli budżet schroniska nie pozwala na zatrudnienie większej liczby osób.

Nadmierne obciążenie pracą lub zbyt niskie wynagrodzenie mogą prowadzić do wypalenia zawodowego, utraty motywacji do pracy i wysokiej fluktuacji pracowników, w wyniku czego zespół nie jest w stanie świadczyć profesjonalnej pomocy, obniża się standard usług, pojawiają się konflikty z kolegami z zespołu i narasta poczucie bezradności. Wysoka fluktuacja powoduje, że zespół nie pogłębia swojej wiedzy na temat przemocy i sposobów przeciwdziałania jej skutków.

■ Szkolenia

Celem szkoleń jest poszerzanie wiedzy i podniesienie umiejętności pracowników w zakresie inter-

wencji i zapobiegania przemocy wobec kobiet i dzieci oraz zaznajomienie ich z praktycznymi aspektami pracy w schronisku. Zalecamy przyjęcie podejścia feministycznego, którego głównym celem jest pełne upodmiotowienie kobiet i przywrócenie im poczucia wiary we własne siły.

Szkolenia powinny być prowadzone przez doświadczonych specjalistów. W ich doborze organizacje powinny się kierować swoimi specyficznymi potrzebami i wymaganiami.

Szkolenia powinny obejmować intensywną fazę wstępną, trwającą nie mniej niż 80 godzin (10 całodziennych seminariów lub dwutygodniowy kurs); po której powinny następować dalsze sesje szkoleniowe i superwizje.

Program merytoryczny szkoleń dla pracowników powinien uwzględniać:

- Moduł podstawowy obejmujący naukowe i teoretyczne aspekty przemocy ze względu na płeć (definicję, zakres zjawiska, formy przemocy wobec kobiet, cykliczny charakter zjawiska, krótko i długoterminowe skutki przemocy, strategie stosowane przez sprawców) oraz metody interwencji i działań na rzecz upodmiotowienia kobiet (obejmujące zapewnienie bezpieczeństwa, nazwanie doświadczenia przemocy, właściwe przypisanie odpowiedzialności za przemoc z podkreśleniem odpowiedzialności społecznej, poparcie dla ofiary, okazanie jej zaufania, zrobienie czegoś więcej niż tylko uznanie dokonanych przez nią wyborów, wspólne opracowanie planu bezpieczeństwa, rozważenia wszystkich aspektów interwencji).
- Jeden lub więcej modułów specyficznych, zgodnych ze strukturą organizacyjną schroniska i obejmujących różne formy pomocy (przyjęcie, telefon

zaufania, doradztwo, zapobieganie) oraz grupy celowe (kobiety, dzieci, młodzież, kobiety starsze, kobiety niepełnosprawne, imigrantki).

Godne polecenia jest zorganizowanie dla kilku lub wszystkich pracowników stażu w schronisku, które działa od kilku lat i świadczy te same lub podobne usługi, jakie są planowane w nowej placówce. Gdy schronisko przyjmuje nowych pracowników, należy dla nich zorganizować szkolenie wstępne w formie indywidualnych spotkań z jednym z doświadczonych pracowników schroniska oraz pracy pod nadzorem innych doświadczonych członków zespołu.

■ Dalsze szkolenia osób zatrudnionych

Po zakończeniu szkoleń wstępnych pracownicy powinni być kierowani na dalsze szkolenia. W celu utrzymania jakości świadczonych usług schronisko powinno organizować regularne, zaawansowane szkolenia na takie tematy, jak przemoc seksualna, przemoc wobec dzieci, handel kobietami, obrzezanie kobiet, zmiany w przepisach prawa, prawa imigrantek i uchodźczyń, pomoc dla kobiet i dzieci niepełnosprawnych, zespół stresu pourazowego i inne.

Inne sposoby podnoszenia umiejętności członków zespołu schroniska obejmują uczestnictwo w konferencjach, seminariach i innych formach szkoleń na temat przemocy ze względu na płeć, w połączeniu z lekturą starannie dobranych artykułów, skryptów i książek na ten temat. Każdy członek zespołu powinien mieć co najmniej dwa tygodnie czasu, który mógłby w całości poświęcić na naukę i doskonalenie umiejętności.

■ Superwizje

Superwizja jest ważną metodą oceny i podnoszenia jakości pracy. Superwizorzy są doskonale wy-

szkolenymi ekspertami, którzy doradzają zespołom, grupom i jednostkom. W wielu krajach superwizorzy są członkami stowarzyszeń zawodowych. Zaleca się zatrudnienie superwizora, który ma wiedzę i zrozumienie dla problematyki dyskryminacji ze względu na płeć i doświadczenie w pracy na rzecz przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i dzieci.

Poddanie się profesjonalnej superwizji jest obowiązkowe dla wszystkich pracowników i wolontariuszy w schronisku. Nie można w pełni polegać na pracowniku, który nie chce nad sobą pracować.

■ Dlaczego superwizje w schronisku są tak ważne?

Superwizje są niezbędnym elementem pracy w schronisku. Empatyczne słuchanie osób po ciężkich przeżyciach jest często przyczyną wystąpienia objawów wtórnego zespołu stresu pourazowego, co sprawia, że superwizja staje się niezbędna nie tylko jako metoda oceny świadczonej pracy i poprawy jej jakości, ale także jako forma pomocy dla doradcy lub terapeuty. Trzeba pamiętać, że pracownicy schronisk nieustannie wysłuchują dramatycznych historii opowiadanych im przez klientki. Bywają również świadkami pełnych napięcia spotkań klientek z ich partnerami, do których dochodzi w sądach lub gdy mężczyźnie uda się dostać do schroniska.

Jeśli osobista sytuacja jednej z kobiet sprawia, że pracujący z nią członek zespołu przeżywa silne emocje, takie jak złość, poczucie bezradności, żal, miłość itd. lub bolesne wspomnienia osobistych doświadczeń albo powoduje kryzys w pracy z tą kobietą, superwizja może pomóc w opracowaniu nowego podejścia i nowej metody pracy z nią. Cel ten można osiągnąć, przepracowując z członkiem zespołu jego emocje i uświa-

damiając mu własne wyparte lub zapomniane treści osobistych doświadczeń, tak na poziomie poznawczym, jak też emocjonalnym.

W relacji pracownika schroniska z kobietą lub jej dzieckiem powstają czasem emocje, które mogą utrudniać lub nawet uniemożliwiać dalszą wspólną pracę, wywołując zakłopotanie lub dezorientację. Problemy mogą także powstawać między innymi w wyniku złości wywołanej przez kogoś, kto naruszył zasadę poufności; tęsknoty za kobietą, która odeszła ze schroniska, lub poczucia bezsilności pojawiającego się, gdy klientka postanawia powrócić do stosującego przemoc mężczyzny.

W wyniku superwizji dochodzi na ogół do:

- uwolnienia zablokowanych emocji,
- poprawy samopoczucia i umocnienia motywacji do pracy z kobietami, które doznały przemocy.

Superwizja może być również pomocna w pracy nad rozwojem całej organizacji. Przyjmuje ona wówczas formę forum dyskusyjnego na temat struktury organizacyjnej organizacji, jej celów i zadań oraz na temat tego, jak wesprzeć jej rozwój (patrz część na temat zarządzania).

■ Wolontariusze

To, czy schronisko będzie, czy nie będzie korzystać z pracy wolontariuszy, powinno być każdorazowo decyzją zespołu schroniska lub jego kierowniczki. Praca schronisk powinna się przede wszystkim opierać na osobach zatrudnionych odpłatnie. Schroniska nie powinny z braku środków uzależniać się od bezpłatnej pomocy nie zawsze kompetentnych ochotników. Wolontariuszkami powinny być kobiety rozumiejące, na czym polega dyskryminacja ze względu na płeć. Z kobietą, którą ubiega się o pracę w schronisku w charak-

terze wolontariuszki, należy odbyć rozmowę kwalifikacyjną, podczas której należy ją zapytać o to, jak sobie wyobraża tę pracę i jakie ma w związku z nią oczekiwania. Po rozmowie kwalifikacyjnej obie strony powinny zdecydować, czy kandydatka jest odpowiednia. Jeśli tak, należy sporządzić i podpisać umowę określającą okres wolontariatu i zadania, jakie będzie wykonywać. Wolontariusze muszą zaakceptować obowiązujące w schronisku zasady (poufności, zachowania itp.). Powinni także otrzymać właściwe przeszkolenie.

Wolontariusze mogą mieć różne wykształcenie, przygotowanie i doświadczenie zawodowe. Niektórzy z nich mogli się zetknąć z problemem przemocy wobec kobiet, dla innych jest to zagadnienie zupełnie nowe. Nierzadko wnoszą oni nowe pomysły w zakresie procedur, inicjatyw, projektów, kampanii informacyjnych na temat przemocy wobec kobiet oraz na temat roli i zadań schronisk. Ich wkład może być bardzo cenny, choć ma na ogół nieco innych charakter niż w przypadku etatowych pracowników schroniska lub członków stowarzyszenia prowadzącego schronisko.

Środki bezpieczeństwa

Niektórzy stosujący przemoc mężczyźni nie rezygnują z gróźb i przemocy wobec kobiet i dzieci nawet wtedy, gdy przebywają one w schronisku. Mężczyźni ci nierzadko domagają się, żeby ich żona lub partnerka powróciła do domu i za wszelką cenę starają do tego do-

prowadzić: mogą twardo tego żądać lub błagać, przynosić kwiaty i obiecywać, że już nigdy nie użyją przemocy. Nieskuteczność tych starań może prowadzić do wybuchów agresji, niekiedy bardzo niebezpiecznych. Nie chcąc się pogodzić z rozstaniem, niektórzy mężczyźni uciekają się do skrajnej, groźnej dla życia przemocy.

A zagrażać mogą nie tylko swojej byłej partnerce i dzieciom. Zagrożeni mogą być pracownicy schroniska lub inne przebywające w nim osoby. Na przykład w Sankt Pölten w Austrii agresywny mężczyzna, który zdołał wtargnąć do schroniska dla kobiet, zastrzelił policjanta i ciężko zranił jedną z kobiet. W innym przypadku, podczas przyjęcia zorganizowanego w ogrodzie schroniska dla kobiet w Lucernie, w Szwajcarii, mężczyzna, którego żona i dzieci znalazły w nim schronienie, zabił i ciężko zranił kilka innych kobiet i dzieci. Schroniska w całej Europie musiały wielokrotnie radzić sobie z agresją porzuconych mężczyzn, choć skutki tych ataków nie zawsze są aż tak tragiczne. W każdym razie schroniska dla kobiet muszą być zawsze przygotowane na groźby i napady zdesperowanych i agresywnych mężczyzn.

Zapewnienie bezpieczeństwa jest sprawą podstawową i głównym celem istnienia schronisk dla kobiet. Za wyjątkowo niebezpieczne trzeba uznać próby oszczędzania na wydatkach w tej dziedzinie, gdyż w sytuacjach nadzwyczajnych odpowiednie środki bezpieczeństwa mogą uratować życie kobiet, dzieci lub personelu schroniska.

Obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, a zatem także bezpieczeństwa w schroniskach, spoczywa na policji. Dlatego funkcjonariusze powinni brać udział w pracy nad przygotowaniem strategii i szczegółowego planu bezpieczeństwa.

Poniżej zamieszczamy listę najważniejszych środków bezpieczeństwa:

N|I|E|Z|B|E|D|N|I|K|
P|R|A|C|O|W|N|I|K|Ó|W| |S|C|H|R|O|N|I|S|K|

■ Zabezpieczenia techniczne

to ważny element systemu bezpieczeństwa w schronisku.

- Należy zapewnić bezpieczne wejście do schroniska, które nie może być sforsowane siłą.
- Wejścia muszą być zawsze zamknięte na klucz i powinny być monitorowane. Zalecany jest monitoring elektroniczny (kamery, sterowane centralnie zamki do drzwi).
- Do budynku, w którym znajduje się schronisko, powinno prowadzić tylko jedno wejście. Jeśli drzwi wejściowych jest więcej, powinny one być zamknięte na klucz i wzmocnione sztabą lub kratą, żeby nie można ich było sforsować siłą.
- Podwórze lub ogród mogą być atutem schroniska, jednocześnie jednak pogarszają warunki bezpieczeństwa. Wejścia na teren ogrodu lub podwórka powinny być zabezpieczone, nie powinno być możliwe zagłądanie na jego teren, wrzucanie tam przedmiotów lub strzelanie. Ogród lub podwórze powinny być otoczone wysokim murem lub płotem. Powinny także być chronione systemem alarmowym.
- Pracownicy schroniska powinni zamykać na klucz prowadzące do nich furtki lub bramy, zwłaszcza nocą.
- Pewne zagrożenie wiąże się z oknami na parterze. Znajdujące się tam pomieszczenia, których okna wychodzą na ulicę, nie powinny być używane jako pomieszczenia mieszkalne lub miejsce pracy.
- Okna na parterze oraz te, do których można się dostać z zewnątrz, powinny być zabezpieczone kratami.
- W każdym schronisku powinien być zainstalowany system alarmowy, który może wezwać policję w nagłym przypadku. Może to być np. bezpośrednia linia łącząca schronisko z najbliższym posterunkiem policji.

■ Poufność adresów, anonimowość

Adresy wielu schronisk są trzymane w tajemnicy w celu zapewnienia bezpieczeństwa przebywającym w nich kobietom i dzieciom. Do publicznej wiadomości podaje się tylko numer telefonu. Kobietom szukającym pomocy adres podaje się dopiero wtedy, gdy mają się tam udać. W niektórych przypadkach pracownicy schroniska umawiają się z klientkami w jakimś publicznym miejscu, skąd one i ich dzieci są zabierane do schroniska. Jednak nawet wtedy, gdy adres schroniska nie jest publikowany, osoby zainteresowane mogą go zdobyć, zwłaszcza jeśli schronisko istnieje od dłuższego czasu.

W małych miastach adresu schroniska często nie można zachować w tajemnicy. W takich przypadkach radzimy przyjąć strategię ofensywną: każdy mieszkaniec miasta powinien znać adres schroniska, a policja i władze lokalne powinny być włączone w prace nad planem bezpieczeństwa i aktywnie uczestniczyć w jego ochronie. Należy zadbać o bliskie stosunki i współpracę z sąsiadami. Może to pomóc we wczesnym wykryciu ewentualnego zagrożenia i zorganizowaniu szybkiej pomocy. Właściwe instytucje i zamieszkałe w pobliżu osoby powinny mieć szczegółowe określoną rolę w planie bezpieczeństwa (częste patrole policji, sąsiedzi informują pracowników schroniska lub policję, jeśli zauważą coś podejrzanego).

Każde schronisko powinno samodzielnie zdecydować, w zależności od swojej lokalizacji i dostępnych zasobów, jaką przyjąć strategię, a następnie opracować, własny plan bezpieczeństwa. Rzeczą podstawową w zakresie bezpieczeństwa jest ściśle przestrzeganie zasad i zapewnienie, że wszystkie osoby, których to dotyczy, będą przestrzegać przyjętych procedur.

■ Rola policji

W sprawach bezpieczeństwa klientek nieodzowna jest skuteczna współpraca z policją. Wspólny plan bezpieczeństwa należy opracować jeszcze przed otwarciem schroniska. Plan ten powinien podlegać systematycznej weryfikacji.

- Policja powinna posiadać plan schroniska wskazujący między innymi położenia wejść i innych pomieszczeń oraz urzędzeń.
- Pracownicy schroniska powinni się regularnie spotykać z policją w sprawie zapewnienia bezpieczeństwa.
- Plan bezpieczeństwa w schronisku, tak jak inne plany, należy poddawać okresowej ocenie (nie rzadziej niż raz na rok) i w razie potrzeby aktualizować.

■ Osobisty plan bezpieczeństwa i ocena zagrożenia

Niektóre kobiety i dzieci są szczególnie zagrożone, gdyż stosujący wobec nich przemoc mężczyźni są wyjątkowo niebezpieczni. Zagrożają przy tym nie tylko swojej własnej partnerce i dzieciom, ale także innym osobom przebywającym w schronisku.

Dlatego ważne jest, żeby ocenę zagrożenia, jakie stanowi sprawca, przeprowadzić indywidualnie dla każdej kobiety przebywającej w schronisku – dla każdej też należy przygotować osobisty plan bezpieczeństwa:

- na czas jej pobytu w schronisku,
- na wypadek, gdyby zdecydowała się powrócić do domu, w którym mieszka razem ze stosującym przemoc mężczyzną,
- na wypadek, gdyby kobieta zdecydowała się definitywnie opuścić stosującego przemoc mężczyznę i znaleźć sobie nowe mieszkanie.

Wszystkie mieszkanki schroniska powinny wiedzieć, którzy mężczyźni zostali uznani za szczególnie niebezpiecznych. Niekiedy należy także wdrożyć specjalne środki bezpieczeństwa. Rzeczą szczególnie ważną jest wyraźne uzmysłowienie sprawcy przemocy, że jego agresywne zachowania nie będą tolerowane – na przykład jeśli będzie czekał przed wejściem do schroniska lub w jego okolicy w nadziei, że spotka swoją partnerkę lub dzieci i będzie mógł z nią porozmawiać. Rozmowy przed schroniskiem są bardzo niebezpieczne i wielokrotnie w przeszłości dawały początek kolejnym aktom przemocy. W jednym ze schronisk wiedeńskich, na przykład, kobieta podeszła do drzwi wejściowych, żeby porozmawiać ze swoim partnerem i nieco go uspokoić, a skończyło się na tym, że została ciężko zraniona. Mężczyzna kazał jej wracać do domu, a gdy odmówiła, wyciągnął nóż i zadał jej kilka ciosów. Z tych samych powodów ryzykowne mogą być wszelkie spotkania poza schroniskiem.

Poza osobistymi planami bezpieczeństwa należy oczywiście opracować plan bezpieczeństwa dla schroniska.

Względy bezpieczeństwa powinny być przedmiotem ciągłej uwagi w codziennym życiu schroniska. Wszystkie mieszkanki i ich dzieci powinny być poinformowane o istniejących zagrożeniach i pouczone, co mają robić w celu utrzymania wysokich standardów bezpieczeństwa (nigdy na przykład nie powinny zostawiać otwartych drzwi). Gdy chodzi o bezpieczeństwo, ważną rolę odgrywa także dyscyplina. Środki bezpieczeństwa i zasady przyjęte w osobistych planach bezpieczeństwa muszą być przestrzegane przez wszystkich w schronisku. Konieczne jest prowadzenie okresowych ćwiczeń w zakresie bezpieczeństwa oraz ewaluacji planów bezpieczeństwa schroniska i w razie potrzeby wprowadzanie poprawek.

■ Samoobrona

Nauka samoobrony może być skutecznym sposobem przeciwstawienia się przemocy. Jej celem nie jest pobicie sprawcy, ale raczej przechytrzenie go przy pomocy wyrafinowanych metod walki w celu rozładowania napięcia lub umożliwienia sobie ucieczki. Techniki samoobrony opracowane specjalnie dla kobiet, takie jak WenDo, w wielu przypadkach dowiodły swojej skuteczności. W treningach tego rodzaju powinny uczestniczyć zarówno kobiety przebywające w schronisku, jak i jego pracownicy.

■ Zabezpieczenia przeciwpożarowe i inne

W schroniskach muszą być przestrzegane również inne zasady bezpieczeństwa związane z życiem i zdrowiem przebywających w nim osób. Jest rzeczą niezwyklej wagi, żeby wszyscy przebywający w schronisku znali przepisy przeciwpożarowe i ściśle ich przestrzegali. Władze publiczne, które finansują działalność schronisk, nie powinny oszczędzać na środkach gwarantujących bezpieczeństwo przeciwpożarowe. To samo oczywiście odnosi się do innych zabezpieczeń, jak bezpieczne dla dzieci kontakty elektryczne, zabawki, sprzęt gospodarstwa domowego itp.

Życie w schronisku

Schroniska dla kobiet powinny świadczyć usługi na najwyższym poziomie, co wymaga wprowadzenia określonych regulaminów i zasad. To z kolei może rodzić obawę, że zasady działania instytucji okażą się ważniejsze niż ludzie, w których interesie instytucja została utworzona. Zasady te są ważne, ale nie mogą ograniczać wolności kobiet. Schroniska muszą dbać o zachowanie równowagi między interesami jednostek, społeczności i instytucji. Regulamin powinien zachęcać klientki do udziału w życiu schroniska, do współdecydowania i konsultacji; powinien tworzyć klimat solidarności i wspólnoty oraz zachęcać klientki do przedstawiania osobom pracującym w nim swoich uwag na temat sytuacji w schronisku i do składania skarg. Powinien regulować tylko to, co jest absolutnie konieczne.

Podstawowymi wartościami, jakie powinny być chronione w schroniskach, są: autonomia, solidarność, poszanowanie dla różnorodności i prawa człowieka.

■ Prawa i obowiązki mieszkanek

Regulamin stanowi podstawę życia społecznego w schronisku. Mieszkanek powinny się do niego stosować, trzeba jednak pamiętać, że motywacja do przestrzegania przepisów jest znacznie większa, gdy podlegające im osoby rozumieją ich znaczenie i wagę. Klientki powinny uważać regulamin za narzędzie ułatwiające im pokojowe współżycie, a nie za instrument opresji.

W życiu codziennym ludzie mają skłonność do zapominania o przepisach, nawet wtedy, gdy sami je

proponują lub zatwierdzają. Dlatego trzeba je przypominać, zanim dojdzie do poważnych naruszeń, a nie dopiero potem. W pierwszych dniach pobytu w schronisku kobietom i dzieciom trudno jest pamiętać o wszystkich obowiązujących w nim regulach; klientki potrzebują czasu, żeby poznać i zrozumieć panujące w nim zasady. Odnosi się to zwłaszcza do zasad bezpieczeństwa, których przestrzeganie może być sprawą życia lub śmierci.

To, że przepisy regulaminu powinny być przestrzegane, nie znaczy, że są one niezmiennie. Od czasu do czasu należy je badać pod kątem ich przydatności dla klientek i pracowników schroniska. Mieszkanki powinny być zaangażowane w proces formułowania i przyjmowania nowych przepisów. Zespół schroniska powinien określić przepisy, które bezwzględnie muszą być przestrzegane – w szczególności dotyczy to zasad bezpieczeństwa.

■ Wolność wyboru

Każdej kobiecie przysługuje prawo do samodzielnego decydowania o swoim życiu. Ma prawo opuścić schronisko w dowolnej chwili lub powrócić do swojego stosującego przemoc partnera, jeśli sobie tego życzy. Kobieta, która podjęła taką próbę, powinna móc w każdej chwili powrócić do schroniska i uzyskać tam wszelką pomoc. Wiele kobiet wyprowadza się ze schroniska umocniona i z nowymi umiejętnościami, dającymi jej siłę do zerwania związku, w którym panuje przemoc.

■ Posiedzenie wyjaśniające

Jedną z najtrudniejszych decyzji, jakie zdarza się podejmować w schronisku, jest decyzja o wydaleniu mieszkanki, która naruszyła regulamin lub ważne

punkty umowy z kierownictwem schroniska. Wiele kobiet nie ma dokąd się wyprowadzić, co czyni tę decyzję wyjątkowo trudną, zwłaszcza wtedy, gdy kobieta ma dzieci, które również mają ponieść konsekwencje postępowania swojej matki lub opiekunki. Trzeba jednak pamiętać, że jeśli taka decyzja nie zostanie podjęta, ucierpieć mogą inne kobiety i dzieci. Kierownictwo schroniska musi precyzyjnie określić, jakie zachowania i jakie naruszenia obowiązujących reguł mogą być przyczyną usunięcia mieszkanki ze schroniska. Ponieważ konsekwencje tej decyzji są bardzo poważne, sankcję tę należy stosować tylko w wyjątkowych przypadkach. Regulamin powinien przewidywać również inne kary grożące mieszkance za jego naruszenie. Nie wolno zapominać, że przepisy regulaminu są tylko wskazówkami określającymi zasady współżycia w społeczności i nierealistyczne byłoby oczekiwać, że nie będą one nigdy łamane.

Regulaminy schronisk często zawierają normy postępowania, nie określają jednak procedur i sankcji grożących za ich łamanie. Niezbędne jest przyjęcie formalnych, konstruktywnych procedur postępowania w takich przypadkach. Muszą one w każdym przypadku brać pod uwagę i respektować prawa kobiet, których dotyczą, a także uwzględniać następujące aspekty badanej sprawy:

- Na czym dokładnie polegało naruszenie reguł?
- Kto z pracowników wystąpi w roli prokuratora?
- Czy wyjaśniane zdarzenie jest pierwszym przypadkiem złamania regulaminu, czy poprzedzały go inne naruszenia i w jaki sposób na nie reagowano?
- Kto będzie wchodził w skład zespołu, który przeprowadzi rozmowę wyjaśniającą? Kto będzie odpowiedzialny za prawidłowy przebieg pracy tego zespołu?

- Kiedy odbędzie się rozmowa wyjaśniająca?
- Kto przedstawi argumenty na rzecz obrony regulaminu schroniska?
- Jak będzie reprezentowana kobieta, której zarzucono naruszenie regulaminu? Czy kobieta ta ma prawo być obecna na posiedzeniu wyjaśniającym?
- Kto będzie prowadził „obronę” mieszkanki, której zarzucono naruszenie regulaminu: jej doradczyni czy inny członek zespołu schroniska? Wyznaczenie obrońcy jest bardzo ważne; ważne jest również, by „obrońca” nie był postrzegany jako ktoś, kto „zdradza” przyjęte w schronisku reguły postępowania.
- Czy podczas posiedzenia wyjaśniającego powinny być obecne przedstawicielki społeczności?
- W jaki sposób posiedzenie powinno przebiegać?
- W jaki sposób będzie podjęta decyzja? Jakie mogą być rozwiązania alternatywne?
- Kto podejmie ostateczną decyzję?
- Kto, kiedy i w jaki sposób ją wykona?
- Kto i w jaki sposób uzasadni decyzję i przedstawi ją zainteresowanej kobiecie oraz pozostałym mieszkankom schroniska?

Rzetelnie przeprowadzone postępowanie wyjaśniające może się przyczynić do budowy i umocnienia zaufania wśród mieszkanek schroniska. Jasne i zrozumiałe procedury pozwalają uniknąć sytuacji, w których decyzje podejmowane przez członków zespołu odbierane są przez mieszkanki jako arbitralne. Jest to jeden z ważnych sposobów niwelowania nierównowagi w rozkładzie sił między mieszkankami schroniska i członkami zespołu.

■ Formy udziału w prowadzeniu schroniska

Mieszkanki schroniska powinny brać udział w jego prowadzeniu. Podejście takie, promujące zasa-

dę „pomóż sobie samemu”, jest ważnym czynnikiem upodmiotowienia kobiet w procesie przywracania im wiary we własne siły.

Większość kobiet i dzieci szukających pomocy w schronisku padła ofiarą drastycznej przemocy lub innych nadużyć. Niektóre z kobiet żyły przez całe lata w izolacji narzuconej przez męża lub partnera. Poczucie własnej wartości wielu z nich ulegało stopniowej erozji. Życie w schronisku oparte na takich zasadach, jak niestosowanie przemocy, solidarność, zaangażowanie i demokratyczne podejmowanie decyzji, stanowi alternatywę wobec życia, jakie wiodły w związku, w którym panowała przemoc. W tym podrozdziale przedstawimy kilka form, w jakich może się realizować zasada udziału kobiet w prowadzeniu schroniska.

■ Zebranie zespołu

W wielu schroniskach najważniejszą formą, w jakiej realizują się zasady udziału i współdecydowania o życiu w schronisku, jest zebranie zespołu. Podczas zebrań, które odbywają się na ogół raz w tygodniu, mieszkanki przedstawiają swoje problemy, skargi i propozycje.

Zebrania zespołu powinny stanowić integralną część stosowanych w schronisku praktyk demokratycznych. Powinny być także postrzegane jako sposobność do budowania umiejętności społecznych mieszanek, pomoc w przystosowaniu się do grupy, w występowaniu w obronie własnych interesów (bez lekceważenia interesów innych osób) oraz pomoc w nauce rozróżniania między oczekiwaniami realistycznymi i uzasadnionymi a nierealistycznymi i nieuzasadnionymi.

- W zebraniach powinny uczestniczyć wszystkie mieszkanki schroniska.
- Program zebrań powinien być przygotowany i ogłoszony z odpowiednim wyprzedzeniem.

- Wszystkie kobiety powinny być zachęcane do skłaniania propozycji do programu zebrania.
- Porządek zebrania powinien uwzględniać takie punkty, jak: przyjęcie regulaminu schroniska lub wprowadzenie doń poprawek, wybór reprezentantów schroniska, planowanie wspólnych przedsięwzięć itp.
- Zebrania zespołu powinny prowadzić dwie osoby. Jedną z nich powinna być mieszkanka schroniska, a drugą członkini zespołu.
- Każda decyzja podjęta podczas zebrania powinna być zapisana i wywieszona na tablicy informacyjnej lub w inny sposób podana do publicznej wiadomości.

■ Zebrania dzieci

Przebywające w schronisku dzieci również powinny brać udział w zebraniach społeczności i omawiać podczas nich ważne dla siebie sprawy. Młodzież zwykle chce odbywać zebrania we własnym gronie. Zebrania dzieci powinny być prowadzone przez opiekuna z zespołu schroniska; zebrania młodzieży są organizowane i prowadzone samodzielnie przez młodych ludzi.

■ Rada schroniska

Mieszkancki schroniska muszą mieć możliwość przedstawienia swoich problemów i wniosków w obecności osób pracujących w schronisku i członkiń(ów) zarządu. Możliwość taką stwarzają powołane do życia rady schroniska. Powinny one odbywać regularne spotkania z udziałem przedstawicieli mieszkank, zespołu i zarządu organizacji prowadzącej schronisko.

Mieszkancki schroniska powinny otrzymać pomoc w wyborze swoich przedstawicieli. Rada schroniska

wyduje się być odpowiednim forum dla przeprowadzenia takich wyborów. Jej zadaniem powinno być także zapewnienie, żeby mieszkanki: (a) brały udział w podejmowaniu decyzji dotyczących schroniska; (b) żeby osoby dominujące spośród mieszanek nie wywierały nieproporcjonalnie dużego wpływu na bieg spraw.

■ Zespół do spraw rozwiązywania konfliktów

W schronisku może panować ciasnota, co często prowadzi do konfliktów, które powinny być jak najszybciej rozwiązywane. Kilku pracowników powinno przejść szkolenie w zakresie mediacji i umiejętności rozwiązywania konfliktów. Powinni oni przekazywać swoje umiejętności mieszkankom schroniska.

■ Bariery

Kobiety i dzieci w schronisku nie zawsze chętnie angażują się w jego pracę, zwłaszcza w pierwszych dniach pobytu. Potrzebują czasu, żeby się oswoić z nową sytuacją. Zanim to jednak nastąpi, pracownicy powinni uwzględniać ich udział w planach zajęć i bieżących zadaniach związanych z prowadzeniem schroniska. Zachęcanie kobiet do udziału w życiu społeczności i prowadzeniu schroniska wymaga sporego wysiłku. Wynikające stąd zaangażowanie w spory, dyskusje i podejmowanie decyzji stanowią – jak powiedziano wyżej – cenny wkład w proces uczenia się mieszanek schroniska.

Gdyby zespół schroniska podejmował samodzielnie wszystkie decyzje, mogłoby to zaoszczędzić trochę czasu, jednocześnie jednak mieszkanki miałyby poczucie, że się nimi zarządza, że nie pomagają im w procesie upodmiotowienia, w samodzielnym podejmowaniu decyzji dotyczących ich życia prywatnego i życia społeczności. Wadą hierarchicznej struktury

ry decyzyjnej jest również to, że kobiety traktowane jak dzieci zaczynają się zachowywać jak dzieci. Stają się pasywne i nie bronią swojej autonomii.

■ Zapobieganie przemocy

Schroniska powinny ściśle przestrzegać zasady niestosowania przemocy. Gdy wiele osób mieszka pod jednym dachem, nieuniknione są konflikty i silne emocje. Do przemocy fizycznej i psychicznej może dochodzić także pomiędzy dziećmi i nastolatkami, pomiędzy kobietami lub między nimi i dziećmi.

Jednym z filarów życia społeczności w schronisku jest konstruktywne podejście do przeciwdziałania przemocy. Nie wystarczy ogłosić, że stosowanie przemocy jest zakazane. Współżycie bez przemocy wymaga od każdej członkini i każdego członka społeczności czynnego wkładu: zapobiegania potencjalnie gwałtownym konfliktom oraz praktykowania konstruktywnego podejścia do rozwiązywania sporów. Kobiety i dzieci muszą się nauczyć bronić własnych interesów w obliczu zagrożenia przemocą.

Dzieci i młodzież powinny się uczyć, że schronisko jest miejscem, w którym przemoc nie jest tolerowana. Dlatego konieczne jest szkolenie matek w zakresie wychowania bez przemocy.

■ Równowaga sił

W schroniskach dla kobiet, pomimo starań i najlepszych intencji, siły i władza nie są rozłożone zupełnie równo i sprawiedliwie. Pozycja osób zatrudnionych w schronisku jest silniejsza niż jego mieszkanek, a pozycja dzieci słabsza niż osób dorosłych. Kobiety, które znają język urzędowy kraju, w którym znajduje się schronisko, są w lepszej sytuacji niż te, które go nie znają itp. Nie wszystkie odstępstwa od równowagi można wyeliminować, ale należy zrobić w tym celu jak najwięcej.

■ Uwagi i skargi

Jedną z cech demokratycznej i profesjonalnej organizacji schroniska jest to, że kobiety, które korzystają z jego usług, proszone są o przedstawienie swojej oceny jego pracy. Oceny powinny zawierać zarówno pochwały, jak i uwagi krytyczne.

Istnieje wiele sposobów pozyskiwania tego typu informacji zwrotnych. Jedną z nich jest kwestionariusz wypełniany przez kobiety opuszczające schronisko. Inną jest „skrzynka na listy”, do której mieszkanki mogą wrzucać uwagi i propozycje. Oceny powinny być anonimowe: mieszkanki są w pewnym stopniu uzależnione od życzliwości personelu, dlatego osobiście przedstawianie zarzutów mogłoby być trudne.

Kobiety przebywające w schronisku powinny także mieć możliwość złożenia skargi, gdy uznają, że prawa zostały naruszone. Jej adresatem może być zarząd organizacji prowadzącej schronisko lub wyznaczona przez zarząd członkini lub dyrektorka. Powinna także istnieć możliwość złożenia skargi w instytucji zewnętrznej.

Prawo do złożenia skargi powinno być traktowane z całą powagą jako podstawowe prawo obywatelskie w demokratycznym kraju.

■ Udział w ewaluacjach zewnętrznych

Regularne ewaluacje zewnętrzne są ważną metodą monitorowania pracy schroniska i podnoszenia jakości świadczonych w nim usług. Kobiety i dzieci w schronisku powinny być zapraszane do udziału w tego rodzaju ocenach.

■ Zaangażowanie w proces zmiany społecznej

Zaangażowanie mieszanek nie powinno się ograniczać do spraw wewnętrznych schroniska i udziału w

życiu społeczności. Kobietom należy stwarzać możliwość włączenia się w działania zewnętrzne, takie jak kampanie promocyjne lub edukacyjne. Oczywiście nikogo nie należy zmuszać do tego typu aktywności. Najważniejsze jest zapewnienie kobietom i ich dzieciom pełnego bezpieczeństwa i anonimowości. Z drugiej strony kobiety powinny być traktowane jako osoby społecznie dojrzałe i powinny być zachęcane do udziału w różnych formach aktywności zgodnych z ich potrzebami i zainteresowaniami.

■ Solidarność

Innym ważnym celem, do którego dążą schroniska, jest promocja solidarności kobiet. Jej umacnianie dokonuje się w toku wspólnych działań, podczas pracy w schronisku, dzięki wzajemnej pomocy i w trakcie rozmów o wspólnych problemach. Kobiety, które spędziły jakiś czas w schronisku, są często wzorem dla nowo przybyłych. Mogą one pełnić w rolę „menterek” pomagających kobietom, które nie uzyskały jeszcze w pełni poczucia orientacji w nowej sytuacji. Niektóre kobiety powracają do schroniska jako wolontariuszki lub pracownice. Pomoc, jaką świadczą sobie wzajemnie mieszkanki, stanowi bardzo ważny czynnik w procesie upodmiotowienia kobiet i przywracania im wiary we własne siły.

Kampanie informacyjne i wizerunkowe

Celem kampanii informacyjnych powinno być kreowanie dyskursu społecznego, wpływanie na postrzeganie przemocy w rodzinie jako zjawiska, które nie jest neutralne ze względu na płeć i stanowi naruszenie praw człowieka wobec kobiet. Ważne jest pokazywanie roli i zadań, jakie schroniska dla ofiar przemocy w rodzinie oraz organizacje pomocowe mają do spełnienia w przeciwdziałaniu przemocy wobec kobiet. Kampanie te powinny pobudzać zainteresowanie społeczne problemem oraz budować sieci wsparcia. Prywatni sponsorzy nie mogą zapewnić ciągłości pracy wielu schronisk. Schroniska dla swojego istnienia potrzebują środków publicznych oraz zaangażowania i wsparcia ze strony społeczności lokalnych.

Kampanie nie są jednak jedynymi sposobami podnoszenia świadomości społecznej. Równie skuteczne może być zwrócenie się do grup o wysokim potencjale „mnożenia” informacji, jak nauczyciele, przedstawiciele innych grup zawodowych świadczących pomoc poszkodowanym, jak funkcjonariusze policji. Innymi słowy powinny to być osoby pracujące z osobami, które doznały przemocy, lub prowadzące szkolenia w tym zakresie.

■ Informacje o schroniskach dla kobiet

Myśląc o założeniu schroniska należy pamiętać, że przedsięwzięcie to, jak każde inne, wymaga pewnego rodzaju reklamy. Informacje na temat pracy schronisk

powinny być upowszechniane z następujących powodów:

- Istnienie schroniska powinno dotrzeć do publicznej wiadomości.
- Korzyści z istnienia schroniska i jego rola powinny być znane i zrozumiałe.
- Należy wytworzyć pozytywny wizerunek schroniska w lokalnej społeczności.
- Należy stworzyć klimat zaufania w otoczeniu społecznym i politycznym schroniska.
- Należy przekonać wpływowe osobistości i całą społeczność do popierania celów i zadań schroniska.
- Należy stworzyć sieć przyjaciół i sponsorów w celu wzmocnienia lobbingu politycznego i skuteczniejszego pozyskiwania funduszy.

Zastanawiając się nad koncepcją polityki informacyjnej i przesłaniem dla lokalnej społeczności, należy odpowiedzieć na następujących pięć pytań:

- Kim jesteśmy?
- Jakie są grupy docelowe dla schroniska?
- Jakie metody pracy zapewnią najlepsze wyniki przy najmniejszych nakładach?
- Jak definiujemy pomoc świadczoną w schronisku? Czym jest nasze schronisko, a czym nie jest?
- Jakie mogą być konsekwencje upowszechnienia informacji o schronisku z punktu widzenia zasady poufności i bezpieczeństwa jego klientek?

▪ Kim jesteśmy?

Konieczne trzeba wyjaśnić, kto jest autorem przesłania i kto chce z nim dotrzeć do świadomości publicznej – czym jest schronisko i jakiego rodzaju pomocy ma udzielać? Jak postrzegają swoje zadania pracownice schroniska i inne kobiety odpowiedzialne za jego działalność? Odpowiedzi na te pytania powinny pomóc w

stworzeniu tożsamości i wizerunku schroniska. Pracownicy schroniska powinny uzgodnić cele i charakter działań na rzecz jego wizerunku. Niezbędnym warunkiem sukcesu kampanii wizerunkowej jest pozytywny obraz samych siebie i zadaniowe podejście do pracy.

■ Adresaci

Na wstępie trzeba sobie odpowiedzieć na pytanie, do kogo chcemy dotrzeć z naszą kampanią informacyjną. Kto przede wszystkim ma być odbiorcą naszego przesłania? Odpowiedź wpłynie decydująco na metody i charakter kampanii. Radzimy skoncentrować się na grupach docelowych w schronisku i poza nim.

W samym schronisku informacje są kierowane do pracowników, zarządu organizacji i jego członków, mieszanek schroniska i koleżanek z innych schronisk oraz organizacji działających na rzecz kobiet. Informacje wewnętrzne powinny obejmować wszystkie obszary działalności schroniska, publikacje, wyniki badań i zachętę do udziału w dalszych szkoleniach. Komunikacja wewnątrz schroniska prowadzona jest przede wszystkim podczas regularnych zebrań: pracownicy schroniska uczestniczą w cotygodniowych zebraniach zespołu, a mieszkanki schroniska w regularnych zebraniach społeczności. Zarząd powinien otrzymywać wyczerpujący raport dwa lub trzy razy do roku. Pracownicy z różnych schronisk powinni się spotykać od czasu do czasu w celu wymiany doświadczeń i przedyskutowania kampanii lub innych inicjatyw, które mogą wykraczać poza zwykłe zajęcia w schronisku. Co jakiś czas mogą się też spotykać na szkoleniach zawodowych.

Zewnętrzna kampania edukacyjna i wizerunkowa powinna być kierowana do trzech głównych grup: do ekspertów i zespołów ekspertów, organów władzy publicznej, partii politycznych, parlamentarzystów,

organów doradczych; po drugie: do sponsorów społecznych i z kręgu biznesu, do kobiet, które doznały przemocy w rodzinie, członków rodzin kobiet zamordowanych przez partnerów, sponsorów i osób wspierających; a po trzecie – do przedstawicieli mediów (reporterów i redaktorów) oraz widzów, radiosłuchaczy i czytelników czasopism i gazet codziennych.

Dobrym pomysłem może być opracowanie listy obejmującej nie tylko grupy docelowe, ale także główne treści adresowane do poszczególnych grup i środowisk. Po przygotowaniu listy grup i najważniejszych treści możemy się przekonać, że te same środki mogą być stosowane w przekazie do różnych grup, jednak najprawdopodobniej uzyskamy lepsze wyniki, jeśli decyzje w tej sprawie podejmiemy po starannym namyśle.

■ Metody

Biorąc pod uwagę skromne środki, jakimi dysponują schroniska, ważny jest wybór metod prowadzenia kampanii wizerunkowej, które zapewnią największą skuteczność przy minimalnych nakładach. Zanim to jednak uczynimy, musimy zdecydować, czy z naszą kampanią chcemy dotrzeć do wybranych grup na szczeblu lokalnym, regionalnym, czy na krajowym.

Warto zorganizować burzę mózgów na temat mediów, które najlepiej jest wykorzystać w danych warunkach. Media elektroniczne na przykład, zarówno radio, jak i telewizja, docierają do wielu osób, dzięki czemu grupa docelowa może uzyskać informacje nawet wtedy, gdy wcale ich nie poszukuje. Jednocześnie wykorzystanie tych mediów wiąże się z najwyższymi kosztami. Dlatego jeśli schronisko zdecyduje się skorzystać z tej metody, szczególnie wiele uwagi należy poświęcić pozyskaniu środków lub wykorzystaniu materiałów gotowych (na przykład filmów video wyprodukowanych przez inną organizację), które można

zaadaptować dla własnych celów, lub też skorzystaniu, na ile to możliwe, z wkładu rzeczowego stacji telewizyjnej lub radiowej, w której film lub inny materiał ma być wyemitowany. Inną opcją jest wykorzystanie zainteresowania mediów, co może być bardzo skuteczne. Jeśli jednak nie robiliśmy tego wcześniej, wynik takiego działania jest o wiele bardziej niepewny niż w przypadku wykupienia czasu antenowego.

Najważniejsze w tego typu staraniach jest wyszukanie dziennikarzy zainteresowanych problemem przemocy w rodzinie. Warto poświęcić sporo czasu na rozmowę z nimi, w której można wyjaśnić uwarunkowania kulturowe przemocy wobec kobiet, a zwłaszcza jej skutki. W wielu przypadkach nie ma potrzeby informowania wszystkich mediów; lepiej skontaktować się i przekazać informacje grupie zaufanych dziennikarzy i wspólnie z nimi zastanowić się, w jaki sposób przedstawić problem przemocy w medium, dla którego pracują.

Dobre skutki daje niekiedy połączenie dwóch metod, z których każda ma różne słabe strony. Przykładem może być dystrybucja ulotek i strona internetowa. Internet jest medium dla tych, którzy już są przekonani; informacje na stronach WWW można uzyskać tylko wtedy, jeśli się jej aktywnie poszukuje. Jeśli jednak na ulotce podamy adres strony internetowej schroniska, na której można pomieścić zasadniczo nieograniczoną ilość informacji, będzie to znaczyło, że skutecznie połączyliśmy dwie niedrogie metody kampanii informacyjnej. Co do utworzenia strony internetowej, warto wiedzieć, że wiele nowych firm informatycznych poszukuje klientów, dla których wykonuje strony internetowe za darmo lub za półdarmo, dzięki czemu powstają prace, które później można przedstawić klientom biznesowym. Jeśli nikt z pracowników lub

wolontariuszy nie potrafi utworzyć dobrej strony internetowej, warto skorzystać z tego rodzaju możliwości.

■ Czym jest, a czym nie jest schronisko

Gdy planujemy dotarcie z informacją na temat schroniska do wybranej grupy docelowej, musimy wziąć pod uwagę, że członkowie tej grupy mogą zupełnie inaczej rozumieć używane przez nas określenia świadczonych przez schronisko form pomocy. Dlatego w materiałach informacyjnych powinniśmy wyjaśnić, czym schronisko jest i jakiej pomocy udziela. Próbując zmieścić najważniejsze informacje na niewielkiej powierzchni, jaką mamy do dyspozycji, warto skorzystać z doświadczeń pracowników i wolontariuszy. Ich rady mogą być pomocne w określeniu najczęściej występujących nieporozumień lub mitów, takich na przykład, że schroniska przyczyniają się do rozpadu rodzin.

■ Bariery – jakich informacji nie powinniśmy upowszechniać?

Nawet jeśli ulotka czy broszura przeznaczone są tylko dla pracowników i klientek schroniska, trzeba pamiętać, że gdy wprowadzimy je do obiegu, zaczynają żyć własnym życiem. Należy więc pamiętać, że jeśli przywiązujemy wagę do utrzymania adresu schroniska w tajemnicy, w żadnym materiale informacyjnym nie wolno zamieścić ani tego adresu, ani zdjęcia budynku, w którym schronisko się znajduje. Radzimy zwrócić uwagę na nagłówek firmy listu – on również nie może zawierać adresu schroniska. Ważnym elementem polityki bezpieczeństwa może być także zachowywanie anonimowości pracowników. Należy się zastanowić i uzgodnić to z całym zespołem, zanim w rocznym raporcie z działalności schroniska zamieścimy listę nazwisk jego pracowników ze zdjęciami. Za nierealistyczne

trzeba uznać założenie, że osoby, do których zwracamy się z prośbą o dotację, i osoby, przed którym za wszelką cenę powinniśmy ukryć adres schroniska, nie mają ze sobą nic wspólnego. Choć pomysł, by imprezę połączoną ze zbiórką funduszy zorganizować w samym schronisku wydaje się kuszący, lepiej jest rozważyć inną lokalizację. Sponsorzy muszą zrozumieć, że przestrzegając ściśle zasady utrzymywania adresu schroniska w tajemnicy, po prostu rzetelnie wykonujemy swoje obowiązki, a ceną za ich wsparcie nie może być przedsięwzięcie, które zagraża istnieniu schroniska.

■ Kampanie medialne i inne przedsięwzięcia

Dla wielu organizacji, zwłaszcza dla tych, które są bezpośrednio zaangażowane w świadczenie usług takich jak schroniska, zainteresowanie mediów jest jedynym sposobem dotarcia do szerokiej publiczności.

Dziennikarzy należy informować aktywnie i regularnie. Wymaga to wydawania profesjonalnych materiałów informacyjnych (krótkich i dokładnych), aktualnych statystyk i rzetelnych folderów. Regularne biuletyny prasowe powinny zawierać omówienia najważniejszych wydarzeń. Warto jest przygotować listy odbiorców lokalnych, regionalnych i krajowych (gazet, stacji telewizyjnych i radiowych, stowarzyszeń i dziennikarzy). Lista powinna być zawsze aktualna.

Każdy, kto próbował wzbudzić zainteresowanie mediów, dobrze wie, że biuletyny prasowe lub konferencje – bez względu na to, w jak ważnej sprawie próbujemy je zwołać – nie są szczególnie atrakcyjne dla przedstawicieli mediów. Dziennikarze szukają zawsze związku sprawy, w której się do nich zwracamy, z bieżącymi wydarzeniami. Jedną z możliwych strategii jest staranne śledzenie doniesień prasowych i przesyłanie komentarzy w każdym przypadku, gdy uka-

zuje się informacja na temat przemocy wobec kobiet i związanych z nią kwestii.

■ Promowanie dobrych praktyk

Kampanie rozłożone w czasie mają znacznie większe szanse na zauważenie niż te, które trwają krótko. I co ważne, długie kampanie wcale nie muszą być bardziej kosztowne. Często najważniejszym i najbardziej zauważalnym elementem jest uroczyste otwarcie. Oto kilka przykładów.

Każdego roku jest kilka świąt międzynarodowych poświęconych prawom kobiet oraz kwestii przemocy wobec nich. W dniu obchodów wasze oświadczenie ma większą szansę na zwrócenie uwagi mediów, gdyż zaspokaja ono wspomnianą wyżej potrzebę związku informacji z aktualnym wydarzeniem.

Istnieje kilka innych międzynarodowych dni lub rocznic, którym media drukowane i elektroniczne poświęcają zwykle sporo uwagi. Należą do nich między innymi: Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka, Międzynarodowy Dzień Chorych na AIDS lub Dzień Wszystkich Świętych. Nasze doświadczenia wskazują, że ponieważ te dni obchodzi się każdego roku, dziennikarze rozpacziwie poszukają nowych punktów widzenia i nowych sposobów potraktowania tematu. Dlatego warto wyszukać takie dni w kalendarzu, wyznaczyć sobie termin nie później niż na tydzień przed odpowiednim dniem i przesłać do mediów oświadczenie lub inne pismo pokazujące na przykład związki między przemocą w rodzinie i tematem obchodów danego dnia. Możemy wówczas mieć nadzieję, że nasza wypowiedź będzie cytowana w publikowanych z okazji obchodów artykułach.

Można oczywiście samodzielnie ustanowić nowy specjalny dzień, na przykład w rocznicę utworzenia schroniska.

W każdym z opisanych przypadków szansa na zwrócenie uwagi mediów i na stosowną publikację będzie znacznie większa, jeśli nie ograniczymy się do przesłania komunikatu, lecz zorganizujemy jakąś imprezę.

Konferencje, seminaria, konsultacje

Przy organizowaniu konferencji należy rozważyć efekt „mnożnika” – co oznacza zapewnienie maksymalnej skuteczności przy jak najmniejszych nakładach.

Dobra promocja konferencji daje pewność, że od pierwszego dnia skorzysta z niej znacznie więcej osób, niż w niej uczestniczy. Ponieważ konferencje są bardziej konwencjonalnym rodzajem działalności, sam fakt, że odbywa się konferencja na temat przemocy w rodzinie lub na temat zadań schronisk dla kobiet może sprawić, że wiele osób, które o niej usłyszą, będzie bardziej poważnie odnosić się do tych problemów.

■ Kursy i szkolenia

1. Szkolenia wewnętrzne

Nie istnieją standardowe dziedziny ani stopnie naukowe kwalifikujące do pracy w schronisku; większość z nich zaprasza nowych rekrutów, zarówno pracowników, jak i wolontariuszy, na organizowane przez siebie szkolenia. Wydaje się, że jest to najlepsza metoda zapewnienia wysokiej jakości i ciągłości pracy schronisk. Samodzielnie organizowane szkolenia nie ograniczają się do przekazania wiedzy na temat problemu przemocy wobec kobiet i metod pracy z nimi; sprzyjają także integracji nowych pracowników i wolontariuszy. Dlatego zalecamy włączanie do programów szkoleniowych doświadczonych pracowników i ochotników

z długim stażem pracy w schronisku. Mogą oni pełnić funkcje pomocnicze, jak eksperci, lub wręcz prowadzić szkolenia.

2. Szkolenia dla partnerów

Schroniska – bez względu na to, czy prowadzą czynny 24 godziny na dobę telefon zaufania, czy nie – uzależnione są w dużym stopniu od innych instytucji, które kierują do nich klientki lub które pracują z kobietami i dziećmi przebywającym w schronisku. Bez względu na to, czy organizowane są samodzielnie przez schronisko, czy wspólnie przez kilka placówek, instytucji lub agencji, szkolenia dla pracowników instytucji partnerskich należy uznać za bardzo pożyteczne. Temat i treści szkolenia mogą być bardzo różne, w zależności od instytucji, której pracownicy mają nim być objęci, i innych okoliczności. Zależą na przykład od tego, jaką wiedzę na temat przemocy w rodzinie dysponują potencjalni uczestnicy. W niektórych krajach przeciętny poziom tej wiedzy jest znacznie wyższy niż w innych. Dlatego niektóre szkolenia mogą przedstawiać bardziej szczegółowo pracę schronisk i to, jakie usługi świadczą, podczas gdy inne ograniczają się do omawiania podstaw wiedzy na temat przemocy w rodzinie.

A oto kilka zaleceń odnoszących się do zasad organizowania takich szkoleń:

- Jeżeli jest to możliwe, szkolenia powinny być organizowane poza zwykłym miejscem pracy ich uczestników.
- Szkolenia powinny obejmować niewielką grupę uczestników (nie więcej niż 15), co umożliwia prowadzącym skuteczniejszą pracę w formie interaktywnych ćwiczeń zamiast wykładów.
- W skład zespołu szkoleniowego powinna wchodzić zarówno profesjonalistka ze schroniska, jak

i osoba związana z instytucją, dla której szkolenie jest prowadzone. W przypadku grup, w których uczestniczą kobiety i mężczyźni, w skład zespołu prowadzącego szkolenie również powinny wchodzić osoby obu płci.

■ Specjalne imprezy dla sponsorów

Bardzo ważną rzeczą jest organizowanie specjalnych prezentacji dla sponsorów i potencjalnych sponsorów, mających pokazać, że schronisko wykorzystuje uzyskiwane dotacje zgodnie z ich przeznaczeniem.

Prezentacje i informacje dla sponsorów mogą przyjmować różne formy. Można wydawać regularny biuletyn zawierający streszczenia raportów finansowych, które i tak musimy sporządzać. Biuletyn powinien być wysyłany do wszystkich aktualnych i potencjalnych sponsorów i fundatorów. Sponsorów należy zapraszać na wszystkie organizowane przez schronisko imprezy. Należy także wymienić ich nazwiska lub nazwy i podziękować im za pomoc w specjalnym miejscu na stronie internetowej i w publikacjach.

Sieć współpracy

Niezwykle ważną sprawą jest współpraca pomiędzy różnymi instytucjami, dzięki której wzmacnia się skuteczność działań podejmowanych przez różne podmioty. Schroniska dla kobiet są ważnym elementem sieci instytucji, które udzielają pomocy ofiarom przemocy. Ich praca będzie o tyle skuteczna, o ile ich

personel dysponuje rzetelną wiedzą na temat przemocy w rodzinie, roli i zakresu działania innych instytucji oraz współpracuje z nimi. Pracownicy schroniska powinni uzgadniać z klientkami, jakie procedury będą stosowane i z którymi ośrodkami warto jest się w danej sytuacji skontaktować. Powinni też towarzyszyć klientkom podczas wizyt w tych instytucjach, na przykład na policji lub w sądzie. Strategię współpracy i tworzenia sieci placówek wsparcia dla kobiet należy opracować i uzgodnić we właściwym czasie, żeby nie robić tego w pośpiechu już w sytuacji kryzysowej.

■ Rola schronisk dla kobiet w budowaniu sieci wsparcia

Tworzenie sieci wsparcia przez schroniska dla kobiet przebiega na dwóch poziomach.

Z jednej strony ważne jest tworzenie sieci z innymi schroniskami i innymi instytucjami, które udzielają wsparcia kobietom i działają na rzecz zapobiegania przemocy w rodzinie. Wśród instytucji wspierających należy wymienić przede wszystkim poradnie dla kobiet oraz telefony zaufania. Członkowie sieci schronisk i innych instytucji wspierających kobiety i ich dzieci pomagają sobie wzajemnie, wymieniają się doświadczeniami i wspólnie występują przeciwko przemocy wobec kobiet. Ta skoncentrowana na jednej, ale bardzo ważnej sprawie koalicja może być rozszerzona przez włączanie innych organizacji kobiecych, dzięki czemu wspólne wystąpienia na rzecz praw kobiet mogą być lepiej słyszalne.

Z drugiej strony współpraca między schroniskami i innymi instytucjami jest często niezbędna dla efektywnej pomocy ofiarom przemocy i ich dzieciom oraz dla skutecznego zapobiegania przemocy w rodzinie.

Schroniska organizują szkolenia na temat przemocy w rodzinie dla specjalistów z różnych instytucji

państwowych i samorządowych, takich jak pracownicy systemu ochrony zdrowia, pracownicy socjalni, policjanci, sędziowie, prokuratorzy i nauczyciele.

Zaangażowanie schronisk w edukację i podnoszenie świadomości społecznej jest bardzo ważne. Dlatego też schroniska również mogą organizować szkolenia, kampanie informacyjne i inne tego typu działania.

W ramach sieci współpracy personel schronisk dla kobiet może podejmować działania na rzecz praw ofiar przemocy w tych instytucjach i w społecznościach, w których one działają.

W niektórych przypadkach współpraca z innymi instytucjami może się okazać trudna. Przyczyny tego stanu rzeczy to między innymi:

- Brak wiedzy na temat specyfiki pracy, celów i problemów potencjalnych partnerów.
- Myślenie w kategoriach interesów i barier sektorowych lub w kategoriach terytorialnych.
- Skłonność do dominacji.
- Brak środków finansowych.
- Przesady i złe doświadczenia.
- Różna filozofia podejścia do problemu przemocy w rodzinie.

Istnieją różne sposoby i metody poprawy jakości kontaktów i współpracy między pracownikami schroniska a przedstawicielami instytucji oraz ośrodków zatrudniających profesjonalistów z innych dziedzin. Obejmują one między innymi:

- Wspólne szkolenia dla przedstawicieli różnych grup zawodowych i seminaria interdyscyplinarne.
- Wspólne projekty.
- Grupy działania z udziałem profesjonalistów z różnych grup zawodowych.
- Tworzenie sieci koordynatorów.
- Lokalne plany działania na rzecz zapobiegania przemocy wobec kobiet w związkach intymnych.

Grupy docelowe dla sieci współpracy

Regularne kontakty i stale działające sieci wsparcia są niezbędne do utworzenia skutecznych systemów pomocy.

Schroniska dla kobiet powinny tworzyć sieci na szczeblu lokalnym, krajowym i europejskim. Ich głównym celem jest wymiana doświadczeń. Ponadto sieci schronisk powinny udzielać sobie wsparcia, organizować wspólne kampanie i prowadzić wspólnie lobbings wśród polityków.

■ Ośrodki opiekuńcze dla dzieci

Niezbędna jest bliska współpraca z pracownikami socjalnymi z ośrodków opiekuńczych, poradni rodzinnych, ośrodków terapii rodzinnej i ośrodków pomocy socjalnej dla młodzieży. Głównym priorytetem musi być bezpieczeństwo kobiet i dzieci.

■ Ośrodki pomocy społecznej

Celem współpracy z tą instytucją jest zapewnienie pomocy finansowej (zasiłków) dla kobiet uzyskujących niskie dochody lub pozbawionych dochodów.

■ Ośrodki dla imigrantek

Najważniejszym celem współpracy z tymi ośrodkami jest edukacja w zakresie wpływu, jaki znęcanie się nad kobietami w rodzinie ma na życie społeczne, oraz informacja na temat praw kobiet i ustawodawstwa kraju.

■ Władze imigracyjne

Najogólniej mówiąc, celem jest w tym przypadku uświadomienie urzędnikom szczególnie trudnej sytuacji imigrantek i ich specyficznych problemów, w dużej mierze związanych z ich statusem prawnym.

■ Ośrodki ochrony zdrowia

Główne cele współpracy w tej dziedzinie obejmują: zapobieganie zbędnej medykalizacji ofiar przez lekarzy (zręcanie się nie jest psychiatrycznym problemem ofiary), poprawę jakości pomocy medycznej dla ofiar przemocy i zachęcanie lekarzy do prowadzenia pełnej dokumentacji urazów odniesionych przez ofiary przemocy w rodzinie. Cel ten można osiągnąć przez informowanie lekarzy o wpływie przemocy na zdrowie kobiet i dzieci. Pracownicy schroniska mogą towarzyszyć kobietom podczas wizyt w przychodniach i szpitalach.

■ Policja

Głównym celem współpracy z policją jest zapewnienie kobietom skutecznej ochrony ich praw przez szkolenia dla policjantów na temat wpływu przemocy na życie kobiet. Szkolenia dla policji należą do najważniejszych zadań realizowanych w ramach sieci.

■ Wymiar sprawiedliwości

Głównym celem na tym polu jest zwiększenie wrażliwości w podejściu do kobiet, które doznały przemocy.

■ Zarządy budynków mieszkalnych

Głównym celem współpracy jest zapewnienie kobietom bezpiecznego mieszkania i ekonomicznej niezależności.

■ Organizacje polityczne

W tym przypadku najważniejszym celem jest docieranie do decydentów z informacjami na temat potrzeb i problemów ofiar przemocy, zwłaszcza na temat potrzeby zapewnienia im pełnego bezpieczeństwa.

Nawiązywanie współpracy międzyinstytucjonalnej

Każda grupa zawodowa ma własne podejście do przeciwdziałania przemocy. Podejście to, a także role i zakres odpowiedzialności każdej z zaangażowanych grup, wymagają jasnego określenia. Wszyscy partnerzy powinni też poznać swoje problemy i ograniczenia. Bez szacunku dla pracy innych grup zawodowych współpraca nie może być skuteczna i nie może przebiegać bezkonfliktowo.

■ Dziesięć etapów współpracy

1. Uzgodnienie wspólnego postrzegania zjawiska przemocy w rodzinie oraz celów i zasad współpracy. Najważniejsze zasady to bezpieczeństwo ofiar, pociągnięcie do odpowiedzialności sprawcy oraz unikanie wtórnej wiktyimizacji ofiar.

2. Opracowanie wspólnych procedur wrażliwych na doświadczenia i potrzeby ofiar.

3. Monitorowanie pracy wszystkich partnerów w celu zapewnienia, że praca każdej grupy zawodowej będzie podlegać ocenie.

4. Jasne określenie ról i zadań każdej grupy zawodowej.

5. Koordynacja działań i wymiana informacji między różnymi grupami zawodowymi przez uzgodnienie wspólnego rozumienia zasady poufności.

6. Zapewnienie niezbędnych środków i pomocy dla ofiar.

7. Dążenie do pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności oraz zapewnienie mu w razie potrzeby możliwości udziału w grupie edukacyjnej dla sprawców.

8. Podjęcie działań w celu przeciwdziałania szkodom ponoszonym przez dzieci.

9. Ewaluacja pracy policji i wymiaru sprawiedliwości (prokuratorów, sędziów, kuratorów sądowych).

10. Organizacja wspólnych szkoleń.

Dobra i skuteczna współpraca musi się opierać na wzajemnym zrozumieniu i zaufaniu. Relacje takie można zbudować, zapoznając się z doświadczeniami i punktami widzenia partnerów i otwarcie z nimi dyskutując. Współpraca nie może się rozwijać, jeśli jedna ze stron ogranicza się tylko do wskazywania błędów popełnionych przez partnera. Należy ją umacniać, organizując:

- Spotkania i dyskusje między profesjonalistami z różnych grup zawodowych. W dużych grupach ludzie odnoszą się do siebie z rezerwą, a budowanie zaufania może trwać długo, jednak metoda ta może stworzyć trwałą podstawę owocnej współpracy.
- Po spotkaniach można zorganizować kolejne, z udziałem przedstawicieli wszystkich zaangażowanych grup zawodowych.
- Po serii tego rodzaju spotkań można jasno określić zadania i zakres odpowiedzialności każdej z grup zawodowych.

Zarządzanie jakością, dokumentacja i ewaluacja

Zarządzanie jakością należy do głównych zadań zarządu schroniska, a dokumentacja i ewaluacja pełnią podstawową rolę w procesie samooceny i wprowadzania koniecznych zmian. Są one również punktem wyjścia do informacji i raportów sporządzanych dla sponsorów i opinii publicznej.

W proces ewaluacji powinny być zaangażowane kobiety i dzieci. To oni najlepiej wiedzą, co w schronisku działa dobrze, a co powinno ulec zmianie. Podstawowym celem ewaluacji jest reagowanie na wszelkie niedociągnięcia i poprawa jakości świadczonych usług.

■ Zarządzanie jakością

Pojęcie zarządzania jakością ma swoje korzenie w patriarchalnym świecie życia gospodarczego, co samo w sobie może być problemem w społeczności organizacji kobiecych i prowadzonych przez nie schronisk. Pracownicy schronisk i związani z nimi eksperci powinni w związku z tym poszukiwać innowacyjnych rozwiązań mających na celu dostosowanie koncepcji zarządzania jakością do realiów schronisk dla kobiet.

Brigitte Sellach zaproponowała przyjęcie dwojakiej strategii. Z jednej strony schronisko powinno określić szczegółowo uzgodnione standardy, których należy bezwzględnie przestrzegać. Może także określić maksymal-

ne standardy dobrych praktyk, które powinny podlegać odrębnej ocenie z punktu widzenia ich efektywności. Standardy powinny być oparte na jasno określonym systemie wartości podstawowych. Wartości te można traktować jako prawa kobiet, które doznały przemocy.

Według Sellach kobiety przebywające w schronisku mają następujące prawa:

- Prawo do nietykalności fizycznej i bezpieczeństwa emocjonalnego.
- Prawo do ochrony i pomocy ze strony państwa dla siebie i dla swoich dzieci w formie bezpiecznego miejsca zamieszkania i pomocy udzielanej przez wysokiej klasy specjalistów.
- Prawo do decydowania o sobie, do pełnej podmiotowości i godności osobistej.
- **Kontrola jakości natomiast powinna pomóc:**
 - W realizowanej przez schronisko pracy nad upodmiotowieniem kobiet.
 - W pracy nad zmianą postaw profesjonalistów wobec kobiet.
 - W opracowaniu strategii na rzecz umocnienia praw kobiet w społeczeństwie.

Do monitorowania swojej pracy schroniska mogą stosować:

- 1) anonimowe kwestionariusze wypełniane przez ofiary przemocy;
- 2) wywiady z kobietami i dziećmi, które doznały przemocy w rodzinie;
- 3) kwestionariusze dla profesjonalistów świadczących usługi dla lokalnej społeczności;
- 4) informacje zwrotne po spotkaniach w szkołach itp.;
- 5) kontrole prowadzone przez specjalistów spoza schroniska.

Należy podkreślić, że wszelkie stosowane metody dokumentacji i ewaluacji muszą być zgodne z

odpowiednimi przepisami na temat ochrony danych osobowych oraz z zasadą zachowania anonimowości klientek schroniska. Każdy, kto angażuje się w proces dokumentacji i ewaluacji, musi się zobowiązać do zachowania wszelkich danych w tajemnicy.

■ Dokumentacja

W schroniskach stosuje się różne metody prowadzenia dokumentacji. Można je uporządkować w następujące grupy:

- Dane osobowe.
- Statystyki wewnętrzne.
- Raporty.

1. Dane osobowe

Dokumentowanie faktów jest niezbędnym warunkiem skutecznej pomocy na rzecz kobiet. Trzeba jednak pamiętać, że wszelkie informacje na temat klientek schronisk muszą być traktowane jako ściśle poufne. Żadne dane nie mogą trafić do rąk stosujących przemoc mężczyzn. Jakikolwiek informacje mogą być przekazane władzom publicznym tylko pod warunkiem zgody wyrażonej wprost przez kobietę, której dotyczy. Wyjątki można czynić tylko w przypadku zagrożenia zdrowia i życia kobiet lub ich dzieci. Doradczyni może także zdecydować, że informacje nie będą przekazane, nawet jeśli kobieta wyrazi na to zgodę, jeśli mogłoby to być niebezpieczne lub niekorzystne dla kobiety lub jej dzieci. W niektórych regionach lub krajach przepisy nakazują zbieranie i przekazywanie danych na temat klientów, jeśli chce się uzyskać wsparcie finansowe ze środków publicznych. W innych przypadkach kobiety muszą być zameldowane w schronisku, gdyż władze miejskie obliczają koszty działania schroniska na podstawie liczby przebywających w nim klientek.

Większość schronisk zbiera dane na temat przebywających w nich kobiet i ich dzieci. Zbierają również odpowiednie informacje na temat stosujących przemoc mężczyzn. Informacje te są niezbędne z punktu widzenia bezpieczeństwa kobiet, dzieci i schronisk.

2. Statystyki

Schroniska powinny prowadzić wewnętrzne opracowania statystyczne, z których należy usunąć wszelkie dane osobowe. Jakie dane są zbierane i analizowane, i jak szczegółowe powinny one być, zależy od każdego schroniska i jego specyficznych potrzeb w tym zakresie.

Gromadzone dane powinny jednak w każdym przypadku uwzględniać:

- Liczbę mieszkańców schroniska (kobiet i dzieci osobno) każdego dnia, tygodnia i miesiąca.
- Okres pobytu każdej klientki.
- Informację na temat tego, czy jest to ich pierwszy pobyt, a jeśli nie – to który.
- Wiek każdej klientki.
- Liczbę dzieci.
- Wiek dzieci.
- Stan cywilny.
- Charakter związku klientki ze sprawcą przemocy.
- Okres pozostawania przez klientki w opartym na przemocy związku.
- Jakim formom przemocy poddane były kobiety szukające pomocy w schronisku.
- Jakim formom przemocy poddane były ich dzieci.
- Przez jaki czas dzieci były ofiarą przemocy.
- Okoliczności towarzyszące opuszczeniu schroniska (czy kobieta powraca do stosującego przemoc partnera; czy przeprowadza się do nowego mieszkania itp.).

Statystyki mogą także obejmować przynależność narodową lub etniczną klientek, dane na temat ich

miejsca zamieszkania (duże lub małe miasto, wieś), ich status małżeński itp.

Nie wszystkie dane powinny być ujawniane. Należy starannie przemyśleć, które informacje mogą być przekazane na zewnątrz, a które powinny pozostawać jedynie do wiedzy osób zaufanych w schronisku.

3. Raporty

Wiele instytucji finansujących żąda przedstawiania (zwykle dorocznych) raportów z działalności i raportów finansowych. Są one właściwym miejscem do szczegółowego opisanie pełnego zakresu świadczonych przez schronisko form pomocy i innych form aktywności.

■ Ewaluacja

Ewaluacja pracy schroniska może być prowadzona przez pracownika schroniska lub przez specjalistów spoza schroniska. W zależności od stosowanych metod ewaluacji oraz jej celu, może ona być prowadzona w trybie ciągłym lub w regularnych odstępach czasu, np. co pięć lat.

W instytucjach świadczących pomoc socjalną ewaluacja jest traktowana jak narzędzie wspierające te formy pracy, które są skierowane bezpośrednio do klienta. Dobro i zadowolenie klientek są rzeczą najważniejszą, dlatego zdania kobiet powinny być uwzględnione w procesie zbierania informacji stanowiących podstawę ewaluacji. Powinniśmy poznać potrzeby i opinie klientek korzystających z pomocy schronisk, i uznać wagę ewaluacji prowadzonej przez nie same.

Przykład kwestionariusza ewaluacyjnego

Ocena wpływu, jaki miała na sytuację i samopoczucie kobiety pomoc udzielona w fińskim schronisku Espoo:

Odpowiedzi na niżej zamieszczone pytania omawiane są z kobietami przed opuszczeniem przez nie schroniska. W rozmowie tej nie

powinny uczestniczyć osobiste doradczynie klientek. W schronisku Espoo wywiady z kobietami prowadzi kierowniczka schroniska. Jest ona również odpowiedzialna za opracowanie narzędzi i metod podniesienia jakości pomocy świadczonej w schronisku.

Pytania:

- jakie formy udzielanej w schronisku pomocy przyniosły Pani największe korzyści?
- jak się Pani czuła podczas rozmów z pracownikami schroniska?
- jak się Pani czuła w kontaktach z innymi mieszkankami schroniska?
- jakimi praktycznymi sprawami zajmowała się Pani podczas pobytu w schronisku?
- w jakich sprawach uzyskała Pani pomoc od pracowników schroniska?
- czy podczas pobytu w schronisku uzyskała Pani jakieś nowe informacje?
- jakie informacje były dla Pani najbardziej korzystne?
- w jaki sposób poprawiłaby Pani jakość pracy schroniska?

Profesjonalnie prowadzona ewaluacja charakteryzuje się tym, że:

- jej bezpośrednie cele są jasno określone;
- określone są także jej cele dalekosiężne;
- ewaluacja koncentruje się na tych aspektach pracy schroniska, które miały być jej poddane;
- wyniki ewaluacji są rzetelnie przedstawione;
- wynikające z ewaluacji wnioski są starannie przeanalizowane z szerokiej perspektywy i przedstawione wszystkim, których dotyczy.

Samoocena jest szczególnie przydatna w przypadku pilnej potrzeby udoskonalenia niektórych elementów pracy schroniska. Ewaluacja zewnętrzna ma jednak tę przewagę, że prowadzona jest z innej perspektywy. Pracownicy schronisk mają na ogół wysoką motywację do pracy, co może również oznaczać, że brakuje im niezbędnego obiektywizmu. Jednym ze

sposobów zaoszczędzenia środków jest zamówienie ewaluacji zewnętrznej, prowadzonej w ramach pracy seminaryjnej lub naukowej przez studentów.

Ewaluacja może obejmować analizę jakości świadczonych przez schronisko usług, jego zasady działania i ich wpływ na przebywające w nim kobiety. Rzetelna ocena wpływu może być trudna do przeprowadzenia, jednak nie należy przesadzać z trudnościami. Wpływ pracy schroniska wyraża się w zmianach w życiu osób korzystających z jego pomocy. Szczególnie ważne jest określenie celów i wskaźników ewaluacji, sposobów jej pomiaru i kryteriów ocen dokonywanych na podstawie informacji uzyskanych od klientek i członków zespołu. Kryteria te mogą być przyjęte na podstawie diagnozy potrzeb kobiet, na podstawie celów przyjętych przez zespół schroniska lub przez prowadzących ewaluację, w oparciu o standardy profesjonalne, ogólnie przyjęte praktyki, normy, przepisy prawa, system wartości lub koszty.

Ewaluacja powinna być prowadzona zgodnie z pewnymi zasadami. Najważniejszymi osobami w schroniskach są ich klientki, i to ich potrzeby powinny decydować o celach i sposobie prowadzenia ewaluacji. Klientki powinny mieć w niej swój udział. Na przykład w trakcie ewaluacji nastawionej na badanie skuteczności działań mających na celu upodmiotowienie kobiet, w której szczególnie ważne jest uczestnictwo klientek, one same powinny pełnić rolę ewaluatorek – również one powinny określić główne cele i kryteria ewaluacji. Ewaluacja skuteczności procesu upodmiotowienia ułatwia klientkom uczestnictwo i uczenie się – poszerza także zakres ich samodzielności. Ostatecznym celem jest przecież umocnienie zdolności kobiet do decydowania o własnym życiu.

Uwagi końcowe

Pomoc dla kobiet, które doznały przemocy, musi być wszechstronna i dostosowana do ich specyficznych potrzeb. Najpilniejsza oczywiście jest interwencja w sytuacji kryzysowej, której celem jest zapewnienie bezpieczeństwa. Następnie należy zaproponować średnio i długoterminowe programy terapeutyczne i pomocowe.

Schroniska dla kobiet powinny stanowić integralną część systemu zapobiegania i przeciwdziałania przemocy wobec kobiet. W tej części niezbędnika omawiamy najważniejsze elementy takiego systemu.

■ Całodobowy telefon zaufania

Bezpłatny telefon zaufania, przez który kobiety mogą uzyskać poradę w sytuacji kryzysowej, oraz informacje na temat pomocy dostępnej w schroniskach, poradniach i na policji powinny stanowić podstawowy element systemu pomocy dla kobiet, które doznały przemocy.

W każdym kraju powinien istnieć co najmniej jeden ogólnokrajowy telefon zaufania. W większych krajach powinny także działać regionalne telefony zaufania. Pomoc telefoniczna powinna być finansowana ze środków władz centralnych, a świadczona przez organizacje kobiece z wieloletnim doświadczeniem w zakresie doradztwa i innych form pomocy dla kobiet.

■ Pomoc dla kobiet spoza schroniska

Kobiety, które nie decydują się na zamieszkanie w schronisku, powinny mieć możliwość skorzystania z

pomocy poradni, gdzie mogłyby uzyskać różnorodne wsparcie. Kobiety i dzieci, które doznały szczególnie drastycznej przemocy lub dla których przemoc z różnych względów była szczególnie traumatycznym doświadczeniem, powinny być kierowane do specjalistycznych ośrodków interwencji kryzysowej, gdzie powinny uzyskać ambulatoryjną fachową pomoc w związku z doznaną traumą, mogłyby odpocząć, zostawić dziecko pod opieką, zjeść posiłek, uzyskać pomoc lekarską i inną, która pomoże im w przezwyciężeniu kryzysu.

■ Terapia długoterminowa

Kobiety, które doznały przemocy, powinny mieć możliwość skorzystania z długoterminowej psychoterapii. Pamiętać jednak należy, że uraz wynikający z przemocy w rodzinie może być skutecznie leczony tylko wtedy, gdy kobieta ma poczucie bezpieczeństwa. Po opuszczeniu opartego na przemocy związku kobieta może przeżywać kryzys emocjonalny i wpaść w depresję.

■ Bezpieczeństwo dzieci

Jak podkreślaliśmy, dzieci są zawsze ofiarami przemocy w rodzinie i w każdym przypadku potrzebują wszechstronnej i fachowej opieki. Jeśli chcemy odwrócić skutki długotrwałej przemocy, każde dziecko, które jej doznało, powinno otrzymać doraźną pomoc, a następnie być poddane psychoterapii. Niezbędne jest także opracowanie metod rozpoznawania dzieci, które doznały przemocy fizycznej, psychicznej lub seksualnej, oraz metod pomocy poszkodowanym.

■ Pozbawienie praw opiekuńczych i prawa do odwiedzin dla stosujących przemoc ojców

W okresie separacji dzieci są szczególnie narażone na przemoc. Badania brytyjskie wykazały, że dzieci są

często poddane przemocy podczas odwiedzin ojca. Mężczyźni nierzadko mszczą się na żonach, bijąc dzieci.

Na wstępnym etapie stosujący przemoc ojcowie nie powinni mieć prawa do kontaktów z dziećmi. Kontakty te mogą być przywrócone dopiero wtedy, gdy zaprzestaną oni stosowania przemocy i w sposób odpowiedzialny zaczną pracować nad swoją skłonnością do agresji. Kontakty z dziećmi mogą być przywrócone tylko pod warunkiem, że chcą one widywać ojca.

■ Imigrantki i ochrona przed przemocą

Kobiety ze środowisk imigracyjnych powinny mieć prawo do doradztwa i terapii prowadzonej w ich języku ojczystym lub w języku, który znają najlepiej.

Imigrantki powinny mieć ustawowo zapewnione prawo do uzyskania prawa pobytu niezależnie od swoich mężów; powinny także mieć prawo do pracy i zasiłków socjalnych.

Należy pamiętać, że kobiety, które nie mają prawa pobytu, a stały się ofiarą przemocy ze strony swoich partnerów, unikają kontaktu z policją i rzadko składają zawiadomienie o przestępstwie. Ryzykują przecież wydalenie z kraju pobytu, podczas gdy sprawcom często sprawa uchodzi na sucho. Kobiety, które znajdują się w takiej sytuacji, nie powinny być wydalane – powinny natomiast uzyskać prawo pobytu ze względów humanitarnych.

■ Nieskuteczność mediacji, terapii rodzinnej i interpersonalnej w przypadkach przemocy w rodzinie

Mediacja, terapia rodzinna lub interpersonalna to podejścia niewłaściwie w przypadkach przemocy w rodzinie, gdyż nie biorą pod uwagę w dostatecznym stopniu zagrożenia dla ofiar oraz nierównych sił po-

między sprawcą przemocy i jego ofiarami. Przemoc wobec kobiet w rodzinie nie jest problemem dysfunkcjonalnego związku, lecz przestępstwem popełnianym przez sprawcę przemocy. Dlatego walka z przemocą w rodzinie powinna się koncentrować na osobie sprawcy.

■ Praca ze sprawcami

Położenie kresu przemocy wymaga skutecznej pracy ze sprawcami. Programy dla sprawców są jedną z wielu form interwencji i jako takie powinny być zintegrowane z całym systemem przeciwdziałania przemocy, wraz z działaniami zapewniającymi ochronę prawną i pomoc dla ofiar.

Podstawowym priorytetem w programach pracy ze sprawcami musi być zagwarantowanie bezpieczeństwa kobietom i zapewnienie im realizacji podstawowych potrzeb. Dlatego instytucje prowadzące te programy powinny ściśle współdziałać ze schroniskami i innymi placówkami udzielającymi pomocy kobietom, które doznały przemocy. Praca ze sprawcami powinna się opierać nie tyle na uczeniu ich kontroli nad agresją, ile na jasnym przekazie, że są odpowiedzialni za przemoc i że potrafią kontrolować swoje emocje, jeśli tego chcą. Większość sprawców doskonale kontroluje się w kontaktach z innymi osobami, dając upust swojej agresji tylko wobec najbliższych.

■ Pomoc prawna i ochrona przed przemocą

Kobiety, które doznały przemocy, powinny mieć prawo do bezpłatnych porad prawnych w schroniskach lub w innych ośrodkach świadczących pomoc dla kobiet.

Prawo musi zapewniać im skuteczną ochronę. Policja powinna mieć prawo do wydalenia sprawcy przemocy z miejsca zamieszkania, jednocześnie umożli-

liwiając ofierze pozostanie w domu. Takie przepisy prawa istnieją w większości krajów UE. Ofiara powinna mieć także możliwość uzyskania nakazu opuszczenia domu przez sprawcę przemocy i zakazu jego kontaktu ze swoją ofiarą.

■ Ściganie przemocy w rodzinie

Podmiotem odpowiedzialnym za wniesienie oskarżenia w sprawach o przemoc w rodzinie w każdym przypadku powinno być państwo, a nie ofiara przemocy. Z wielu różnych względów kobietom jest trudno wejść na drogę prawną przeciwko partnerowi.

Warto wiedzieć, że zasada, w myśl której wszczęcie postępowania przeciwko sprawcy przemocy w rodzinie jest obowiązkiem państwa, znalazła wyraz w wielu dokumentach międzynarodowych. Komisja Narodów Zjednoczonych do spraw Zapobiegania Przemocy i Wymiaru Sprawiedliwości przygotowała modelowe strategie działania, które w 1997 roku zostały zatwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Państwo powinno ścigać wszystkie formy przemocy wobec kobiet. Ścigany z urzędu, karany i skutecznie zwalczany powinien być gwałt małżeński, wszelkie formy prześladowań, handel kobietami, zmuszanie do uprawiania prostytucji i inne formy przemocy.

■ Wsparcie materialne i mieszkaniowe

Poszkodowane kobiety potrzebują wsparcia materialnego umożliwiającego im znalezienie bezpiecznego miejsca i uwolnienie się od stosującego przemoc partnera. Kobiety bez źródeł utrzymania lub osiągające niskie dochody powinny mieć prawo do zasiłku socjalnego w czasie pobytu w schronisku lub w okresie, w którym sprawca ma zakaz przebywania we wspólnym mieszkaniu.

Władze samorządowe powinny zapewnić ofiarom mieszkanie. Schroniska nie mogą służyć jako ostateczne miejsce pobytu tylko dlatego, że kobieta nie może znaleźć odpowiedniego mieszkania.

■ Programy edukacyjne dla młodzieży

Przemoc wobec kobiet jest głęboko zakorzeniona w tradycji i obyczajowości większości kultur we wszystkich zakątkach świata. Jeśli chcemy jej skutecznie przeciwdziałać, dzieci i młodzież od najwcześniejszych lat muszą się uczyć zasad współżycia i rozwiązywania konfliktów bez przemocy. Lekcje, warsztaty i szkolenia uczące działania bez przemocy powinny być częścią programów edukacyjnych dla dzieci na każdym etapie nauki szkolnej. W pracy nad przygotowaniem i wprowadzaniem w życie programów oświatowych z tego zakresu powinny uczestniczyć ekspertki z organizacji kobiecych.

■ Szkolenia profesjonalistów

Profesjoniści pracujący z kobietami i dziećmi, które doznały przemocy, muszą być w pełni świadomi, że przemoc jest przestępstwem. Muszą wiedzieć, jak reagować i w jaki sposób pomagać. Szkolenia z zakresu przemocy wobec kobiet muszą być integralną częścią (nie alternatywnym lub uzupełniającym kursem) programów szkoleniowych dla wszystkich grup profesjonalistów mających do czynienia z kobietami i dziećmi, ofiarami przemocy. Należą do nich pracownicy wymiaru sprawiedliwości, policji, służby zdrowia, systemu oświaty i służb socjalnych.

■ Gwarancje równości

Organizacje międzynarodowe i kobiece przyjmują, że przemoc wobec kobiet jest wynikiem ukształtowa-

nej historycznie nierówności między kobietami i mężczyznami. Możemy zasadnie przyjąć, że przemoc wobec kobiet będzie istniała tak długo, jak długo będą się utrzymywać nierówności pomiędzy płciami. Gwarrantje równości kobiet i mężczyzn powinny być wprowadzane w życie we wszystkich dziedzinach życia, w tym również w rodzinie. Rzeczą niezwykle ważną jest zapewnienie kobietom własnych dochodów, dzięki którym mogą żyć niezależnie, również wtedy, gdy samotnie wychowują dzieci.

Rynek pracy musi się dostosować do potrzeb kobiet. Nie można dłużej tolerować sytuacji, w której jakość życia kobiet jest radykalnie obniżona w wyniku wymogów gospodarczych. Kobiety ponoszą główny ciężar wychowania i opieki nad dziećmi. Rządy państw muszą im zapewnić wysokiej jakości opiekę nad dziećmi. Dla kobiet, które nie mają własnych dochodów lub których dochody są niskie, usługi te powinny być bezpłatne.

Spis organizacji pomocowych

FUNDACJA CENTRUM PRAW KOBIET

WILCZA 60 LOK.19, 00-679 WARSZAWA, woj. mazowieckie, pow. warszawski

tel: +48 022 6520117, fax: +48 022 6222517

STOP : +48 022 6213537 e-mail: temida@cpk.org.plwww.cpk.org.pl

FUNDACJA CENTRUM PRAW KOBIET ODDZIAŁ W ŁODZI

PIOTRKOWSKA 115, 90-403 ŁÓDŹ, woj. łódzkie

tel: +48 042 6333411

FUNDACJA CENTRUM PRAW KOBIET ODDZIAŁ W GDAŃSKU

GEN. DE GAULLE'A 1B/15, 80-261 GDAŃSK, woj. pomorskie

tel: + 48 058 3417915

FUNDACJA CENTRUM PRAW KOBIET ODDZIAŁ W GRÓJCU

PIŁSUDSKIEGO 5, 905-600 GRÓJEC, woj. mazowieckie

tel: +48 048 6240717

FUNDACJA CENTRUM PRAW KOBIET ODDZIAŁ WE WROCŁAWIU RUSKA

46 B POKÓJ 28, 50-079 WROCŁAW, woj. dolnośląskie

tel: +48 071 3580874

FUNDACJA „POMOC KOBIETOM i DZIECIOM” (rozwód, przemoc, głód)

WĄCHOCKA 4, lok.5, 03-934 WARSZAWA, woj. mazowieckie, pow. warszawski

tel: +48 22 6174658, tel: +48 22 6163854, kom: +48 (0) 602 778 370,

faks: +48 (0-22) 616 38 54

e-mail: przemoc@robbo.pl www: www.przemoc.robbo.pl

FUNDACJA POMOCY OFIAROM PRZESTĘPSTW

WIŚNIOWA 50, 02-520 WARSZAWA, woj. mazowieckie, pow. warszawski,

gmina: Warszawa-Centrum

tel: +48 22 8482890

OŚRODEK „DOM” DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE

WALECZNYCH 59, 03-926 WARSZAWA, woj. mazowieckie,

pow. warszawski, gmina: Warszawa-Centrum

tel: +48 22 6161036, tel: +48 22 6172891, faks: 022 617 28 91

e-mail: spb.dom@wp.pl

**PORADNIA PSYCHOTERAPII PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY W RODZINIE**

BELGIJSKA 4, 02-511 WARSZAWA, woj. mazowieckie, pow. warszawski
 gmina: Warszawa-Centrum
 tel: +48 22 8451212, kom: +48 501723440, faks: +48 22 8451212
 e-mail: belgijskaprzemoc@neostrada.pl; e-mail: poradnia@przemocdomowa.pl
 www.przemocdomowa.pl

STOWARZYSZENIE „ASLAN”

NOWOLIPIE 17, 00-150 WARSZAWA, woj. mazowieckie, pow. warszawski
 gmina: Warszawa-Centrum
 tel: +48 22 6364912, tel: +48 22 6364904, faks: +48 22 6364912
 e-mail: stowarzyszenie@aslan.org.pl www: www.aslan.org.pl

**OŚRODEK INTERWENCJI KRYZYSOWEJ
TOWARZYSTWA ROZWOJU RODZINY**

PODWALE 74 Oficyna 23, 50-449 WROCŁAW, woj. dolnośląskie
 pow. Wrocław, gmina: Wrocław
 tel: +48 71 3421413, faks: +48 71 0713421413
 e-mail: wroclaw@trr.org.pl www.trr.info.pl

PUNKT KONSULTACYJNY DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE

LEGNICKA 3, 67-200, GŁOGÓW, woj. dolnośląskie, pow. głogowski, gmina: Głogów
 tel: +48 76 7274700, faks: +48 76 7274700
 www.glogow.pl/mopiwtu

**STOWARZYSZENIE POMOCY AKSON – OŚRODEK WSPARCIA
I INTERWENCJI KRYZYSOWEJ DLA KOBIET I MATEK Z DZIEĆMI**

WĘDKARZY 37, 50-050 WROCŁAW, woj. dolnośląskie, pow. Wrocław, gmina: Wrocław
 tel: +48 71 3529403, faks: +48 71 3529403
 e-mail: owiik@wp.pl www: www.akson.org.pl

**CENTRUM POMOCY RODZINIE. STOWARZYSZENIE „MEDAR”.
„PRZECIW PRZEMOCY – WYRÓWNAĆ SZANSE”**

E. GIERCZAK 8, 85-792 BYDGOSZCZ, woj. kujawsko-pomorskie
 pow. Bydgoszcz, gmina: Bydgoszcz
 tel: +48 52 3485547, faks: +48 52 3485547

**ŚRODOWISKOWY DOM POMOCY, PUNKT KONSULTACYJNY
DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE**

29 LISTOPADA 10, 86-050 SOLEC KUJAWSKI, woj. kujawsko-pomorskie
 pow. bydgoski, gmina: Solec Kujawski, tel: +48 52 3878712

POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE

MAĆZEWSKA 17, 88-100 INOWROCŁAW, woj. kujawsko-pomorskie
 pow. inowrocławski, gmina: Inowrocław
 tel./faks: +48 52 3592255
 e-mail: pccpr_ino@unet.pl

CENTRUM POMOCY PSYCHOLOGICZNEJ i PSYCHOTERAPII

GODEBSKIEGO 5/3, 20-045 LUBLIN, woj. lubelskie, pow. Lublin, gmina: Lublin

tel: +48 81 5332244

e-mail: cppip@neostrada.pl www.cppip.pl**OŚRODEK INTERWENCJI KRYZYSOWEJ – OŚRODEK WSPARCIA
DLA KOBIET Z DZIEĆMI MAŁOLETNIAMI i KOBIET W CIAŻY**

OKRZEI 39, 66-400 GORZÓW WIELKOPOLSKI, woj. lubuskie, pow. Gorzów Wlkp.

gmina: Gorzów Wielkopolski

tel: +48 95 7214215, faks: +48 95 7214215

e-mail: pomoc@oik.p [www: www.oik.pl](http://www.oik.pl)**SPECJALISTYCZNY OŚRODEK WSPARCIA
DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE**

FRANCISZKAŃSKA 85, 91-837 ŁÓDŹ, woj. łódzkie, pow. Łódź, gmina: Łódź

tel: +48 42 6406591, faks: +48 42 0426406591

e-mail: hostel@xl.wp.pl**KONSULTACYJNY DLA OSÓB W KRYZYSIE**

BOHATERÓW WRZEŚNIA 42, 32-043 SKAŁA, woj. małopolskie, pow. krakowski

gmina: Skała

tel: +48 12 3891403

OŚRODEK DLA OSÓB DOTKNIĘTYCH PRZEMOCĄ

OŚ. KRAKOWIAKÓW 46, 31-964 KRAKÓW, woj. małopolskie, pow. Kraków

gmina: Kraków

tel: +48 12 4258170, faks: +48 12 6444505

e-mail: oodp.krakowiakow@caritas.pl**POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE**

SKARBOWA 4, 47-220 KĘDZIERZYN-KOŹLE, woj. opolskie

pow. kędzierzyński-kozielski, gmina: Kędzierzyn-Koźle

tel: +48 0774810282

**POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE. POWIATOWY OŚRODEK
INTERWENCJI KRYZYSOWEJ**

JAGIELLOŃSKA 3, 46-200 KLUCZBORK, woj. opolskie, pow. kluczborski, gmina: Kluczbork

tel: +48 77 4142353, faks: +48 77 4142353

e-mail: pcpr.kluczbork@neostrada.pl www.pcpr.nowoczesnagmina.pl**OŚRODEK INTERWENCJI KRYZYSOWEJ PRZY POWIATOWYM
CENTRUM POMOCY RODZINIE W PRUDNIKU**

UL. KOŚCIUSZKI 55A, 48-200 PRUDNIK, woj. opolskie, pow. prudnicki, gmina: Prudnik

tel: +48 77 4364700, tel: +48 77 4362990, faks: +48 77 0774369125

e-mail: oik.prudnik@neostrada.pl

SPECJALISTYCZNY OŚRODEK WSPARCIA DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE

MAŁOPOLSKA 20A, 45-301 OPOLE, woj. opolskie

OŚRODEK POMOCY SPOŁECZNEJ W HARASIUKACH

HARASIUKI 112A, 37-413, woj. podkarpackie, pow. nizański, gmina: Harasiuki
tel: +48 15 8791364; 8791302
e-mail: gharas@rzeszow.uw.gov.pl

SUWAŁSKIE STOWARZYSZENIE „WYBÓR”

SZPITALNA 77, 16-400 SUWAŁKI, woj. podlaskie, pow. Suwałki, gmina: Suwałki
tel: +48 87 5665334, tel: +48 87 5651715, kom: +48 602350266

STOWARZYSZENIE POMOCY RODZINIE „DROGA”

PROLETARIACKA 21, 15-100 BIAŁYSTOK, woj. podlaskie, pow. Białystok
gmina: Białystok
tel: +48 85 6524717

STOWARZYSZENIE SAMOPOMOCY „KRAĞ”

OLSZYŃSKA 43, 80-734 GDAŃSK, woj. pomorskie, pow. Gdańsk, gmina: Gdańsk
tel: +48 58 3019262, faks: +48 58 0583019262

RUCH „STOP PRZEMOCY W RODZINIE” PRZY OŚRODKU PROFILAKTYKI I ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH

KUSOCIŃSKIEGO 17, 84-200 WEJHEROWO, woj. pomorskie, pow. wejherowski
gmina: Wejherowo
tel: +48 58 6725041

PUNKT KONSULTACYJNY DLA RODZIN W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH „NIEBIESKA LINIA”

POWSTAŃCÓW ŚLĄSKICH 6, 42-400 ZAWIERCIE, woj. śląskie, pow. zawierciański
gmina: Zawiercie
tel: +48 32 6722175

PUNKT KONSULTACYJNY DLA DOROSŁYCH

SKŁOWACKIEGO 34A, 43-502 CZECHOWICE-DZIEDZICE, woj. śląskie, pow. bielski
gmina: Czechowice-Dziedzice
tel: +48 32 2152690, tel: +48 32 2152690, kom: +48 509 087 325

ŚWIĘTOKRZYSKI ZARZĄD PCK; SCHRONISKO DLA KOBIET OFIAR PRZEMOCY

OLKUSKA 18, 25-852 KIELCE, woj. świętokrzyskie, pow. Kielce, gmina: Kielce
tel: +48 41 3459066

**PUNKT KONSULTACYJNY POMOCY OFIAROM PRZESTĘPSTW
PRZY KOMENDZIE MIEJSKIEJ POLICJI**

MICKIEWICZA 9, 25-363 KIELCE, woj. świętokrzyskie, pow. Kielce, gmina: Kielce
tel: +48 41 3493344, faks: +48 41 0413493015

PUNKT KONSULTACYJNY DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE

OLSZTYŃSKA 2, 14-100 OSTRÓDA, woj. warmińsko-mazurskie, pow. ostródzki
gmina: Ostróda
tel: +48 89 6460382; 646 60 380, faks: +48 89 6460382
e-mail: guzikk3@wp.pl